

วารสารมนุษยวิชาการ

JOURNAL OF ACADEMIC HUMANITIES

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2569) Vol. 3 No. 1 (January-March 2026)

ISSN: 3088-2400 (Online)

พัฒนาสร้างสรรค์ บริการวิชาการแก่สังคม

ISSN: 3088-2400 (Online)

วารสารมนุษยวิชาการ

JOURNAL OF ACADEMIC HUMANITIES

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2569)

Vol. 3 No. 1 (January-March 2026)

วัตถุประสงค์ (Aims and Scope)

วารสารมนุษยวิชาการเป็นวารสารบริการวิชาการแก่สังคม ภายใต้การบริหารจัดการของ ศูนย์มนุษยวิชาการทางศาสนา วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ประกอบด้วย 1) เพื่อให้บริการความรู้เกี่ยวกับ ศาสนพิธีกรรมแก่สังคม 2) เพื่อประกอบพิธีวัฒนธรรมความเชื่อโบราณด้านฤกษ์พิธี/การสู่ขวัญ 3) เพื่อเผยแพร่ องค์ความรู้มานุษยวิทยาด้านบทความทางวิชาการ

สำหรับการจัดทำวารสารวิชาการ ทางศูนย์ฯ ได้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่ผลงานทาง วิชาการและองค์ความรู้ด้านการวิจัยของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงาน ทั่วไป 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอนและผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป 3) เพื่อสร้างความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างบุคลากร หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา 2) ด้านรัฐศาสตร์และรัฐ ประศาสนศาสตร์ 3) ด้านศึกษาศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับ พิจารณาต้นฉบับของนักวิจัย นักวิชาการ นักเขียน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักวิจัย นักวิชาการและนักเขียนอิสระทั่วไป

วารสารได้กำหนดตีพิมพ์ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน) ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือ ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารมนุษยวิชาการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยวิชาการ

ที่ปรึกษา (Advisors)

พระราชเมธีวชิรดิถก, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
พระอุดมวชิรเมธี, ดร.	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระครูสุภัทรสีลโสภณ (สายัณฑ์ เปมสีโล), ผศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.หอมหวล บัวระพา	นักวิชาการอิสระ
รศ. ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ. ดร.สุวิทย์ ภาณุจारी	วิทยาลัยนวัตกรรมการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
ผศ. ดร.บรรจบ ปิยมาตย์	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

บรรณาธิการบริหาร (Editor-in-Chief)

อาจารย์ ดร.กฤตสุขิน พลเสน	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	---

รองบรรณาธิการบริหาร (Associate Editor-in-Chief)

อาจารย์ ดร. สุรัชย์ พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	--

หัวหน้ากองบรรณาธิการ (Chief Editorial Board Member)

อาจารย์ ดร.สิริพร ครองชีพ	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
---------------------------	--

กองบรรณาธิการ (Editorial Board Members)

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธีสารคุณ, ผศ. ดร.	บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
--	---

พระครูศรีวีระคุณสุนทร, ผศ. ดร.	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาบุญสุข สุทธิธำณ, ผศ.	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาวสันต์ วสันโต	วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
รศ. ดร.ประเวศ อินทองปาน	ข้าราชการบำนาญ
รศ. ดร.ธีรวิทย์ ภิญโญณัฐกานต์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
	วิทยาเขตนครราชสีมา
รศ. ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหิดล
รศ. ดร.ประยงค์ จันทร์แดง	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยพะเยา
รศ. ดร.อำพล บุตดาสาร	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
รศ. ดร.วินิจ ผาเจริญ	วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
รศ. ดร.วีระ เลิศสมพร	คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยพะเยา
ผศ. ดร.สมบุรณ์ วัฒนะ	วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ. ดร.ประทีป พีชทองกลาง	คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์
	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
ผศ. ดร.มนตรี หลินภู	คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
ผศ. ดร.เกษญา ผาทอง	คณะสังคมศาสตร์
	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผศ. ดร.ธีรต์มภ์ แสงแก้ว	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ. ดร.สยาม ราชวัตร	คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ. ดร.แจ่มจันทร์ ณ กภาพสินธุ์	คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา
	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
ผศ. ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	คณะพยาบาลศาสตร์เกื้อการุณย์
	มหาวิทยาลัยนวมินทราชิราช
ผศ.เกรียงศักดิ์ สานะกัง	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ
	วิทยาเขตสมุทรสาคร
พ.ต.ท.หญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
อาจารย์ ดร.นิตยา ค้อไผ่	คณะศึกษาศาสตร์และนวัตกรรมการศึกษา
	มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

อาจารย์ ดร.พันธุ์รัช ศรีทิพันธ์ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Lim Hui Ling, Ph.D. Independent Scholar, Singapore

กองจัดการวารสาร (Managers)

นายอุบล ครองชีพ ผู้จัดการ
พระมหาวิมลวัฒน์ วสันโต นักออกแบบ
นางสาววรรดา ยะชะระ นักบัญชี
ร.ต.อ.หญิง เบส ขวลิขิตปรีชา นิติกร
ร.ต.อ.วุฒิพงษ์ พงศ์ประภาอำไพ นิติกร

เจ้าของ (Owner)

ศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา
เลขที่ 257 หมู่ที่ 4 ตำบลทุ่งฝาย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 52000
โทร. 08 7192 5857, 08 5714 3458, 09 2795 9626
E-mail: journaljah@gmail.com

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ

วารสารมนุษยวิทยาการฉบับนี้เป็นปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มีนาคม 2569) ของศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา ซึ่งประกอบด้วยบทความวิจัย 1 เรื่อง ได้แก่ 1) **ลักษณะภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการตั้งถิ่นฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำซี-มูล จังหวัดร้อยเอ็ด** เขียนโดยคมศิลป์ พลแดง และฐิติกรกัญ เจริญศิลป์ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น โดยเฉพาะองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ 5 ปัจจัย ซึ่งก่อเกิดเป็นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำซี-มูล เช่น แหล่งที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำซี-มูล แหล่งอาหาร สัตว์น้ำและสัตว์ป่า แหล่งพืชพรรณธัญญาหาร องค์ความรู้จากการวิจัยพบลักษณะภูมิศาสตร์ที่หลากหลายและมีความอุดมสมบูรณ์ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

นอกจากบทความวิจัย ยังมีบทความวิชาการ 5 เรื่อง ได้แก่

1) **บทบาทการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของหลวงปู่เทพโลกอุดรตามความเชื่อของนักปฏิบัติธรรม** เขียนโดยมานพ นักการเรือน พระมหาวิระชาติ ปิยวณโณ (โปชา) ฉัชศุภางค์ สารมาศ วิญญู กิณะเสน และบานชื่น นักการเรือน บทความนี้ได้ศึกษาประวัติของหลวงปู่เทพโลกอุดร ซึ่งเป็นพระภิกษุในตำนานสายพระกรรมฐานในช่วงปี พ.ศ. 2490-2500 เป็นต้นมา โดยเชื่อว่า ท่านสำเร็จวิชา 8 เจริญอุทฺธิบาท 4 ดำรงกายชั้นจันทรครบ 5,000 ปี องค์ความรู้จากบทความได้สนับสนุนว่า หลวงปู่เทพโลกอุดรเป็นพระอุตรเถระ ซึ่งเป็น 1 ในคณะพระสมณทูตที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิในช่วงหลังสังคายนาครั้งที่ 3 และเป็นหัวหน้าพระภิกษุสายเหนือโลกซึ่งโปรดชาวพุทธอย่างแพร่หลาย

2) **อุปถัมภ์: จิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรีกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดขอนแก่น** เขียนโดยพระณัฐวุฒิ อภิภูณโณ (พันทะเล) พระครูวุฒิชัยธรรมสาร พระปลัดวสันต์ ธีรวโร แสงอาทิตย์ ไทยมิตร และอานันท์ กรมน้อย บทความนี้ได้ศึกษาอุปถัมภ์หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในสิมวัดไชยศรี ในฐานะศิลปะพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ คติธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน องค์ความรู้ใหม่จากบทความได้สะท้อนให้เห็นอุปถัมภ์ซึ่งเป็นภาพพุทธประวัติและวรรณกรรมพื้นบ้าน คือ เวสสันดรชาดกและสินไซ ทั้งหมดได้บอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตชาวบ้าน ประเพณี ความเชื่อและศีลธรรมในสังคมอีสานถึงปัจจุบัน

3) **พระสงฆ์กับการเมือง: กรณีศึกษาพระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต)** เขียนโดยพระปลัดระพิน พุทธิสารโร ดิเรก ด้วงลอย และมัลลิกา ภูมะธน บทความนี้ได้ศึกษาบทบาทของพระมหาโชวี ทสสนีโย หรือพระสุธีวีรบัณฑิต พระสงฆ์ที่โดดเด่นร่วมสมัยในวิถีศาสนา การเมืองและประเด็นสาธารณะทางการเมือง องค์ความรู้ใหม่ คือ การเห็นบทบาทของพระมหาโชวี ทสสนีโย ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการขับเคลื่อนจากรัฐสู่ศาสนาในประเด็นการเมือง เป็นต้น

4) **สิงคโปร์: พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในงานฉลองครบ 100 ปี** เขียนโดยพระปลัดระพิน พุทธิสารโร ดิเรก ด้วงลอย และมัลลิกา ภูมะธน บทความนี้ได้ศึกษาพระพุทธศาสนาในสิงคโปร์กับความเป็นพหุ

ลักษณะทางศาสนา ผู้เขียนได้นำเสนอเรื่องเล่าผ่านการร่วมฉลองครบ 100 ปี ของวัดหนานไโฮเพยไหลกวนอิม ซึ่งเป็นวัดที่มีจุดเชื่อมต่อของความเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานและวัชรยานในประเทศสิงคโปร์เข้าด้วยกัน องค์ความรู้จากบทความนี้ได้สะท้อนบทบาทของผู้หญิงกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเป็นผู้เชื่อมศรัทธาชาวพุทธสิงคโปร์ที่ไม่จำกัดด้วยเพศวัยและนิกายเข้าด้วยกัน

5) อิทธิบาทธรรม: แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด เขียนโดยพระมหานิติ ธิธรรมโม (พรหมชา) และพระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ เป็นบทความที่นำเสนออิทธิบาทธรรม 4 ในฐานะเป็นกรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด บทความนี้ได้ใช้หลักธรรมมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแล ตรวจสอบและพัฒนาระบบบัญชีวัดให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล บทความนี้นำเสนอองค์ความรู้เป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบในการตรวจสอบบัญชีวัดที่เชื่อมโยงกับหลักการควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริต ความผิดพลาดและความไม่โปร่งใสที่อาจเกิดขึ้นในองค์กรศาสนา

บทความทั้งหมดที่กล่าวมาเชื่อว่า จะเกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านในการต่อยอดความรู้ที่หลากหลาย ในนามบรรณาธิการวารสารขอขอบพระคุณและอนุโมทนากับผู้เขียนทุกท่านที่นำบทความมาตีพิมพ์ในครั้งนี้ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาถ้อยแถลงบทความจนสำเร็จเป็นรูปเล่มอย่างสมบูรณ์

อาจารย์ ดร.กฤตสุขชิน พลเสน

บรรณาธิการบริหาร

สารบัญ (Content)

ถ้อยแถลงบรรณาธิการ	ก
สารบัญ	ค
บทความวิจัย (Research Article)	
<ul style="list-style-type: none"> • ลักษณะภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการตั้งถิ่นฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์ ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล จังหวัดร้อยเอ็ด <ul style="list-style-type: none"> ▪ คมศิลป์ พลแดง, จูศิริกัญ เจริญศิลป์ 	1-18
Geographical Characteristics Related to Prehistoric Settlement in Chi-Mun River Basin Civilization, Roi Et Province	
▪ Komsil Pholdaeng, Thisirak Charoensil	
บทความวิชาการ (Academic Articles)	
<ul style="list-style-type: none"> • บทบาทการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาของหลวงปู่เทพโลกอุดรตามความเชื่อ ของนักปฏิบัติธรรม <ul style="list-style-type: none"> ▪ มานพ นักการเรือน, พระมหาวีระชาติ ปิยวณฺโณ (โปธา), ฉัฐสุภางค์ สารมาศ, วินยคุณ กิณะเสน, บานชื่น นักการเรือน 	19-29
The Role of Luang Pu Thep Lok Udon in Preserving Buddhism according to the Beliefs of the Practitioners	
▪ Manop Nakkanrian, Phramaha Weerachat Piyawannano (Potha), Chatsuphang Saramart, Winyou Kinasen, Banchuen Nakkanrian	
<ul style="list-style-type: none"> • ฮูปแต้ม: จิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรีกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดขอนแก่น <ul style="list-style-type: none"> ▪ พระณัฐวุฒิ อภิปุณฺโญ (พันทะลี), พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, พระปลัดวสันต์ ธีรวโร, แสงอาทิตย์ ไทยมิตร, อานันท์ กรมน้อย 	30-42
Hoop Taem: Mural Paintings of Wat Chai Sri with Reflection of Local Culture in Khon Kaen Province	
▪ Phra Natthawut Abhipunyo (Phanthali), Phrakruwuddhidhammasara, Phrapalad Wasan Terafarad, Saengatit Thaimit, Anan Komnot	
<ul style="list-style-type: none"> • พระสงฆ์กับการเมือง: กรณีศึกษาพระมหาไชว์ ทสฺสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) 	43-56
▪ พระปลัดระพี พุทธิสารโ, ดิเรก ดั่งวงลอย, มัลลิกา ภูมะธน	

The Sangha and Politics: A Case Study of Phramaha Show Dassanīyo
(Phrasutivirabandit)

▪ Phrapalad Raphin Buddhisarō, Direk Duangloy, Mallika Phumathon

- **สิงคโปร์: พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในงานฉลองครบ 100 ปี** 57-68
  - พระปลัดระพิน พุทธิสารโระ; ดิเรก ต้วงลอย, มัลลิกา ภูมะธน

Singapore: Buddhist Pluralism in the Celebration of
a Monastery's 100th Anniversary

▪ Phrapalad Raphin Buddhisarō, Direk Duangloy, Mallika Phumathon

- **อิทธิบาทธรรม: แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด** 69-77
  - พระมหานิติ ธีรธมโม (พรมขาว), พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Iddhipāda: Concept of Theravada Buddhist Philosophy for
Auditing Temple Accounts

▪ Phramaha Niti Thiradhammo (Phromkhaw), Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

ภาคผนวก

- คำแนะนำสำหรับผู้เขียน (1-13)
- แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิชาการ (14)
- แบบฟอร์มการเขียนบทความในวารสารมนุษยวิชาการ (15-21)

Research Article:

Received: 2025-11-23;

Revised: 2026-02-14;

Accepted: 2026-02-16.

ลักษณะภูมิศาสตร์ที่สัมพันธ์ต่อการตั้งถิ่นฐานยุคก่อนประวัติศาสตร์

ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล จังหวัดร้อยเอ็ด

Geographical Characteristics Related to Prehistoric Settlement in

Chi-Mun River Basin Civilization, Roi Et Province

คมศิลป์ พลแดง*¹, จูศิริกนก เจริญศิลป์²

Komsil Pholdaeng¹, Thisirak Charoensil²

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

Faculty of Liberal Arts and Science, Roi Et Rajabhat University

First/Corresponding Author, E-mail: Komsil_pholdaeng@reru.ac.th*

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาลักษณะทางภูมิศาสตร์และร่องรอยอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และ 2) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ ที่ส่งเสริมให้เป็นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล บนพื้นที่ราบสูง ของภาคอีสาน ประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสำรวจลักษณะทางภูมิศาสตร์ ศึกษาลักษณะแหล่งโบราณคดี และโบราณวัตถุในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ขุดพบและเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด และวิเคราะห์ข้อมูลจากฐานข้อมูลเชิงเอกสารและข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) จังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย ได้แก่ ภูเขา ที่ราบเชิงเขา ที่ราบสูง และที่ราบลุ่มแม่น้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ร่องรอยในยุคก่อนประวัติศาสตร์พบการตั้งถิ่นฐานของผู้คน การอยู่รวมกันเป็นชุมชน-สังคม มีการสร้างสรรค์เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น คือ ภาชนะดินเผาแบบร้อยเอ็ดและประเพณีการฝังศพครั้งที่ 2 โดยบรรจุกระดูกใส่ในภาชนะดินเผาแบบแคปซูล 2) องค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ จำนวน 5 ปัจจัย ที่ก่อให้เกิดเป็นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล คือ (1) แหล่งที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ที่มีความอุดมสมบูรณ์ (2) อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ชนิดสัตว์น้ำและสัตว์ป่า (3) อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารเพื่อการดำรงชีวิต (4) ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูงที่กว้างใหญ่ของภาคอีสาน และ (5) อุดมสมบูรณ์ด้วยสินแร่ ชนิดเกลือและเหล็ก องค์ความรู้จากการวิจัย จังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่หลากหลาย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง มีที่ราบลุ่มแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ และมีทรัพยากรธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต จึงเป็นที่ดึงดูดใจให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์

คำสำคัญ: จังหวัดร้อยเอ็ด, ยุคก่อนประวัติศาสตร์, อารยธรรมลุ่มแม่น้ำ, ลักษณะภูมิประเทศ

Abstract

This research aims to 1) study the geographical characteristics and prehistoric traces found in Roi Et Province and 2) analyze the geographical features that contributed to the civilization of the Chi–Mun River Basin on the northeastern plateau of Thailand. Qualitative study is employed as a research methodology through survey in physical geography, examination of prehistoric sites, and artifacts collection at the Roi Et National Museum. The data analysis is performed through review of related documents and empirical data. The study findings show that 1) Roi Et Province has diverse geographic features, including mountains, foothills, highlands, and river plains, with the highland areas occupying across the region; prehistoric evidence reveals human settlement, community formation, and distinctive cultural traits-Roi Et-style pottery, the practice of secondary burial, in which human bones are kept in capsule ceramic containers. 2) Geographic features that shape the emergence of the Chi-Mun River Basin Civilization consists of 5 factors in the followings: (1) fertile location within the Chi–Mun River system; (2) rich sources of animal-based food, including aquatic and wild animals; (3) abundance of plants and crops essential for daily subsistence; (4) an extensive plain of the northeastern plateau; and (5) plentiful natural mineral resources such as salt and iron. Overall, the study highlights the diversity of Roi Et’s landscape, fertile river plains, and abundant natural resources, which make it a favorable environment for human settlement, contributing from prehistoric times to the present.

Keywords: Roi Et Province, Prehistory, River Basin Civilization, Geographical Characteristics

บทนำ

สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เรียกกันโดยทั่วไปว่า ภาคอีสาน พื้นที่นี้เมื่อประมาณ 400 ล้านปีก่อนเคยเป็นพื้นที่ท้องมหาสมุทรมาก่อน ต่อมาเกิดการเลื่อนของเปลือกโลกทำให้เปลือกโลกบริเวณนี้เกิดการดันตัวและถูกยกตัวให้สูงขึ้น ปัจจุบันพื้นที่ภาคอีสานอยู่เหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 120-400 เมตร เมื่อกาลเวลาผ่านไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ จึงทำให้ลักษณะภูมิประเทศของภาคอีสานเป็นอย่างเช่นปัจจุบัน ซึ่งพบว่า พื้นที่ภาคอีสานมีลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลาย ได้แก่ ที่ราบลุ่ม ที่ราบสูง ที่ราบเชิงเขา และเขตภูเขาสูง แต่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ตอนกลางของภาคอีสานที่มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มคล้ายแอ่งกระทะและมีเทือกเขากันตามแนวขอบแอ่ง พื้นที่ตอนกลางของภาคอีสานมีเทือกเขาภูพานพาดผ่านลงไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งคล้ายกระทะประกอบด้วยด้านทิศเหนือ เรียกว่า แอ่งสกลนคร และด้านทิศใต้เรียกว่า แอ่งโคราช ภาคอีสานฝั่งทิศตะวันตก

มีการยกตัวของเปลือกโลกเกิดเป็นเทือกเขาสูง ได้แก่ เทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตองพญาเย็น กั้นอาณาเขตกับพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลางของประเทศไทย ดังนั้นสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปของภาคอีสานจึงเป็นพื้นที่ราบสูงและลาดต่ำลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนด้านทิศใต้ มีเทือกเขาพนมดงรักและสันกำแพง ซึ่งเทือกเขาพนมดงรักกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศกัมพูชา ส่วนเทือกเขาสันกำแพงกั้นพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงของประเทศไทย ด้านทิศเหนือและตะวันออกเฉียงของภาคอีสาน มีแม่น้ำโขงไหลผ่านกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศลาว (วิชัย เทียนน้อย, 2545: 55-57; ศรีศักร วัลลิโภดม, 2540: 1-7)

พื้นที่ส่วนใหญ่ของภาคอีสานมีลักษณะเป็นที่ราบสูงและมีเทือกเขาสูงมากมายบริเวณขอบด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางทิศเหนือมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และทิศตะวันตกมีเทือกเขาตองพญาเย็น ซึ่งอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 800-1,300 เมตร และทิศใต้มีเทือกเขาพนมดงรัก ซึ่งสูงกว่าระดับน้ำทะเล ประมาณ 400 เมตร เทือกเขาเหล่านี้มีผลต่อสภาพภูมิอากาศของภาคอีสาน เทือกเขาทางทิศตะวันตกเป็นแนวกั้นกระแสลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นกระแสลมที่นำพาฝนและความชุ่มชื้นมาสู่ประเทศไทยในช่วงฤดูฝน ซึ่งจะพัดผ่านเข้ามาในประเทศไทยระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม แต่เพราะมีเทือกเขาตองพญาเย็นกั้นไว้ทำให้บริเวณพื้นที่ทางทิศตะวันตกของภาคอีสานมีฝนตกน้อยกว่าทางทิศตะวันออกเฉียง และในช่วงกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ พื้นที่ภาคอีสานรวมทั้งจังหวัดร้อยเอ็ดก็จะได้รับลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมมรสุมที่พัดมาจากประเทศจีนตอนกลาง นำพาความหนาวเย็นมาสู่ดินแดนภาคอีสาน ซึ่งระยะนี้จะเป็นช่วงฤดูหนาวของภาคอีสาน ภูมิอากาศช่วงนี้จึงทำให้ภาคอีสานมีความแห้งแล้งและมีอากาศหนาวเย็น (วิชัย เทียนน้อย, 2545: 74-75)

พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 2.3 ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ป่าเหล่านี้มีลักษณะเป็นป่าสงวนและป่าชุมชน ส่วนใหญ่ป่าไม้เกือบทั้งหมดจะอยู่ทางตอนเหนือของจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นเขตเทือกเขาภูพาน ป่าสงวนแห่งชาติในจังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวนทั้งสิ้น 10 แห่ง ได้แก่ ป่าเป็ดค่า ป่าดงแม่แฝด ป่าดงหนองกล้า ป่าดงขี้เหล็ก ป่าดงหัน-โคกสูง ป่าดงมะอี ป่าอุโมง-หนองแวง ป่าดงภูเงินดงหนองฟ้า ป่าคำใหญ่-คำขวาง และป่าไม้ล้ม-โคกหนองบัว ไม้เศรษฐกิจในพื้นที่ป่าเหล่านี้ เช่น ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้แดง ไม้พยุง ไม้พุง ไม้รัง ไม้ตะเคียน ไม้เหียง ปัจจุบันพบพื้นที่ป่าในจังหวัดร้อยเอ็ดเริ่มเป็นป่าเสื่อมโทรม แต่มีบางพื้นที่ป่า ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ได้แก่ ป่าดงมะอี อำเภอหนองพอก ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ในเขตรอยต่อของเทือกเขาภูพาน เป็นที่ตั้งของวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม ที่เป็นที่ตั้งของพระมหาเจดีย์ชัยมงคล ซึ่งวัดแห่งนี้ยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์พืชและสัตว์ป่าที่สำคัญ พื้นที่ป่าบริเวณเทือกเขาภูพานในเขตอำเภอหนองพอกและเมยวดี อดีตเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าที่ชุกชุม ได้แก่ ช้าง เสือโคร่ง กระตัง เก้ง กวาง เป็นต้น (สถาบันราชภัฏร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด, 2545: 113-124)

บริเวณเทือกเขาสูงในเขตภาคอีสานเหล่านี้ ยังคงมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดแม่น้ำหลายสาย ทั้งนี้แม่น้ำสายหลักที่ไหลผ่านแอ่งสกลนคร คือ แม่น้ำสงคราม ขณะที่แม่น้ำชีและแม่น้ำมูลจะไหลลงสู่แอ่งโคราช แม่น้ำเหล่านี้ได้นำพาความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์มาสู่พื้นดินอีสาน ก่อเกิดวิถีการดำเนินชีวิตของ

คนอีสานที่เกี่ยวข้องกับสายน้ำ ต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ครั้งบรรพกาลสู่พัฒนาการเป็นสังคมเกษตรกรรม ยังชีพด้วยการเพาะปลูก การหาสัตว์น้ำและการล่าสัตว์ ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมน้ำและวัฒนธรรมข้าวที่เฉพาะของคนอีสานในเวลาต่อมา บริเวณแอ่งโคราช แม่น้ำชีจะอยู่ทางตอนเหนือและแม่น้ำมูลอยู่ทางตอนใต้ พื้นที่บริเวณแอ่งโคราชประกอบด้วยจังหวัดมากมาย ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สระแก้ว อุบลราชธานี บึงกาฬ ชัยภูมิ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ยโสธร และอำนาจเจริญ ที่บริเวณตอนกลางของแอ่งโคราชก็จะมีแอ่งสกลนคร พื้นที่นี้จะมีแม่น้ำสายหลักไหลผ่าน คือ แม่น้ำสงคราม พื้นที่นี้ประกอบด้วยจังหวัดอุดรธานี เลย หนองคาย สกลนคร นครพนมและมุกดาหาร ซึ่งก็จะมีหินเกลือที่บริเวณกลางแอ่งแทรกอยู่ภายในชั้นดินเช่นเดียวกับแอ่งโคราช (นิยม รักษาพันธ์ และสมชาย พรหมโคตร, 2548: 2)

พื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่ตั้งอยู่บนแอ่งโคราชจึงได้รับความชุ่มชื้นจากการไหลผ่านของแม่น้ำสายหลักและสายย่อยหลายสาย ได้แก่ แม่น้ำชี ไหลผ่านอำเภอจังหาร วัชบุรี อาจสามารถ เสลภูมิและพนมไพร แม่น้ำมูล ไหลผ่านอำเภอสวรรณภูมิและพนมไพร ลำน้ำยั้ง ไหลผ่านอำเภอพนมทองและเสลภูมิ ลำน้ำเสียวใหญ่ ไหลผ่านอำเภอพนมไพร ปทุมรัตน์ เกษตรวิสัยและสุวรรณภูมิ ลำน้ำเสียวน้อย ไหลผ่านอำเภอสวรรณภูมิและเกษตรวิสัย ลำปลับปลา ไหลผ่านอำเภอเกษตรวิสัยและสุวรรณภูมิ โดยจะไหลไปรวมกับแม่น้ำมูลที่อำเภอสวรรณภูมิ ลำน้ำเตา ไหลผ่านอำเภอปทุมรัตน์แล้วไหลไปรวมกับลำน้ำเสียวใหญ่ที่อำเภอสวรรณภูมิ และลำน้ำห้วยแก้วใหญ่ ไหลผ่านอำเภอหนองพอกและเสลภูมิ แหล่งน้ำธรรมชาติของจังหวัดร้อยเอ็ดจากรายงานการสำรวจของสำนักงานประมงจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2541 พบจำนวนชนิดของปลาที่ชุกชุม 62 ชนิด เช่น ปลาเทโพ ปลาสาวยหนู ปลากด ปลาแขยง ปลาเนื้ออ่อน ฯลฯ สภาพพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบันพบว่า ด้านทิศเหนือติดกับจังหวัดกาฬสินธุ์และมุกดาหาร ด้านทิศใต้ติดจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ด้านทิศตะวันออกติดกับจังหวัดยโสธร และด้านทิศตะวันตกติดกับจังหวัดมหาสารคาม ดังนั้น จะพบว่า จังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะทางภูมิประเทศที่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำชี-มูล มีพื้นที่ราบที่กว้างใหญ่ที่เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 5)

จังหวัดร้อยเอ็ด บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้พบการตั้งที่อยู่อาศัยเป็นชุมชนมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีอายุประมาณ 3,000-4,400 ปี (สุกัญญา เบาเนิด, 2553: 116) ที่ตั้งปัจจุบันของตัวเมืองร้อยเอ็ด แต่เดิมเป็นบ้านเมืองร้างมาตั้งแต่สมัยทวารวดี เมื่อปี พ.ศ. 2318 พระขัติยวงษา (ทน) ได้นำไพร่พลจากเมืองสุวรรณภูมิมาตั้งบ้านเรือนและทำการบูรณะบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง เดิมทีเมืองร้อยเอ็ดในขณะนั้นมีต้นกุ่มน้ำขึ้นเป็นป่าบริเวณริมหนองน้ำกลางเมือง ซึ่งเป็นหนองน้ำโบราณกลางเมืองร้อยเอ็ด ต่อมาเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า บึงพลาญชัย พระขัติยวงษา (ทน) ได้บูรณะวัดร้างที่ตั้งอยู่บนเนินสูงกลางเมือง วัดแห่งนี้พบหลักฐานเก่าแก่เป็นอิฐดินเผาที่ระบุปีที่สร้างวัดนี้ว่า สร้างตั้งแต่ปี พ.ศ. 2090 แผ่นอิฐหนาประมาณ 2 นิ้ว กว้าง 6 นิ้ว ยาว 10 นิ้ว มีจารึกอักษรธรรมไว้ว่า “ชาสมิบันจีสร้างสมิ วัดกลาง ปี 2090” การสร้างวัดกลางเมืองขึ้นมาใหม่นี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักประเพณีโบราณของการสร้างบ้านแปงเมืองตามแบบโบราณของวัฒนธรรมอีสาน คือ บ้านเมืองสร้างใหม่ต้องประกอบด้วยวัดกลาง วัดเหนือและวัดใต้ ในครั้งนั้นพระขัติยวงษา (ทน) ได้ให้คนตัดไม้ตะเคียน

จากป่าเต็งรังทางทิศใต้ของวัดกลางมาบูรณะสร้างพระอุโบสถวัดกลางมิ่งเมือง ป่าเต็งรังดังกล่าวปัจจุบัน ก็คือ บริเวณพื้นที่หนองแคนที่ตั้งของตลาดหนองแคนในปัจจุบัน (กรมศิลปากร, 2531) การสั่งสมของผู้คนและความรุ่งเรืองของจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบันทำให้คณะผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาองค์ประกอบทาง ภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่หลากหลายและมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ บนสมมุติฐานว่า สิ่งนี้น่าจะเป็นปัจจัยหรือส่วนหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ก่อเกิดเป็นชุมชนขนาดใหญ่และพัฒนาเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา คือ สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-15) สมัยลพบุรีหรือขอม (พุทธศตวรรษที่ 16-18) สมัยล้านช้าง (พุทธศตวรรษที่ 23) (พงศสวัสด์ ราชจันทร์ และคณะ, 2564: 302-304)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดและร่องรอยอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งรูปแบบโบราณสถานและโบราณวัตถุ
2. เพื่อวิเคราะห์หาองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่นำไปสู่พัฒนาการเป็นมหานครโบราณที่ยิ่งใหญ่และมีอารยธรรมที่รุ่งเรือง บริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล บนพื้นที่ราบสูง ของภาคอีสาน ประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยค้นคว้าจากเอกสารข้อมูลด้านลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดและเอกสารรายงานด้านอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ที่แสดงถึงร่องรอยทางโบราณคดีและโบราณวัตถุ
2. พื้นที่การวิจัยและวิธีการวิจัย สืบหาสภาพภูมิประเทศอันเป็นแหล่งที่ตั้งของจังหวัดร้อยเอ็ด สืบหาแหล่งโบราณคดีอันเป็นที่ตั้งของชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ และศึกษาข้อมูลวัตถุโบราณยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ขุดค้นพบจากแหล่งโบราณคดีในจังหวัดร้อยเอ็ดจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด
3. เครื่องมือวิจัยและการรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามขั้นตอน ดังนี้ (1) การรวบรวมข้อมูลพื้นที่ก่อนที่จะลงสำรวจเพื่อกำหนดพื้นที่การวิจัยสำหรับการเก็บข้อมูล (2) การสำรวจพื้นที่ภาคสนาม (3) การใช้กระบวนการสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้ใช้วิธีการสังเกต ซักถามข้อมูลที่ต้องการ จดบันทึกและถ่ายภาพบันทึก ส่วนการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมได้สังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสิ่งแวดล้อม แหล่งโบราณในชุมชน (4) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยซักถามข้อมูลเชิงกว้างและเชิงลึกได้ทันที ไม่มีคำถามที่กำหนดตายตัว เพื่อเก็บข้อมูลให้เป็นไปตามแนวทางของวัตถุประสงค์ ประกอบด้วยประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน 5 คน และเจ้าหน้าที่ขุดค้นหลุมโบราณคดี จำนวน 5 คน (งามพิศ สัตย์สงวน, 2547: 48; อลิศรา ศิริศรี, 2541: 254)
4. วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งในเชิงเอกสารและเชิงประจักษ์แบบสามเส้า (Triangulation) เป็นการบูรณาการข้อมูลภาคสนามกับเอกสารประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ (Data Sources Triangulation) ข้อมูลจากวิธีการเก็บที่หลากหลาย (Method Triangulation) ข้อมูลจากผลการวิจัยของนักวิชาการคน (Investigator Triangulation) และข้อมูลด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) ข้อมูลที่ได้

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้ขอบเขตของวัตถุประสงค์งานวิจัย คือ เพื่อหาองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ที่โดดเด่นของจังหวัดร้อยเอ็ดที่นำไปสู่พัฒนาการเป็นมหานครโบราณที่ยิ่งใหญ่และมีอารยธรรมที่รุ่งเรือง บริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ของภาคอีสานของประเทศไทย (ศุภกิจ วงศ์วิวัฒน์นุกิจ, 2550: 276)

ผลการวิจัย

การสำรวจสภาพภูมิประเทศอันเป็นที่ตั้งของจังหวัดร้อยเอ็ดและสำรวจร่องรอยอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งขุดค้นทางโบราณคดี ที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำมูล บนพื้นที่ราบสูงของทุ่งกุลาร้องไห้ และศึกษาลักษณะโบราณวัตถุที่ขุดพบในยุคก่อนประวัติศาสตร์ จากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด ผลการวิจัยตามลำดับวัตถุประสงค์ พบว่า

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดมีพื้นที่ทั้งสิ้น 8,299.46 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 4.91 ของพื้นที่ภาคอีสาน มีขนาดใหญ่จัดเป็นลำดับที่ 10 ของภาคอีสานและลำดับที่ 23 ของประเทศไทย จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่เหนือระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ย 120-160 เมตร มีสภาพภูมิอากาศค่อนข้างร้อนและแห้งแล้ง ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน อุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 35 องศาเซลเซียส มีฤดูฝนในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม และฤดูหนาวช่วงเดือนตุลาคมถึงมกราคม ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงและมีภูเขาเตี้ยทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขาและมีภูเขาเตี้ยในบางส่วน เพราะติดกับเทือกเขาภูพานในบริเวณอำเภอโพธิ์ชัย อำเภอหนองพอก อำเภอเมยวดี อำเภอโพนทองและตอนเหนือของอำเภอเสลภูมิ ดังแสดงในภาพ 1 เทือกเขาภูพานนี้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำยัง ดังแสดงในภาพ 2 ส่วนบริเวณตอนกลางมีพื้นที่ลักษณะเป็นที่ราบสูง เป็นรอนลูกคลื่น ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งพื้นที่ภายในเขตอำเภอเมืองร้อยเอ็ด เขตนี้จะมีแม่น้ำชีไหลผ่าน เรียกเขตนี้ว่า ลุ่มแม่น้ำชี ดังแสดงในภาพ 3 ขณะที่ด้านทิศใต้เป็นที่ราบลุ่มที่กว้างใหญ่ เขตนี้จะมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน เรียกเขตนี้ว่า ลุ่มแม่น้ำมูล และมีลำน้ำพลับพลา ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำมูลไหลผ่าน ดังแสดงในภาพ 4 เขตนี้จะมีที่ราบลุ่มที่กว้างใหญ่ เรียกว่า ทุ่งกุลาร้องไห้ ดังแสดงในภาพ 5

(ก)

(ข)

ภาพ 1 (ก) และ (ข) สภาพพื้นที่ราบเชิงเขาและเขตภูเขา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

(ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558)

(ก)

(ข)

ภาพ 2 (ก) สภาลำน้ำยังไหลผ่านพื้นที่ราบลุ่ม อำเภอสกลภูมิเป็นลำน้ำทางทิศตะวันออกที่แบ่งเขตแดนเมืองตั้งแต่สมัยโบราณ ระหว่างเมืองยโสธรกับเมืองร้อยเอ็ด และ (ข) เป็นแหล่งน้ำเพื่อการประมงและการเพาะปลูกมาแต่โบราณ (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558)

(ก)

(ข)

ภาพ 3 (ก) และ (ข) สภาพของแม่น้ำชีที่ไหลผ่านพื้นที่บริเวณหน้าวัดท่าสะแบง อำเภอสกลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2558)

(ก)

(ข)

ภาพ 4 (ก) สภาลำพลับปลาไหลผ่านพื้นที่ท้องทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอสวรรณภูมิ เป็นลำน้ำทางทิศใต้ อยู่รอยต่อระหว่าง จังหวัดร้อยเอ็ดกับจังหวัดสุรินทร์ และ (ข) เป็นแหล่งใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงสัตว์ ทำการประมงและการเพาะปลูก (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2558)

(ก)

(ข)

ภาพ 5 (ก) สภาพท้องทุ่งกุลาร้องไห้อันกว้างใหญ่ อำเภอสวรรณภูมิ และ (ข) บรรยากาศที่เว้งว่าง ช่วงฤดูร้อนมีอุณหภูมิสูงและมีอากาศร้อนอบอ้าว บริเวณหลักกิโลเมตรที่ 70 ริมถนนทางหลวงหมายเลข 215 ใกล้กับบ้านดอนแคน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2558)

แหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์ยังไม่รู้จักการจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยลายลักษณ์อักษร จากการศึกษาของกรมศิลปากรและนักโบราณคดีเกี่ยวกับพื้นที่ของจังหวัดร้อยเอ็ด พบหลักฐานการเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อายุช่วงประมาณ 3,000-4,000 ปี ดังปรากฏหลักฐานโบราณวัตถุ เช่น อาวุธหิน ลูกปัดหินสี เครื่องใช้ชนิดหินขัดและไม่ขัด เครื่องมือหิน ภาชนะหิน เครื่องประดับชนิดดินเผา กำไลโลหะและสำริด อาวุธที่ทำจากโลหะเหล็กและสำริด ภาชนะดินเผา ซึ่งโบราณวัตถุที่เป็นโลหะและสำริด รวมทั้งเครื่องมือทางการเกษตร แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนเกษตรกรรมและมีความสามารถในการผลิตเครื่องมือชนิดโลหะและสำริด พบการกระจายตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดหลายพื้นที่ โดยพบชุกชุมที่บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย ดังแสดงในภาพ 6 และ 7

(ก)

(ข)

ภาพ 6 (ก) ลักษณะการฝังศพใส่ภาชนะหม้อเครื่องปั้นดินเผาประเพณี และ (ข) ประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง ในภาชนะดินเผาที่ใช้บรรจุกระดูกแบบแคปซูล จากแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ภาพถ่ายจากนิทรรศการชั่วคราวของกรมศิลปากร จัดแสดงที่เทศบาลตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2558)

(ก)

(ข)

ภาพ 7 (ก) แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด และ (ข) เป็นพื้นที่เมืองโบราณตั้งแต่สมัยทวารวดี พบหลักฐานทางวัฒนธรรม คือ ประเพณีการฝังศพครั้งที่สองในภาชนะดินเผาที่ใช้บรรจุกระดูกแบบแคบซูล (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2558)

พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดที่บริเวณท้องทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ชุกชุมมากที่สุด เมื่อเทียบกับพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทั้ง 5 จังหวัด โดยจะขุดพบการกระจายของแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์อย่างมากมายทั่วยุทธศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด เช่น พบในเขตอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอสวรรณภูมิ และอำเภอโพนทราย แสดงให้เห็นว่า พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญในสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ บนที่ราบสูงของทุ่งกุลาร้องไห้ ดังแสดงในภาพ 8

(ก)

(ข)

(ค)

(ง)

ภาพ 8 (ก) โบราณวัตถุ ประเภทเครื่องมือหินและเครื่องปั้นดินเผา (ข) กำไลสำริด (ค) เครื่องประดับลูกปัดหินสีทรงกลมและกำไลดินเผา และ (ง) เครื่องโลหะสำริดต่าง ๆ พบในจังหวัดร้อยเอ็ด จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (ภาพถ่ายวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2558)

2. การวิเคราะห์หองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดที่นำไปสู่พัฒนาการเป็นมหานครโบราณที่ยิ่งใหญ่ และเป็นแหล่งอารยธรรมที่รุ่งเรืองแห่งหนึ่งของภาคอีสาน ที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล บนพื้นที่ราบสูง ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ พบลักษณะองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ จำนวน 5 ปัจจัย ที่สัมพันธ์ต่อการตั้งถิ่นฐานและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญ ดังนี้

1) แหล่งที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ทำให้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุที่เป็นอาหารจำเป็นสำหรับการเจริญเติบโตของพืชพรรณธัญญาหาร เนื่องจากมีตะกอนดินอันอุดมสมบูรณ์ด้วยซากพืช ซากสัตว์ และแร่ธาตุอาหารที่ถูกพัดพามารวมกันเมื่อถึงฤดูฝน แม่น้ำทั้งสองสายนี้เป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีน้ำไหลตลอดทั้งปี ซึ่งน้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์และมนุษย์ แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ก่อกำเนิดความหลากหลายทางชีวภาพ

2) อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ชนิดสัตว์น้ำและสัตว์ป่า จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่บนพื้นที่เหนือน้ำทะเลประมาณ 110-400 เมตร ทำให้มีลักษณะภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย เช่น ภูเขาสูง ที่ราบเชิงเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มแม่น้ำ แต่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง ตอนกลางของภาคอีสานมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำจึงทำให้มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ทั้งชนิดสัตว์น้ำและสัตว์ป่า โบราณวัตถุในยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นอาวุธ เช่น ขวานหิน ขวานสำริด อาวุธเหล่านี้อาจจะใช้สำหรับการล่าสัตว์หรือป้องกันการรุกรานของคนในสมัยนั้น

3) อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหาร การพบเครื่องมือทางการเกษตร แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเพาะปลูกพืชสำหรับเป็นอาหาร เนื่องด้วยการเป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นวัฒนธรรมร่วมที่พบได้หลายแห่งทั้งบริเวณแอ่งโคราชและแอ่งสกลนคร การรู้จักการเพาะปลูกอาจได้รับอิทธิพลจากการติดต่อกับชุมชนอื่น ชนิดของพืชที่ใช้การเพาะปลูกเป็นอาหาร สันนิษฐานว่า อาจจะเป็นข้าว เนื่องจากชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์อื่น ๆ ในพื้นที่แอ่งโคราช เช่น แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก จังหวัดนครราชสีมา ที่มีการขุดพบเมล็ดข้าวและเปลือกข้าวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมการปลูกข้าว การบริโภคข้าวเป็นอารยธรรมที่พบกระจายโดยทั่วไปในเขตที่ราบสูงโคราชและที่ราบลุ่มของภาคกลางตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์มีความสำคัญต่อการเจริญงอกงามของต้นข้าว ซึ่งพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำชี-มูล จึงน่าจะเป็นแหล่งที่เหมาะสมต่อการทำการเพาะปลูกและการเกษตร

4) ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูงที่กว้างใหญ่ของภาคอีสาน พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ พบแหล่งโบราณคดีสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ขุดขุมมากที่สุด เมื่อเทียบกับพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในจังหวัดอื่น โดยพบการกระจายกระจายของแหล่งโบราณคดีในเขตอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอสว่างแดนดินและอำเภอโพนทราย ซึ่งแสดงให้เห็นว่า พื้นที่ราบสูงนี้เป็นอีกหนึ่งลักษณะภูมิศาสตร์ที่ผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์นิยมเข้ามาตั้งเป็นชุมชน นอกเหนือจากการอาศัยอยู่ภายในถ้ำแบบดั้งเดิม อาจเนื่องจากที่ราบสูงแห่งนี้มีความสำคัญในเชิงยุทธวิธี เช่น เป็นเส้นทางการค้า การติดต่อกับชุมชนอื่น มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ

5) อุดมสมบูรณ์ด้วยสินแร่ ชนิดเกลือและเหล็ก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บนบริเวณตอนกลางของภาคอีสาน เมื่อประมาณ 400 ล้านปีก่อน เคยเป็นพื้นมหาสมุทรมาก่อน ต่อมาเกิดการเลื่อนของเปลือกโลก ทำให้เปลือกโลกบริเวณนี้เกิดการดันตัวและถูกยกตัวให้สูงขึ้น ดังนั้น ดินบริเวณที่ราบสูงนี้จึงอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสินแร่ ชนิดเกลือหรือเกลือสินเธาว์ที่มีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ใช้ปรุงอาหารให้รสเค็ม ใช้ถนอมอาหาร ใช้ประกอบพิธีกรรม ฯลฯ อุดมด้วยโลหะชนิดแร่เหล็กที่ใช้ประโยชน์ในการทำเครื่องมือประเภทโลหะต่าง ๆ เช่น เป็นอาวุธและเครื่องประดับ โบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่พบ เช่น กำไลสำริด ขวานสำริด ฯลฯ พบแหล่งถลุงเหล็กจากบ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน

อภิปรายผล

1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด พื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ทุ่งกุลาร้องไห้ ตั้งอยู่ที่ระดับความสูงเหนือน้ำทะเล 120-140 เมตร พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ตั้งอยู่บนเขตรอยต่อหลายอำเภอของจังหวัดร้อยเอ็ด

ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นท้องทุ่งที่กว้างใหญ่และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและเป็นแหล่งกำเนิดของบ้านเมืองต่าง ๆ หลายเมืองในเขตภาคอีสาน ทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่ ครอบคลุม 5 จังหวัดเรียงตามลำดับจังหวัดที่มีพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้มากที่สุดไปหาพื้นที่น้อยที่สุด ดังนี้ จังหวัดร้อยเอ็ด (อำเภอปทุมรัตต์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ และอำเภอพนทราย) จังหวัดสุรินทร์ (อำเภอชุมพลบุรีและอำเภอท่าตูม) จังหวัดศรีสะเกษ (อำเภอราชใหญ่) จังหวัดมหาสารคาม (อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย) และจังหวัดยโสธร (อำเภอมหาชนะชัยและอำเภอก้อวัง) ปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่เพาะปลูกข้าวหอมมะลิ 105 ที่ใหญ่ที่สุดของทุ่งกุลาร้องไห้และมีชื่อเสียงของประเทศไทย สภาพดินเป็นดินร่วนปนทราย อุ่มน้ำได้ไม่ดีและมีภูมิอากาศแบบแห้งแล้ง ทั้งลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบนี้ทำให้ข้าวหอมมะลิที่เพาะปลูกจากทุ่งกุลาร้องไห้มีลักษณะพิเศษ คือ เมล็ดข้าวเมื่อหุงสุกจะมีกลิ่นหอมละมุนมากเป็นพิเศษกว่าการเพาะปลูกข้าวจากพื้นที่อื่น สอดคล้องกับสุจิตต์ วงษ์เทศ (2546) ที่กล่าวถึงพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่สำคัญของภาคอีสาน จังหวัดร้อยเอ็ดมีแม่น้ำชีและแม่น้ำมูลที่ไหลขนานกับพื้นที่ เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำจากเทือกเขาและที่ต่าง ๆ ไหลบ่าลงมาท่วมท้องทุ่งที่ตั้งริมฝั่งแม่น้ำ น้ำจะนำตะกอนดินอันอุดมสมบูรณ์ประกอบด้วยซากพืช ซากสัตว์และแร่ธาตุอาหารต่าง ๆ มาด้วย ทำให้ดินในระยะนี้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช โดยเฉพาะการเพาะปลูกข้าวในฤดูฝน เรียกว่า การทำนาปี เริ่มการเพาะปลูกตั้งแต่เดือนพฤษภาคมและเก็บเกี่ยวเดือนพฤศจิกายน แต่เนื่องด้วยดินเป็นชนิดดินร่วนปนทรายจึงทำให้ดินอุ่มน้ำได้ไม่ดีและดินมีความเค็ม เนื่องจากดินมีสินแร่ ที่เรียกว่า เกลือสินเธาว์หรือเกลือโพแทสเซียมคลอไรด์ (Potassium Chloride; KCl) เป็นส่วนประกอบปริมาณมาก จึงทำให้ดินมีความเค็มสูงและมีรสเค็ม พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบสูงแอ่งโคราชที่มีภูมิอากาศแห้งแล้ง จากสภาพความเครียดของสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศดังกล่าวจึงทำให้ข้าวหอมมะลิที่ปลูกในพื้นที่นี้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication) สอดคล้องกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา (2559) ที่กำหนดให้ข้าวหอมชนิดข้าวหอมมะลิ 105 และชนิดข้าวหอม กข 15 ที่เพาะปลูกในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้เป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากให้ข้าวหอมที่เป็นผลผลิตจากการเพาะปลูกมีสารชีวภาพที่ให้ความหอมหรือสารหอม คือ 2-acetyl-1-pyrroline (2AP) มากกว่าการเพาะปลูกข้าวหอมในพื้นที่อื่น ๆ และจากรายงานของกรมการข้าว ระเบียบ และคณะ (2556) ข้าวหอมมะลิจากทุ่งกุลาร้องไห้มีปริมาณสารหอม (2AP) ระดับ 0.1-0.2 ไมโครกรัม ซึ่งเป็นปริมาณที่ค่อนข้างมาก ปัจจุบันปริมาณสารหอมใช้กำหนดมาตรฐานในการซื้อขายข้าวหอม

แหล่งโบราณคดีและโบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ การค้นพบเครื่องมือทางการเกษตร บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ใกล้กับที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล แสดงถึงการดำรงชีวิตแบบชุมชนเกษตรกรรม สอดคล้องกับงานขุดค้นอื่น ๆ ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะวัฒนธรรมลุ่มน้ำแบบเดียวกัน อายุเครื่องมือทางการเกษตรประมาณ 1,800-2,500 ปี ซึ่งมีอายุร่วมสมัยกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ บนที่ราบสูง การขุดพบภาชนะดินเผาใส่เกลือ ที่แหล่งโบราณคดีของชุมชนโบราณบ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัยของกรมศิลปากร ตั้งสมมุติฐานว่าผู้คนยุคก่อนประวัติศาสตร์น่าจะรู้จักการทำเกลือและการนำเกลือมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ประกอบอาหาร ถนอมอาหาร ประกอบพิธีกรรม ฯลฯ ซึ่งเกลือเป็นทรัพยากรในพื้นที่ดินประเภทสินเธาว์หรือหินเกลือ พบกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่ ร่องรอยในอดีตพบแหล่งผลิตเกลืออย่างหนาแน่นและมีขนาดใหญ่ที่บริเวณ

ลำน้ำเสียว เขตทุ่งกุลาร้องไห้ อำเภอสุวรรณภูมิ ซึ่งสอดคล้องกับอมฤต หมวดทอง (2558) ได้รายงานวาทะกรรมเป็นแหล่งผลิตเกลือที่สำคัญ พบเกลือสินเธาว์กระจายทั่วไปตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ทั้งบริเวณแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช สำหรับทุ่งกุลาร้องไห้พบแหล่งผลิตเกลือโบราณที่บ่อพันขัน ลุ่มน้ำเสียว

ศาสตราจารย์ชาร์ลไฮแอมแห่งมหาวิทยาลัยโอทาโก ประเทศนิวซีแลนด์ ได้ขุดพบภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีโนนเตือ ดอนตาพัน บ่อพันขัน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อปี พ.ศ. 2520 ภาชนะนี้มีลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น เรียกว่า ภาชนะแบบร้อยเอ็ด (Roi-et Ware) ซึ่งจะมีลักษณะเฉพาะ คือ ภาชนะดินเผาสีขาวนวล หนา 0.3-0.5 เซนติเมตร ตกแต่งผิวด้านนอกด้วยลายเชือกทาบแล้วทำให้เรียบ ใช้เทคนิคการทาหรือเขียนลายแถบด้วยน้ำดินที่มีสีแดง น้ำตาลและดำ นอกจากนี้ ยังพบภาชนะบรรจุกระดูกแบบแคปซูล (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด, ม.ป.ป.) ทั้งนี้ พบกระจายตามแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดหลายพื้นที่ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว บ้านโพนเงิน ตำบลเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย แหล่งโบราณคดีโนนกกขามแตก บ้านยางเลิง ตำบลดอกไม้ อำเภอสุวรรณภูมิ แหล่งโบราณคดีบ้านสองชั้น ตำบลหินกอง อำเภอสุวรรณภูมิ แหล่งโบราณคดี โนนกระดอง อำเภอเกษตรวิสัย การพบเครื่องประดับสำริดต่าง ๆ (สุกัญญา เบนนิต, 2553)

2. การวิเคราะห์ทางองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด การสั่งสมของผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยกันมากขึ้น เกิดเป็นสังคมและชุมชนนำไปสู่การก่อกำเนิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มและสืบทอดต่อเนื่องกันลงมา ตั้งแต่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์นั้นได้ส่งผลต่อวิวัฒนาการด้านการพัฒนาการของชุมชน จนในที่สุดเกิดการก่อร่างสร้างตัวกันขึ้นมาจนกลายเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและมีความซับซ้อนภายในสังคมมากขึ้น ที่สำคัญที่สุด คือ ปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจากสภาพแวดล้อมและทรัพยากรในท้องถิ่น องค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ ที่ก่อเกิดเป็นอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล ดังนี้

1) แหล่งที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกพืช ซึ่งชนิดของพืชที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกบนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ จากการเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีอื่น ๆ ที่มีลักษณะวัฒนธรรมลุ่มน้ำแบบเดียวกัน สันนิษฐานว่า น่าจะเป็นข้าว เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงแอ่งสกลนคร อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี อายุประมาณ 1,800-2,300 ปี ที่มีการขุดพบเครื่องมือทางการเกษตร พบร่องรอยเมล็ดข้าวประทับของบนกำไลสำริดและใบหอกเหล็ก แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา อายุประมาณ 1,700-2,500 ปีมาแล้ว พบเมล็ดข้าวและเปลือกข้าวสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ (ไพฑูริกา, 2554: 48) และแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง จังหวัดอุบลราชธานี อายุประมาณ 1,500-2,500 ปี พบหลักฐานเกี่ยวกับข้าว โดยพบเมล็ดข้าวจำนวนมากบรรจุอยู่ในภาชนะดินเผา และพบขวานสำริดและใบหอกเหล็กที่มีรอยประทับของเมล็ดข้าวหรือการขูดพบเมล็ดข้าวสารดำที่ จากแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองสูง อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา

2) อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ชนิดสัตว์น้ำและสัตว์ป่า ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่มีความหลากหลาย เช่น ภูเขาสูง ที่ราบเชิงเขา ที่ราบสูง ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ฯลฯ จึงทำให้มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต ทั้งสัตว์น้ำและสัตว์ป่า สอดคล้องกับรายงานของธนิช เลิศชาญฤทธิ์ (2549) ที่ศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีซำจำปา จังหวัดลพบุรี ภาคกลาง ที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีอยู่บนที่สูงมีป่ารกทึบ เป็นที่อยู่

อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ชุดพบกระดูกสัตว์บกในแหล่งโบราณคดี ซึ่งอาจจะเป็นสัตว์ป่า ชนิดแก้ง กวาง ละมั่ง เนื้อทราย และจากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีพรหมทินใต้ อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มต่ำได้ขุดพบกระดูกสัตว์บก เช่น หมู แก้ง กวาง และสัตว์น้ำ เช่น หอย จระเข้ เต่า โดยมีสัดส่วนของสัตว์น้ำมากกว่าสัตว์บก สอดคล้องกับรายงานของรัศมี ชูทรงเดช (2545) รายงานการดำรงชีวิตของผู้คนจากแหล่งโบราณคดีถ้ำหม้อเขียวและแหล่งโบราณคดีหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ ถึงการอาศัยอยู่ของผู้คนภายในถ้ำและมีการดำรงชีวิตด้วยการกินอาหารตามธรรมชาติมีการเคลื่อนย้ายที่อยู่อาศัยไปตามพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า การดำรงชีวิตของผู้คนมีการปรับตัวให้เข้าสภาพแวดล้อมของลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

3) อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารเพื่อการดำรงชีวิต สันนิษฐานว่า มีความเป็นวัฒนธรรมร่วมแบบชุมชนเกษตรกรรมกับชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์อื่น ๆ เนื่องจากช่วงยุคนี้ชุมชนมีความสามารถเพาะปลูกพืชสำหรับเป็นอาหารได้ ซึ่งอาจจะเป็นพืชชนิดข้าว ดังได้กล่าวเอาไว้ก่อนนี้ เนื่องจากพบว่า ที่แอ่งโคราช เช่น แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก จังหวัดนครราชสีมา หรือแหล่งโบราณคดีบ้านก้านเหลือง จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งอยู่ในระยะใกล้เคียง และตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเหมือนกันจะดำรงชีวิตแบบชุมชนเกษตรกรรม เพราะการดำรงชีพขึ้นกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของธนิช เลิศชาญฤทธ์ (2549) ที่ศึกษาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดีซำจำปา จังหวัดลพบุรี ภาคกลาง แม้ว่าจะขุดพบอุปกรณ์และเครื่องมือทางการเกษตรที่แสดงถึงการเป็นชุมชนเกษตรกรรม แต่เพราะพื้นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีอยู่บนที่สูงมีป่ารกทึบ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ประกอบกับการขุดพบกระดูกสัตว์จากแหล่งโบราณคดีการมีสภาพดินที่ไม่เหมาะกับการปลูกข้าว แต่เหมาะสมกับการปลูกพืชไร่ ซึ่งจะแตกต่างจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ที่ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มแม่น้ำสงคราม มีสภาพดินที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว ทั้งนี้ การเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่เหมือนกัน อาจแสดงถึงความเชื่อมโยงและการติดต่อระหว่างกันของแหล่งชุมชนอื่น เช่น ติดต่อกับแหล่งชุมชนบนที่ราบสูงเดียวกัน เช่น แอ่งโคราชหรือแอ่งสกลนคร หรือติดต่อกับแหล่งชุมชนพื้นที่อื่น เช่น พื้นที่ภาคกลาง (นิยม รักษาพันธ์ และสมชาย พรหมโคตร, 2548: 3)

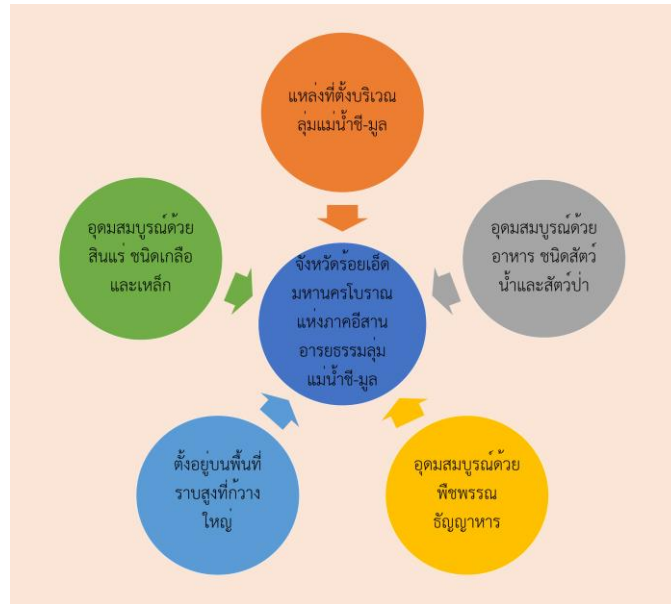
4) ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูงที่กว้างใหญ่ของภาคอีสาน พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นพื้นที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ พบแหล่งโบราณคดีสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ขุดขุมมากที่สุด เมื่อเทียบกับพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในจังหวัดอื่น จากการศึกษาข้อมูลการตั้งถิ่นฐานของชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ บนพื้นที่แอ่งโคราชพบว่า การตั้งชุมชนบนพื้นที่ราบมีความได้เปรียบเชิงยุทธวิธี อาจจะเป็นเส้นทางติดต่อค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มชุมชนอื่น ดังปรากฏการพบลูกปัดหินสีและแก้วสีเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับ ซึ่งมีแหล่งผลิตจากพื้นที่อื่น ก็แสดงให้เห็นว่า มีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางไกลกับชุมชนอื่น โดยเฉพาะชุมชนโบราณที่เดินทางผ่านมาจากภาคกลางของประเทศไทย สอดคล้องกับรายงานของธนิช เลิศชาญฤทธ์ (2549) ที่กล่าวถึงการติดต่อค้าขายของแหล่งชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงการพบลูกปัดสี เครื่องสำริด กำไลสำริด ภาชนะดินเผาในหลุมฝังศพของแหล่งโบราณคดี พื้นที่ภาคกลางเพื่อแสดงถึงความมั่งคั่งของผู้ตาย ซึ่งลูกปัดเป็นสินค้านำเข้าจากแหล่งผลิตอื่น

5) อุดมสมบูรณ์ด้วยสินแร่ ชนิดเกลือและเหล็ก เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของจังหวัดร้อยเอ็ดเมื่อประมาณ 400 ล้านปีก่อน เคยเป็นพื้นมหาสมุทรมาก่อน เมื่อเปลือกโลกเกิดการดันตัวและถูกยกตัวให้สูงขึ้นได้ทำให้ดินบริเวณนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสินแร่ ชนิดเกลือหรือเกลือสินเธาว์ที่มีประโยชน์ต่อวิถีชีวิตของผู้นับในยุคนั้นก่อนประวัติศาสตร์ เช่น ใช้ปรุงอาหารให้รสเค็ม ใช้ถนอมอาหาร ประกอบพิธีกรรม ฯลฯ พืชพันธุ์ที่ยังอุดมด้วยแร่โลหะชนิดแร่เหล็ก ที่ใช้ประโยชน์ในการทำเครื่องมือประเภทโลหะต่าง ๆ เช่น เป็นอาวุธและเครื่องประดับ โบราณวัตถุยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่พบ เช่น กำไลสำริด ขวานสำริด ฯลฯ สอดคล้องกับแนวคิดของธนิช เลิศชาญฤทธิ์ (2549) ที่กล่าวถึงการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของผู้นับในยุคนั้นก่อนประวัติศาสตร์เป็นการเลือกเชิงยุทธวิธีจากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีมากสำหรับการค้า แหล่งทรัพยากรที่มีอย่างอุดมสมบูรณ์ และยังเสนอแนวคิดการเลือกที่ตั้งที่สามารถป้องกันผู้รุกรานได้ ดังหลักฐานการขุดพบอาวุธหินและอาวุธสำริด ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด อาวุธเหล่านี้นอกจากจะใช้ประโยชน์สำหรับการล่าสัตว์แล้วยังสามารถใช้ป้องกันการรุกรานได้ด้วย

การตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนในยุคนั้นก่อนประวัติศาสตร์ได้หล่อหลอมให้เกิดเป็นวัฒนธรรมเฉพาะตัว ความต่อเนื่องของพัฒนาการชุมชนมีตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์นี้ได้ส่งต่อความก้าวหน้าจนถึงยุคสมัยประวัติศาสตร์ในเวลาต่อมา ซึ่งในยุคถัดมานี้จังหวัดร้อยเอ็ดได้ผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในช่วงเวลานั้นเข้ามาผสมผสานและมีอิทธิพลต่อพื้นที่ ได้แก่ วัฒนธรรมทวารวดี วัฒนธรรมขอม วัฒนธรรมลพบุรี วัฒนธรรมล้านช้าง วัฒนธรรมอยุธยา และวัฒนธรรมรัตนโกสินทร์ หลักฐานที่พบ เช่น วัตถุโบราณ ปฏิมากรรมโบราณ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ฯลฯ การปรากฏร่องรอยเหล่านี้ได้แสดงถึงการเข้ามาและมีอิทธิพลของวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีดอนขุมเงิน อำเภอหนองฮี ซึ่งเป็นโบราณสถานในสมัยอาณาจักรเจนละ พุทธศตวรรษที่ 11-12 มีการนับถือศาสนาพราหมณ์ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย (คมศิลป์ พลแดง, 2562: 89-90) หรือจากแหล่งโบราณสถานกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย ซึ่งเป็นปราสาทหินวัฒนธรรมขอม เป็นต้น

องค์ความรู้จากการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่แสดงถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการตั้งที่อยู่อาศัยและการดำรงชีวิตของชุมชนโบราณ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล บนพื้นที่ราบสูง โดยมีลักษณะองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญในสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ ดังนี้

ภาพ 10 ลักษณะองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ส่งเสริมให้จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นมหานครโบราณ อันเป็นแหล่งอารยธรรมลุ่มแม่น้ำชี-มูล ที่สำคัญแห่งหนึ่งบนที่ราบสูงของภาคอีสาน

สรุป

ผลการวิเคราะห์ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ดและร่องรอยอารยธรรมในยุคก่อนประวัติศาสตร์พบว่า การดำรงชีพของคนสมัยนั้นได้นำทรัพยากรตามธรรมชาติที่พบอย่างมากมายในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ การพบความหนาแน่นของแหล่งโบราณคดีบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล แสดงให้เห็นการเลือกที่ตั้งชุมชนเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ราบที่กว้างใหญ่ที่มีความได้เปรียบเชิงยุทธวิธี อาจจะเป็นเส้นทางการติดต่อค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกลุ่มชุมชนอื่น นอกจากปัจจัยด้านความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่เพียงอย่างเดียว ชุมชนสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์มีความสามารถในการสร้างสรรค์เอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา ที่เรียกกันว่า ภาชนะดินเผาแบบร้อยเอ็ด และมีประเพณีการฝังศพครั้งที่สอง บรรจุกระดูกคนตายใส่ในภาชนะดินเผาแบบแคปซูล จากข้อมูลการวิจัยครั้งนี้จึงสรุปลักษณะองค์ประกอบทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญในสมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ ที่ส่งเสริมให้จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นมหานครที่ยิ่งใหญ่ แถบลุ่มแม่น้ำชี-มูลบนที่ราบสูงของภาคอีสาน ประกอบด้วย 1) แหล่งที่ตั้งบริเวณลุ่มแม่น้ำชี-มูล ที่มีความอุดมสมบูรณ์ 2) อุดมสมบูรณ์ด้วยอาหาร ชนิดสัตว์น้ำและสัตว์ป่า 3) อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารเพื่อการดำรงชีวิต 4) ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบสูงที่กว้างใหญ่ของภาคอีสาน และ 5) อุดมสมบูรณ์ด้วยสินแร่ ชนิดเกลือและเหล็ก ลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ เรียบร้อย และคณะ. (2556). ยีนความหอมและลักษณะพื้นฐานทางอนุพันธุศาสตร์ของข้าวหอม. *Thai Journal of Genetics*. 6 (2), 93-114.
- กรมทรัพย์สินทางปัญญา. (23 สิงหาคม 2559). *สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ 22. สข 50100022 ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้*. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://www.ipthailand.go.th/th/gi-011/item/สข-50100022-ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้-2.html>
- กรมศิลปากร. (2531). *ประวัติวัดกลางมิ่งเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- คมศิลป์ พลแดง. (2562). ศาสนาพราหมณ์ฮินดู ลัทธิไสวณิกาย สมัยพระเจ้าจิตรเสนแห่งอาณาจักรเจนละในพุทธศตวรรษที่ 11-12 จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 4 (1), 89-102.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2547). *งานวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนิ เลิศชาญฤทธ์. (2549). โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายในประเทศไทย: หลักฐานเพิ่มเติมจากภาคกลาง. *นิตยสารศิลปากร*. 49 (5), 16-31.
- นิยม รักษาจันทร์ และสมชาย พรหมโคตร. (2548). *อีสานศึกษา ฉบับสามัญชน*. สกลนคร: โรงพิมพ์สกลนครการพิมพ์.
- ไผท ภูธา. (2554). *ความเป็นมาคนอีสาน ในเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสถาตา พับลิเคชั่น จำกัด.
- พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ และคณะ. (2564). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นคัดสรรว่าด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น*. 7 (7), 295-308.
- พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด. (ม.ป.ป.). *ภาชนะดินเผาแบบร้อยเอ็ด (Roi-et Ware)*. สืบค้นเมื่อ 28 พฤศจิกายน 2568, จาก <https://www.finearts.go.th/roietmuseum/view/11434>
- รัศมี ชูทรงเดช. (2545). โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของกระบี่. *วารสารดำรงวิชาการ*. 1 (2), 45-80.
- วิชัย เทียนน้อย. (2545). *ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2540). *แองอารยธรรมอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ศุภกิจ วงศ์วิวัฒนนุกิจ. (2550). *พจนานุกรมศัพท์การวิจัยและสถิติ*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันราชภัฏร้อยเอ็ดและเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด. (2545). *การสัมมนา “คืนสาเกตนครให้ชาวร้อยเอ็ด”*. ภาพสินธุ์: ภาพสินธุ์การพิมพ์.
- สุกัญญา เบาเน็ด. (2553). *โบราณคดีในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้*. อุบลราชธานี: หจก. ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (บรรณาธิการ). (2546). *ทุ่งกุลาร้องไห้ “อาณาจักรเกลือ” 2,500 ปี จากยุคแรกเริ่มล้าหลังถึงยุคมั่งคั่งข้าวหอม*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

- อมฤต หมวดทอง. (2558). เกลือและประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนในอีสาน. *วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม*. 29 (มกราคม-ธันวาคม), 165-176.
- อลิศรา ศิริศรี. (2541). *การนำวิธีวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณามาใช้ในการวิจัยทางการศึกษา. รวบรวมบทความทางวิธีวิทยาการวิจัย เล่ม 1 ชุดรวบรวมบทความเล่มที่ 16*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Academic Article:

Received: 2025-04-21;

Revised: 2025-10-27;

Accepted: 2025-10-29.

บทบาทการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ของหลวงปู่เทพโลกอุดรตามความเชื่อของนักปฏิบัติธรรม
The Role of Luang Pu Thep Lok Udon in Preserving Buddhism
according to the Beliefs of the Practitioners

มานพ นักการเรือน*¹, พระมหาวีระชาติ ปิยวรรณโณ (โปธา)²,
ฉัฐศุภางค์ สารมาศ³, วิญญู กิณะเสน⁴, บานชื่น นักการเรือน⁵
Manop Nakkanrian¹, Phramaha Weerachat Piyawannano (Potha)²,
Chatsuphang Saramart³, Winyou Kinasen⁴, Banchuen Nakkanrian⁵

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Sirindhornrajavidyalaya Campus
First/Corresponding Author's E-mail: mnakkarreiy@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลวงปู่เทพโลกอุดรในฐานะพระสมณทูตสายที่ 8 แห่งสุวรรณภูมิ เป็น 1 ในตำนานพระภิกษุสายเหนือโลกและบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยใช้วิธีวิเคราะห์ เนื้อหาอย่างเป็นระบบจากเอกสารต่าง ๆ เพื่อเสนอมุมมองที่รอบด้านและเข้าใจได้อย่างเหมาะสม จากการศึกษาพบว่า หลวงปู่เทพโลกอุดรเป็นพระภิกษุในตำนานที่ปรากฏในความเชื่อของสายพระธุดงค์และ นักปฏิบัติธรรมตั้งแต่ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2490-2500 เป็นต้นมา โดยเชื่อว่า ท่านสำเร็จวิชา 8 เข้าออกฉาน ได้ ตามปรารถนา ใช้อิทธิบาท 4 ดำรงกายชั้นธเพื่อทำนุบำรุงพระศาสนาให้ครบ 5,000 ปี และเป็นพระพี่เลี้ยง แก่ พระสายกรรมฐาน องค์ความรู้จากการนำเสนอบทความครั้งนี้ คือ การตั้งสันนิษฐานว่า หลวงปู่เทพโลก อุดรเป็นพระอัครเถระ ซึ่งเป็น 1 ในคณะพระสมณทูตที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณ ภูมิหลังสังคายนา ครั้งที่ 3 ต่อมาเป็นหัวหน้าพระภิกษุสายเหนือโลก บทบาทสำคัญของท่าน ได้แก่ การโปรด ญาติโยม การแสดง ธรรม การแนะนำกรรมฐาน การช่วยเหลือพระปฏิบัติดีและการเปิดโอกาสให้ศิษย์พิสูจน์ ธรรมจาก ประสบการณ์ตรง

คำสำคัญ: หลวงปู่เทพโลกอุดร, พระอัครเถระ, นักปฏิบัติธรรม

Abstract

This article aims to study Luang Pu Thep Lok Udon, the eighth monastic missionary of Suvarnabhumi, one of the legendary monks, and his role in promoting Buddhism. A systematic analysis of various documents provides a comprehensive and appropriate perspective. The

findings reveal that Luang Pu Thep Lok Udon is a legendary monk who has appeared in the beliefs of ascetic monks and Dhamma practitioners since approximately 1947–1957. It is believed that he attained the Eight Supernatural Powers, was able to enter and exit meditation at will and utilized the four bases of success (Iddhipada) to maintain his physical body to support the religion for 5,000 years. He also served as a mentor to monks of the meditation tradition. The body of knowledge from this article is assumed that he was Phra Uttara Thera, one of the monk missionaries who spread Buddhism in Suvarnabhumi after the Third Buddhist Council and later became the leader of the Legendary monks. His important roles included educating the laity, preaching the Dhamma, advising on meditation, assisting monks with good practice and providing opportunities for disciples to prove the Dhamma through direct experience.

Keywords: Luang Pu Thep Lok Udon, Phra Uttara Thera, Dhamma Practitioners

บทนำ

ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงปู่เทพโลกอุดร (หลวงปู่ใหญ่หรือพระในดง) เป็นความเชื่อที่มีรากฐานมาจากตำนานพระอริยสงฆ์ผู้ทรงอภิคุณา ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นพระอริยเจ้าผู้มีอายุยืนยาวและยังดำรงชั้นธำมัญญะเพื่อช่วยเหลือโลก โดยไม่มีหลักฐานชัดเจนทางประวัติศาสตร์ว่า เริ่มต้นเมื่อใด เนื่องจากเป็นความเชื่อในลักษณะตำนานหรือความศรัทธาแบบปากต่อปากที่แพร่กระจายอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย โดยเฉพาะในภาคอีสาน ภาคเหนือและภาคกลางตอนบน จุดเริ่มต้นของความเชื่อเกี่ยวกับหลวงปู่เทพโลกอุดรอยู่ในรูปแบบปริศนาธรรม และการปรากฏตัวอย่างลึกลับ เริ่มมาจากคำบอกเล่าในหมู่ผู้ปฏิบัติธรรม พระภิกษุ นักปฏิบัติ วิปัสสนา หรือผู้ฝึกสมาธิ ที่อ้างว่า เคยพบเห็นหลวงปู่ในนิมิต (ฝัน) หรือในระหว่างการภาวนาในถ้ำ ป่าหรือวัด และสถานที่ปฏิบัติธรรมในถิ่นห่างไกล

บางรายระบุว่า ท่านมาสอนธรรมในจิต หรือปรากฏตัวในรูปพระภิกษุวัยกลางคน หรือพระภิกษุหนุ่มหรือชีปะขาว สวมชุดขาว (ภุริ ภักดี, ม.ป.ป.: 78) เดินทางล่องลอยไม่ยึดติดสถานที่ เริ่มมีการพูดถึงมากขึ้นประมาณช่วงปี พ.ศ. 2490–2500 เป็นต้นมา ศรัทธาชนจำนวนมากในประเทศไทยรู้จักท่านในฐานะเป็นพระอริยเจ้าผู้เร้นลับหรือพระอริยเจ้าผู้ไม่เปิดเผยนาม แต่มีลักษณะความเชื่อสืบต่อกันโดยไม่มีบันทึกแน่ชัด โดยเฉพาะผ่านคำบอกเล่าของพระอริยสงฆ์ เช่น หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม หลวงปู่หลุย จันทสาโร หลวงพ่อฤๅษีลิงดำ (พระราชพรหมยาน) ที่มักกล่าวถึงพระอรหันต์รูปต่าง ๆ ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร คอยปรากฏร่างให้เห็นเพื่อสั่งสอนธรรมปฏิบัติและช่วยเหลือผู้ปฏิบัติธรรมทั้งที่เป็นพระภิกษุและชาวบ้านที่มีปัญหาในการปฏิบัติ หรือตกอยู่ในสถานการณ์ที่คับขันอันตรายในป่า ท่านได้กระทำตนเป็นครูผู้คอยสอนพระอรหันต์ที่ปฏิบัติกรรมฐานในป่าทุกหนทุกแห่ง และได้กระทำตนเป็นตัวแทนของพระศาสดา (สิทธา เขตวัน และคณะ, ม.ป.ป.: 9) ท่านสำเร็จในวิชา 8 (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 11: 278-287) โดยเฉพาะมีวิปัสสนาญาณแก่กล้าอย่างยิ่ง มีมโนมยิทธิ คือ นิรมิตกายอื่นนอกจากกายนี้ สามารถแสดง

ฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ล่องหนหายตัว ย่นระยะทางจะไปด้วยจิตหรือไปกายหายไปได้ทั่วทุกภพ ฯลฯ (สิทธา เขตวัน และคณะ, ม.ป.ป.: 10) และเป็นผู้ชำนาญแคล้วคล่องในการเข้าออกฌานได้ตามปรารถนา สามารถใช้อิทธิบาท 4 เพื่อดำรงกายชั้นนี้ให้มีอายุยืนได้เพื่อที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ครบ 5,000 ปี และเพื่อทำหน้าที่เหมือนพระพี่เลี้ยงให้แก่พระภิกษุสายกรรมฐานเพื่อให้เข้าถึงธรรม

อย่างไรก็ตาม มีข้อสันนิษฐานหลากหลายเกี่ยวกับหลวงปู่เทพโลกอุดรว่า อาจเป็นพระภิกษุสำคัญในประวัติศาสตร์ ได้แก่ พระสุภทัตเถระ ซึ่งเป็นพระภิกษุรูปสุดท้ายที่ได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทาจากพระพุทธเจ้าพร้อมพุทธบัญญัติให้ดูแลพระศาสนาให้ครบ 5,000 ปี หรือเป็นพระอุปัชฌาย์ผู้มีปัญญาสูง ที่เชื่อว่ายังมีชีวิตเพื่อคุ้มครองพระศาสนา โดยเฉพาะในความเชื่อของล้านนา พม่า มอญ มีพิธีใส่บาตรเที่ยงคืนในวันเพ็ญพุธ หรือไม่ก็อาจเป็นพระอุตรเถระ ซึ่งเป็น 1 ในคณะสมณทูตสายที่ 8 ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ซึ่งเชื่อว่า ยังดำรงชั้นนี้เพื่อดูแลพระศาสนาในดินแดนนี้ ทั้งหมดล้วนสะท้อนความศรัทธาในรูปของพระผู้ดูแลพระศาสนาที่ปรากฏสืบเนื่องมายาวนาน (ข้าววาไรตี้, 2561ก)

บทความนี้มุ่งเน้นศึกษาหลวงปู่เทพโลกอุดร ในฐานะเป็นพระสมณทูตสายที่ 8 แห่งสุวรรณภูมิ เป็น 1 ในตำนานคณะพระภิกษุสายเหนือโลก และบทบาทการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เท่าที่มีคนไปพบหรือสัมผัสแล้วนำมาถ่ายทอดเล่าสืบต่อ ๆ กัน เป็นการแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลความเชื่อที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้อยู่ยาวนานเท่านานในทางรูปธรรมโดยมีบุคคลแกนนำเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจจะมีการสืบค้นต้นเค้าเรื่องของหลวงปู่เทพโลกอุดรไปถึงคัมภีร์ระดับอรรถกถา คือ คัมภีร์สมันตปาสาทิกา และคัมภีร์พงศาวดารลังกา คือ คัมภีร์มหาวงศ์ได้

หลวงปู่เทพโลกอุดร ในฐานะเป็นพระสมณทูตสายที่ 8 ดินแดนสุวรรณภูมิ

หลวงปู่เทพโลกอุดร ซึ่งพระภิกษุกลับไปในตำนาน ค่อนข้างสันนิษฐานไปว่า เป็นพระอุตรเถระผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ เป็นพระสมณทูตที่พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ หลังทำการสังคายนาครั้งที่ 3 เมื่อพุทธศตวรรษที่ 3 เสร็จแล้ว โดยเชื่อกันว่า พระอุตรเถระนั้นยังดำรงสังขารชั้นนี้อยู่เพื่อดูแลพระศาสนาในสุวรรณภูมิจนถึงปัจจุบันนี้

ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้กล่าวถึงการสังคายนาครั้งที่ 3 ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 234 ที่โอศากการามกรุงปาฏลีบุตร แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป็นประธาน การสังคายนาครั้งนี้มีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน 1,000 รูป ดำเนินการอยู่เป็นเวลา 9 เดือน จึงเสร็จสิ้น ข้อปรารถนาในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อพวกเดียรถีย์หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวชแล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่า เป็นพระพุทธศาสนา พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระจึงขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราชในการทำสังคายนาพระธรรมวินัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดความเห็นของพวกเดียรถีย์ออกไป การสังคายนาครั้งนี้พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระได้แต่งตั้งคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระอภิธรรมปิฎกไว้ด้วย (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 80: 8-20) แต่ในศิลาจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระองค์ กลับไม่ปรากฏเรื่องเกี่ยวกับการอุปถัมภ์การทำสังคายนาครั้งที่ 3 และการ

อุปถัมภ์การส่งคณะพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศแต่อย่างใด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552: 123-199)

เมื่อทำสังคายนาเสร็จแล้ว พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระได้ปรารภพิจารณาถึงความตั้งมั่นแห่งพระศาสนาในปัจจุบันชนบทในอนาคต (อรรถกถาภาษาบาลี เล่ม 1: 55) จึงได้มีการส่งคณะพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในปัจจุบันชนบท คือ ประเทศอินเดีย ปากีสถาน อิหร่าน ตุรกี เนปาล ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน และศรีลังกา รวม 9 สาย (อรรถกถาภาษาบาลี เล่ม 1: 58-95) มีดังนี้

สายที่ 1 พระมัชฌันติกเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนา ได้แสดงอลคัฑทุปมสูตรแก่ชาวแคว้นกัษมีระและแคว้นคันทาระ ที่แคว้นกัษมีระ คือ รัฐแคชเมียร์ ประเทศอินเดียปัจจุบัน และแคว้นคันทาระในปัจจุบัน คือ รัฐปัญจาบ ทั้งของประเทศอินเดียและประเทศปากีสถาน

สายที่ 2 พระมหาเทวเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่แคว้นมทิสสมณฑล ได้แสดงเทวทูตสูตรแก่ชาวแคว้นมทิสสมณฑล และดินแดนลุ่มแม่น้ำโคธาวารี ปัจจุบัน คือ เมืองไมซอร์ รัฐกรณาฏกะ ตอนใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ 3 พระรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่แคว้นนวนวาสิชนบท ได้แสดงอนมตคคสังยุตต์แก่ชาวแคว้นนวนวาสิชนบท ปัจจุบัน คือ เมืองบอมเบย์ รัฐมหาราษฏร์ ดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย

สายที่ 4 พระโยนกธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่อปรันตชนบท ได้แสดงอัคคิขันธูปมสูตรแก่ชาวอปรันตชนบท ปัจจุบัน คือ ดินแดนแถบชายทะเลเหนือเมืองบอมเบย์

สายที่ 5 พระมหาธรรมรักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่มหารัฐชนบท ได้แสดงมหานารทกัศสพขาดกแก่ชาวมหารัฐชนบท ปัจจุบัน คือ รัฐมหาราษฏร์ ประเทศอินเดีย

สายที่ 6 พระมหารักขิตเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่โยนกประเทศ ได้แสดงกาฬการามสูตรแก่ชาวโยนกประเทศ ปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนที่เป็นประเทศอิหร่านและประเทศตุรกี

สายที่ 7 พระมัชฌิมเถระ พร้อมด้วยคณะ คือ พระกัศสพโคตรเถระ พระอฬกเทวเถระ พระทุนทุภิสสรเถระ และพระสหัสสเทวเถระ ไปประกาศศาสนาที่หิมวันตประเทศ ได้แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ชาวหิมวันตประเทศ ปัจจุบัน ได้แก่ ดินแดนแถบภูเขาหิมาลัย ประเทศเนปาล

สายที่ 8 พระโสณเถระ และพระอุตตเถระ เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ ได้แสดงพรหมชาลสูตรแก่ชาวสุวรรณภูมิ ปัจจุบัน คือ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น พม่า ไทย ลาว กัมพูชา ฯลฯ

สายที่ 9 พระมหินทเถระ โอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นหัวหน้าไปประกาศศาสนาพร้อมทั้งพระอัญญาเถระ พระอุตตเถระ พระภัททสาธเถระ พระสัมพลเถระ สุมณสามเณร และภันตกอุบาสิกที่เกาะตัมพปณณทวิป ได้แสดงจุฬหัตถิปโทปมสูตรแก่ชาวเกาะตัมพปณณทวิป ปัจจุบัน คือ ประเทศศรีลังกา

คัมภีร์สมันตปาสาทิกานี้ได้ระบุข้อความในตอนท้ายต่อจากการส่งคณะพระสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ว่า “พระเถระแม้ทั้งหมด (ซึ่งเป็นพระสมณทูต) เมื่อจะไปยังทิสภาคนั้น ๆ ก็เข้าใจอยู่ว่า ในปัจจุบันชนบททั้งหลาย ต้องมีคณะปัญจวรรค จึงสมควรทำอุปสมบทกรรมได้ ดังนี้ จึงไปกันพวกละ 5 รวมกับตน” (อรรถกถาภาษาบาลี เล่ม 1: 58)

โดยเฉพาะคณะพระสมณทูตสายที่ 8 ที่ไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมินั้น คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ได้ระบุไว้แต่หัวหน้า ได้แก่ พระโสณเถระ และพระอุตตเถระ ท่าน 2 รูปได้แสดงฤทธิ์ปราบนางรากษสหรือผีเสื่อน้ำที่ขึ้นมาจากสมุทรเพื่อเคี้ยวกินพวกทารกที่เกิดในราชตระกูล จนทำให้นางรากษสและบริวารหนีไปแล้ว ได้ตั้งอารักขาไว้โดยรอบเกาะ และได้แสดงพรหมชาลสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับทิลกฏี 62 ประการ อันเป็นมิจฉาทิลกฏี ซึ่งแตกต่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า ไม่ใช่ทางให้พ้นทุกข์ได้เลย (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 11: 13-48) โดยสรุป คือ พวกหนึ่งเห็นว่า มีตลอดไป เทียงนินันดร เป็นสัสสตทิลกฏี ส่วนอีกพวกหนึ่งเห็นว่า ขาดสูญ ไม่มีนินันดร เป็นอุจเฉททิลกฏี ขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง ไม่ใช่ทั้ง 2 อย่างข้างต้น เป็นหลักปฏิจจสมุปบาท คือ สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นหรือดับไป เพราะมีเงื่อนไขและหมดเงื่อนไข จะชี้ชัดลงไปตายตัวไม่ได้ แล้วแต่เงื่อนไข คณะพระสมณทูตสายที่ 8 ได้แสดงพระสูตรนี้แก่ชาวสุวรรณภูมิจึงทำให้ตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์และเบญจศีล ประชาชนประมาณ 60,000 คน ได้บรรลุลุธรรม พวกเด็กในตระกูลประมาณ 3,500 คน บวชแล้ว กุลธิดาประมาณ 1,500 นาง ก็บวชแล้ว

ในคัมภีร์มหาวงศ์ ซึ่งเป็นคัมภีร์พงศาวดารลังกา ว่าด้วยเหตุการณ์บ้านเมืองของประเทศศรีลังกา ซึ่งแต่งโดยพระมหานามเถระและคณะบัณฑิตได้บันทึกไว้ ดังนี้ “เมื่อสังคายนาครั้งที่ 3 ในชมพูทวีปสิ้นสุดลงเหมือนกันกับในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ขยายความเฉพาะสายที่ 8 คือ พระโสณเถระกับพระอุตตเถระได้ไปยังสุวรรณภูมิ สมัยนั้น นางผีเสื่อน้ำผู้ร้ายไหลขึ้นจากสมุทรไปจับเด็กที่เกิดในพระราชวังกินเป็นอาหาร ในเวลานั้นมีพระกุมารประสูติในพระราชวัง มนุษย์ทั้งหลายเห็นพระเถระ จึงคิดว่า เป็นสหายของนางผีเสื่อน้ำ จึงพากันฉวยอาวุธเข้าไปจะฆ่า ฝ่ายพระเถระจึงถามว่า นี่เรื่องอะไรกันแล้วได้กล่าวกับชนเหล่านั้นว่า พวกอาตมาเป็นสมณะ มีศีล ไม่ใช่สหายของผีเสื่อน้ำ ในขณะที่นางผีเสื่อน้ำนั้นพร้อมบริวารไหลขึ้นมาจากทะเลมหาชนเห็นนางผีเสื่อน้ำ ต่างพากันหวีดร้องเสียงดัง พระเถระจึงเนรมิตเป็นผีเสื่อน้ำซึ่งนำสะพังกิ้วเป็น 2 เท้า เข้าโอบล้อมนางผีเสื่อน้ำนั้นพร้อมทั้งบริวารไว้ทุกด้าน นางผีเสื่อน้ำนั้นรู้ว่า สถานที่นี่ พวกผีเสื่อน้ำเหล่านั้นได้ยึดครองไว้แล้ว จึงกลัวพากันหนีไป พระเถระจัดวางการอารักขาประเทศนั้นโดยรอบแล้วแสดงพรหมชาลสูตร

ชนเป็นอันมากได้ดำรงอยู่ในสโรณะและศีล ส่วนชน 60,000 คน ได้บรรลุลุธรรม เด็กชายในตระกูล 3,500 คน ได้บรรพชา ส่วนเด็กหญิงในตระกูล 1,500 คน ก็ได้บรรพชา

ตั้งแต่นั้นมา พระราชาได้ขนานนามพระกุมารที่ประสูติในพระราชวังให้มีพระนามว่า โสณะ (เจ้าทอง) และอุตตระ (เจ้าอูตร) (พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต, 2553: 114-116)

ยุคของพระพุทธศาสนาที่พระโสณเถระและพระอุตตเถระได้ไปประกาศในดินแดนสุวรรณภูมิ จัดเป็นยุคที่ 1 ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งเรียกว่า ยุคเถรวาทแบบสมัยอโศก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2555: 143) เนื่องจากพระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 และได้ทรงอุปถัมภ์การส่งพระสงฆ์ไปประกาศพระศาสนาในดินแดนต่าง ๆ รวม 9 สายนั้น

สรุปได้ว่า คณะพระสมณทูตที่ไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ปัจจุบันนี้ คือ ประเทศอินเดีย ปากีสถาน อิหร่าน ตุรกี เนปาล ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน และศรีลังกา รวม 9 สาย ในภายหลังการทำสังคายนาครั้งที่ 3 คณะพระสมณทูตสายที่ 8 ที่ไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิได้ระบุไว้แต่พระเถระเฉพาะที่เป็นหัวหน้าเท่านั้น ได้แก่ พระโสณเถระและพระอุตตเถระ แม้ว่าข้อความในแห่งอื่น ๆ จะเปิดกว้าง

ให้คณะพระสมณทูตสายอื่นมีพระภิกษุอย่างน้อย 5 รูป เพื่อสามารถทำอุปสมบทกรรมได้ก็ตาม คณะสมณทูตสายที่ 8 ได้แสดงฤทธิ์ปราบนางรากลษหรือผีเสื้อน้ำที่ขึ้นมาจากสมุทรเพื่อเคี้ยวกินพวกทารกที่เกิดในราชตระกูล จนทำให้นางรากลษและบริวารหนีไปแล้วได้ตั้งอารักขาไว้โดยรอบเกาะ จากนั้น ได้แสดงพรหมชาลสูตรทำให้ชาวสุวรรณภูมิชนจำนวนมากได้ดำรงอยู่ในสภาวะและศีล ได้บรรลุนิพพาน ส่วนหนึ่งได้บรรพชา พระราชาในดินแดนสุวรรณภูมิมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระสมณทูตทั้ง 2 รูปเป็นอย่างมาก จึงได้นำชื่อของท่านทั้ง 2 รูปมาตั้งเป็นชื่อเป็นมงคลให้แก่พระกุมาร ในเวลาต่อมาพระอุตรเถระได้กลายเป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร พระภิกษุลึกลับในตำนาน ยังดำรงสังขารชั้นธำมณีเพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิจนถึงปัจจุบันนี้

หลวงปู่เทพโลกอุดรในฐานะเป็น 1 ในตำนานคณะพระภิกษุสายเหนือโลก

ตามหลักฐานของวัดเพชรพลี ซึ่งขุดค้นพบ ณ ซากศิลาวัตบัวคูบัว ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี) ระบุว่า คณะพระสมณทูตสายที่ 8 มีทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อำมาตย์ พราหมณ์และนางพราหมณี โดยที่เป็นพระภิกษุประกอบด้วย 1. พระโสณเถระ 2. พระอุตรเถระ 3. พระมนีเถระ 4. พระฉนนิยเถระ และ 5. พระภูริยเถระ เพื่อให้สอดคล้องกับการอุปสมบทตามพระวินัยบัญญัติในปัจจุบันประเทศไทย จะต้องมีพระภิกษุ จำนวน 5 รูปประชุมพร้อมกัน ส่วนสามเณร ได้แก่ สามเณรอิสิจน์ สามเณรคุณะ สามเณรนิตยะ อุบาสก ได้แก่ เขมกอุบาสก อนิฆอุบาสก อตุลยอำมาตย์ และพราหมณ์และนางพราหมณี ผู้คนอีก 38 คน (ข่าววาไรตี้, 2559)

พระอุตรเถระ ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ซึ่งเป็นพระสมณทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิได้กลายเป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร และเชื่อกันว่า พระอุตรเถระนั้นยังดำรงสังขารชั้นธำมณีเพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ซึ่งท่านนั้นเป็นพระภิกษุรูปหนึ่งที่เป็นกำลังหลักที่ไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิเพื่อต้องการให้พระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่ตลอดเวลา โดยคอยแนะนำสั่งสอนนักปฏิบัติธรรมให้มีความรู้และการปฏิบัติไปในแนวทางของพระพุทธศาสนาและช่วยเหลือนักปฏิบัติธรรมซึ่งอาจเกิดอันตรายในขณะที่ปฏิบัติธรรมในป่าเขาลำเนาไพร

คณะพระสมณทูตสายที่ 8 ทั้ง 5 รูป ได้กลายเป็นคณะภิกษุสายเหนือโลก ซึ่งเชื่อกันว่า ประกอบด้วย 1. พระอุตรเถระ เรียกกันว่า หลวงปู่เทพโลกอุดร หรือหลวงปู่ใหญ่ 2. พระโสณเถระ เรียกกันว่า หลวงปู่ขรัวตีนโต 3. พระมนีเถระ เรียกกันว่า หลวงปู่โพธิ์ 4. พระฉนนิยเถระ เรียกกันว่า หลวงปู่ขรัวขี้เถ้า และ 5. พระภูริยเถระ เรียกกันว่า หลวงปู่หน้าปาน

สรุปได้ว่า คณะพระสมณทูตสายที่ 8 ที่ไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้ระบุไว้เฉพาะหัวหน้า ได้แก่ พระโสณเถระและพระอุตรเถระ แต่ตามหลักฐานของวัดเพชรพลีได้ระบุเพิ่มเติมเพื่อให้เพียงพอแก่การอุปสมบทในปัจจุบันประเทศไทย ซึ่งจะต้องมีพระภิกษุ จำนวน 5 รูป ประชุมพร้อมกัน โดยเพิ่มพระมนีเถระ พระฉนนิยเถระและพระภูริยเถระเข้ามา และมีคณะประกอบไปด้วยสามเณร อุบาสก อำมาตย์ พราหมณ์และนางพราหมณี แต่เพื่อให้พระศาสนาของพระพุทธเจ้าดำรงอยู่ตลอดเวลาในดินแดนสุวรรณภูมิจึงได้สร้างคณะพระสมณทูตสายที่ 8 ซึ่งได้มาปักธงชัยแห่งพระอรหันต์แต่แรกเริ่มนั้น เป็นตำนาน

คณะพระภิกษุสายเหนือโลก โดยมีพระอุตรเถระ ซึ่งเรียกกันว่า หลวงปู่เทพโลกอุดรหรือหลวงปู่ใหญ่เป็นแกนนำที่คอยแนะนำสั่งสอนและช่วยเหลือให้นักปฏิบัติธรรมมาอย่างต่อเนื่อง

บทบาทของหลวงปู่เทพโลกอุดรตามความเชื่อของนักปฏิบัติธรรม

บทบาทของหลวงปู่เทพโลกอุดร ในฐานะเป็นพระสมณทูตสายที่ 8 สุวรรณภูมิ และในฐานะเป็น 1 นำนานคณะพระภิกษุสายเหนือโลก ตามความเชื่อของนักปฏิบัติธรรม ทั้งที่เป็นพระภิกษุสามเณรและชาวบ้าน ได้ถูกผลิตซ้ำในด้านความเชื่อถือสืบกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งหนังสือและสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊กเพจ เฟซบุ๊ก ยูทูป ฯลฯ สามารถจัดเป็นระบบเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. บทบาทด้านการโปรดญาติโยม สิทธา เขตวัน อดีตนักเขียนแห่งนิตยสารโลกทิพย์ ได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการมาโปรดญาติโยมของหลวงปู่เทพโลกอุดรไว้ ดังนี้ ที่บ้านเศรษฐีคนหนึ่ง จังหวัดนครปฐม ลูกชายโชคดีจับได้ใบดำ ไม่ต้องเกณฑ์ทหาร ท่านเศรษฐีดีใจมากจึงนิมนต์พระภิกษุมาฉันเพลที่บ้านทำบุญใหญ่ให้ลูกชาย งานนี้เมื่อถึงเวลาปรากฏว่า มีพระภิกษุหนุ่มมานั่งหัวแถว พระภิกษุที่มาได้รับนิมนต์มาถึงถึง จึงสร้างความไม่พอใจให้แก่พระเถระอาวุโสเท่าใดนัก เจ้าภาพก็ย้อนมาถามคนคอยล้างเท้าพระภิกษุว่า พระภิกษุหนุ่มลึกลับรูปนี้มาแต่ไหน ขึ้นมาได้อย่างไร คนคอยล้างเท้าก็ไม่ทราบ เพราะท่านขึ้นไปบนเรือนตั้งแต่เมื่อใดก็ไม่รู้ เจ้าภาพไปเจรจากับพระภิกษุลึกลับขอให้ท่านไปนั่งท้ายแถว พระภิกษุลึกลับรูปนี้ก็กล่าวว่า “อาตมาอาวุโสที่สุดในสถานที่แห่งนี้ ดังนั้น อาตมานั่งในที่นี้จึงถูกควรแล้ว”

เมื่อท่านยืนยันเช่นนั้นก็เป็นที่สนใจแก่เจ้าภาพและพระภิกษุรูปอื่น ๆ ท่านเจ้าภาพต้องขอให้พระภิกษุรูปอื่น ๆ อนุโลมยอมตามกันไป สร้างความไม่พอใจแก่คณะพระภิกษุที่มา ต่างสงสัยว่า พระภิกษุหนุ่มรูปนี้จะเป็นพระภิกษุจริงหรือเปล่า หน้าตาแบบนี้เป็นพระภิกษุหรือสามเณรกันแน่

ครั้นแล้วถึงเวลาพระภิกษุให้ศีลเจริญพระพุทธรูป เรื่องน่าอัศจรรย์ก็เกิดขึ้น ทันทีที่พระภิกษุหนุ่มลึกลับเริ่มสวดนะโมขึ้น ดินฟ้าอากาศก็เกิดวิปริต มหาเมฆใหญ่ปกคลุมทั่วท้องฟ้า จนมืดมิดไปหมด เสียงฟ้าร้องครืนคราน พร้อมๆ กันสายอสนีบาตได้พาดลงมาหลายต่อหลายครั้งจนแทบแก้วหู เสียงของพระภิกษุหนุ่มก้องกังวานใส เมื่อทุกคนเงยหน้าขึ้นดูพระภิกษุหนุ่มดังกล่าวก็ต้องอัศจรรย์ใจ เพราะบัดนี้พระภิกษุหนุ่มรูปดังกล่าวกลับกลายเป็นพระภิกษุชราอายุน่าจะร่วมร้อยปี รูปร่างสูงใหญ่ หูยานผิดคนธรรมดา

เมื่อท่านสวดจบท่องฟ้าอากาศก็พลันแจ่มใสขึ้น ครั้นเวลาฉันท่านก็ฉันข้าวกับเกลือเพียงคำเดียว แล้วกล่าวว่า อาตมาต้องการมาโปรดญาติโยมทั้งหลาย ผู้ใดใครเป็นศิษย์อาตมาให้ไปในป่าแถบกาญจนบุรี ท่านพูดเพียงเท่านั้นแล้วก็ลา การลาของท่านนั้น คือ ตัวท่านค่อย ๆ จางหายไปในอากาศ จนหายไปหมดทั้งร่าง สร้างความตะลึงงันแก่ทุกคนรวมทั้งพระภิกษุทุกรูปในงานนั้น นี่คือ ปาฏิหาริย์จากหลวงปู่เทพโลกอุดร (สิทธา เขตวัน และคณะ, ม.ป.ป.: 10-14)

2. บทบาทด้านการแสดงธรรม จากบันทึกของพระครูบาสุ่ม สนฺตจิตฺโต แห่งวัดปากดุก ตำบลปากดุก อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า หลวงปู่เทพโลกอุดรได้แสดงธรรมแก่พวกบังบด คือ คนที่อาศัยอยู่ตามป่าหรือภูเขา พอสรุปสาระสำคัญได้ 4 เรื่อง ดังนี้

1) เรื่องตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คือ คนที่ทำบุญไว้ด้วยตนเองเท่านั้น บุญจะช่วยเหลือเราได้ คนอื่นไม่มีใครจะช่วยให้ เราได้ คนอื่นจะช่วยเราได้ ก็แต่ในเวลาที่เรามีชีวิตอยู่เท่านั้น

2) เรื่องบุญ คือ บุญเป็นสมบัติความชอบ ทุกคนควรประกอบก่อให้เกิดขึ้นทั้งทางกาย วาจาและใจ ให้รับแรงบำเพ็ญบุญให้แก่ตัวเอง เพราะบุญนั้นเองจะติดตามตัวเราไปในภพหน้า บุญจะเกิดขึ้นก็เพราะมีรากเหง้า คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นฝ่ายเทวดา 3 ตน บาปจะเกิดขึ้นก็เพราะมีมูลเหตุ คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นฝ่ายยักษ์ 3 ตน ให้เลือกเอาฝ่ายเทวดา โดยที่เทวดานั้น มีสถานที่อยู่เป็นทิพย์ มีความสุขในปราสาท ส่วนยักษ์นั้น มีความทุกข์ มีความกดดัน มีศัตรู เกิดพยาบาล จอกล้างจอบผลาญ ไม่มีที่สุข

3) เรื่องสุจริต-ทุจริต คือ คนเราเกิด มาเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์พร้อม ควรตั้งใจถอยห่างจากทางอบาย คือ ประกอบแต่สุจริต 3 คือ กายสุจริต วจิสฺสุจริต และมโนสุจริต และงดเว้นจากทุจริต 3 คือ กายทุจริต วจิตุจริต และมโนทุจริต เพราะการประพฤติทุจริตผิดธรรมะ ถึงแม้ว่าจะให้ความสุขก็เป็นความสุขชั่วคราว ใคร ๆ ต่างไม่ต้องการรับผลแห่งทุจริตที่ตนเองก่อขึ้นมาแล้วทั้งนั้น

4) เรื่องกรรม คือ มนุษย์แต่ละคนจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั้น ต้องมีกรรมเป็นของตนเอง กรรมนั้นต้องเป็นกรรมดี จึงจะได้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีอาการครบถ้วน ถ้ากรรมดีที่เราสั่งสมมานั้นมีน้อย ก็จะทำให้เกิดมาไม่สมประกอบ บางคนก็หูหนวก บางคนก็ตาบอด บางคนก็เป็นใบ้ บางคนก็มีอวัยวะไม่ครบข้าง หรือเกินข้าง (ไทยดำ และคณะ, ม.ป.ป.: 233-235)

ในบางแห่ง ได้กล่าวถึงธรรมชาติของหลวงปู่เทพโลกอุดร ซึ่งเป็นรู้จักแพร่หลายโดยทั่วไป ดังนี้ 1) ธรรมชาติของท่านต้องเกิดจากการปฏิบัติเท่านั้น 2) ต้องมีสติอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก 3) อยากรู้ธรรมชาติหรือคำสอนของท่าน ให้ดูจิตตนเอง 4) ให้รักผู้อื่นเหมือนที่รักตน 5) ให้ทำตัวเหมือนน้ำ น้ำไปได้ทุกสถานที่ อยู่ในน้ำ ในอากาศ ในดิน น้ำอยู่ได้ทุกสภาวะ เป็นไอน้ำ เป็นน้ำ เป็นน้ำแข็ง น้ำให้ความชุ่มชื้น สดชื่น แก้กะหาย น้ำให้ชีวิตและทำลายชีวิต น้ำให้ความความเย็น ให้ความร้อน น้ำมีรูปร่างต่าง ๆ กันตามรูปร่างของภาชนะ น้ำใช้ล้างความสกปรกให้สะอาด ฯลฯ (ข้าววาไรตี้, 2561ก; ข้าววาไรตี้, 2561ข)

3. บทบาทด้านการแนะนำกรรมฐาน หลวงพ่อชาญาณรงค์ อภิขิต เมื่อครั้งเป็นสามเณรได้พบพระภิกษุชรารูปหนึ่ง โดยที่ท่านได้ชักชวนให้ไปเรียนการปฏิบัติกรรมฐาน ให้ไปพบท่านที่ป่าแห่งหนึ่ง ในจังหวัดกาญจนบุรี ตามวันเวลาที่กำหนดไว้แต่เพียงผู้เดียว เมื่อไปถึงสถานที่นัดหมาย เป็นป่าซึ่งห่างไกลจากตัวเมืองมาก พระภิกษุชรารูปนั้นได้มาคอยรอรับอยู่ก่อนแล้ว จึงบอกให้สามเณรทราบเพียงสั้น ๆ ว่า “หลวงพ่อก็จะเริ่มประสิทธิ์ประสาทวิชาวิทยาศาสตร์ทางใจให้ ณ สถานที่แห่งนี้” จากนั้น พระภิกษุกลางคนอีก 2 รูป ก็แยกย้ายกันไปพักผ่อน โดยยึดเอาโคนต้นไม้ใหญ่เป็นร่มพักคนละต้น

ตั้งแต่นั้นมา สามเณรจึงได้เริ่มต้นศึกษาการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ อันเป็นการเริ่มต้นของวิชาวิทยาศาสตร์ทางใจ โดยมีพระภิกษุกลางคน 2 รูป เป็นผู้แนะนำ ส่วนพระภิกษุชราเป็นเพียงผู้ควบคุม และคอยอธิบายในสิ่งที่ไม่เข้าใจ สามเณรนั้นได้ศึกษาและฝึกฝนร่ำเรียนอยู่เป็นเวลาถึง 7 เดือนเต็ม พอดีใกล้จะถึงเทศกาลเข้าพรรษา พระภิกษุชราจึงบอกว่า ท่านคือ หลวงพ่อดำหรือหลวงปู่เทพโลกอุดร พร้อมทั้งอนุญาตให้สามเณรเดินทางกลับก่อน เพื่อบำเพ็ญสมณเพศในเทศกาลเข้าพรรษาตามประเพณี แล้วนัดหมายให้สามเณรกลับมาศึกษาต่ออีกเมื่อออกพรรษาแล้ว ครานี้ ได้กำหนดสถานที่นัดพบใหม่ (มนต์ พันลาย, 2551: 143-145)

4. บทบาทด้านการช่วยเหลือพระปฏิบัติดี หลวงปู่ดู่ พรหมปัญโญ ได้กล่าวถึงไว้หลายวาระ ครั้งหนึ่งท่านเล่าให้ลูกศิษย์ฟังว่า สมัยที่ท่านเดินธุดงค์ในป่านั้น ท่านป่วยเป็นไข้ป่ามาลาเรีย เกือบเอาชีวิตไปทิ้งเสียแล้ว คราวนั้น มีพระภิกษุสิกข์รูปหนึ่งรูปร่างสูงใหญ่ผิวดำ เอายาลูกกลอนมาให้ท่านฉัน หลังจากฉันยาจากพระภิกษุสิกข์เพียงเม็ดเดียว อาการอาหารก็หายเป็นปกติทั้ง เมื่อกลับมาหาพระอุปัชฌาย์ คือ หลวงพ่อกลิ่น จึงเล่าเรื่องถวาย หลวงพ่อกลิ่นได้กล่าวว่า พระภิกษุรูปนี้เป็นพระภิกษุสำคัญอยู่มากหลายยุคหลายสมัยแล้ว คอยช่วยเหลือพระปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ การได้พบแสดงว่า เป็นผู้มีความวิเศษมาก (ข่าววาไรตี้, 2561)

5. บทบาทด้านการเปิดโอกาสให้ศิษย์พิสูจน์ธรรมจากประสบการณ์ตรง หลวงปู่เทพโลกอุดรได้พาศิษย์คือ ปู่โตน หล้าแพร เป็นคนบ้านโพธิ์ไทร อำเภอนิคมบ่งบุรี จังหวัดสิงห์บุรี ไปท่องป่าหิมพานต์ หลังจากที่ปู่โตนได้ศึกษาธรรมปฏิบัติธรรมกับหลวงปู่เทพโลกอุดรจนมีความสามารถพอสมควรแล้ว วันหนึ่ง หลวงปู่ได้ชวนปู่โตนเดินทางเข้าสู่ป่าหิมพานต์ โดยเตือนให้รักษาสัจจะ ห้ามตกใจหรือยินดียินร้าย ไมเช่นนั้นจะเป็นอันตราย ในป่าหิมพานต์ ปู่โตนได้พบต้นนารีผล ออกผลเป็นหญิงสาวงาม ส่งกลิ่นหอม มีชีวิตจิตใจ เป็นเครื่องทดสอบจิตใจผู้ปฏิบัติธรรม หากใครหลงไปเสพสมจะหมดฤทธิ์ ต้องบำเพ็ญเพียรใหม่ (สิทธา เขตวัน และคณะ, ม.ป.ป.: 14-22)

ต่อมา ปู่โตนได้สร้างพระผงหลวงปู่เทพโลกอุดร ที่ถ้ำวัดวังปลาหมู จังหวัดกาญจนบุรี โดยรวบรวมมวลสารศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงเศษหลวงปู่สรวง และมวลสารจากเกจิอื่น ๆ หลวงพ่อจิตติปลุกเสกด้วยญาณหลวงปู่เทพโลกอุดร และปู่โตนได้นำไปให้หลวงปู่สรวงเสกซ้ำ ก่อนแจกจ่ายให้ศิษย์ ดังนั้น พระชุดนี้จึงเป็นเครื่องเชื่อมโยงบารมีของหลวงปู่เทพโลกอุดร ปู่โตน และหลวงปู่สรวง ในสายธรรมเดียวกัน (จำจ๊ะระสิทธิ์, 2557)

สรุปได้ว่า บทบาทของหลวงปู่เทพโลกอุดร ตามความเชื่อของนักปฏิบัติธรรม เป็นบทบาทเพื่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยท่านได้มาโปรดญาติโยมเพื่อให้ได้ทำบุญกับเนื่อนาบุญ จะได้ผลมาก การแสดงธรรมโปรดให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางธรรมของผู้ฟัง ถ้าเป็นชาวบ้าน หลวงปู่เทพโลกอุดรสอนให้กระทำสุจริตทั้งทางกาย วาจาและใจ ทำให้ได้ผลเป็นบุญ ส่วนการทำทุจริตไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจาและใจ ทำให้ได้ผลเป็นบาป ซึ่งล้วนเกิดแต่ตนเองเป็นผู้กระทำทั้งสิ้น ในส่วนนักปฏิบัติธรรมที่เป็นพระภิกษุสามเณรที่มีพื้นฐานมากพอแล้ว ท่านให้ฝึกจิตให้เป็นสมาธิ โดยให้เริ่มดูจิตของตนเอง มีสติอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกเพื่อให้จิตสงบเป็นสมาธิ เป็นบาทฐานแห่งการเจริญวิปัสสนาต่อไป โดยที่หลวงปู่เทพโลกอุดรเป็นผู้ชี้บอกแนวทางเท่านั้น ส่วนการลงมือปฏิบัติเป็นภารกิจของนักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ท่านพร้อมช่วยเหลือผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ที่ไปธุดงค์ในป่าใหญ่ ซึ่งมีโรคภัยไข้เจ็บ ให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ และเปิดโอกาสให้ศิษย์ได้พิสูจน์ของจริงจากสถานที่จริง ซึ่งไม่น่าจะเป็นไปได้ เพื่อได้รับประสบการณ์ตรง โดยไม่ให้เกิดหลงผิดในกามราคะ

องค์ความรู้ใหม่

ความเชื่อเรื่องหลวงปู่เทพโลกอุดรเป็นตำนานพระอริยวงศ์และนักปฏิบัติธรรมที่เล่าสืบกันมา จากข้อมูลเรื่องเล่าทำให้เกิดข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับหลวงปู่เทพโลกอุดรในฐานะเป็นพระภิกษุผู้เร้นลับว่า เป็นพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือเทียบเคียงได้กับพระภิกษุรูปหนึ่งในทางประวัติศาสตร์ไว้มากมายหลายข้อมูล นั่นคือ อาจเป็นพระสุภัททเถระ พระอุปัชฌาย์เถระ หรือพระอุตรเถระ ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ซึ่งเป็นคณะพระสมณทูตที่

พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ หลังทำการสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว ซึ่งเชื่อกันว่า พระอัครเถระนั้นยังดำรงสังขารชั้นธัญญะเพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ แต่น้ำหนักของข้อสันนิษฐานค่อนข้างไปที่พระอัครเถระมากกว่า ในประเด็นที่มีความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ของการประกาศพระศาสนาของท่าน และท่านเป็น 1 ในคณะพระภิกษุสายเหนือโลก

สรุป

ในช่วงปี พ.ศ. 2490–2500 เป็นต้นมา ความเชื่อเรื่องหลวงปู่เทพโลกอุดร (หลวงปู่ใหญ่หรือพระในดง) เป็นตำนานตามความเชื่อของพระธุดงค์และนักปฏิบัติธรรมที่เล่าสืบ ๆ ต่อกันมา ท่านสำเร็จในวิชา 8 โดยเฉพาะมีวิปัสสนาญาณแก่กล้าอย่างยิ่ง มีมโนยิทธิ สามารถแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ และเป็นผู้ชำนาญแคล้วคล่องในการเข้าออกถ้ำตามปรารถนา สามารถใช้อิทธิบาท 4 เพื่อดำรงกายชั้นธัญญะให้มีอายุยืนได้ เพื่อที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ครบ 5,000 ปี และทำหน้าที่เหมือนพระพี่เลี้ยงให้แก่พระภิกษุสายกรรมฐานเพื่อให้เข้าถึงธรรม หลวงปู่เทพโลกอุดรได้แสดงบทบาทการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนักปฏิบัติธรรมทั้งที่เป็นพระภิกษุสามเณรและชาวบ้าน เพื่อให้พระพุทธศาสนาอยู่ครบถึง 5,000 ปี ในหลาย ๆ ด้าน แต่บทบาทด้านที่เด่น ๆ ที่นำมาศึกษาในบทความนี้ คือ เป็นเนื้อนาบุญที่ท่านได้มาโปรดญาติโยม การแสดงธรรมโปรดให้เหมาะสมกับพื้นฐานทางธรรมของผู้ฟัง ถ้าเป็นชาวบ้านหลวงปู่เทพโลกอุดรสอนให้กระทำสุจริตทั้งทางกาย วาจาและใจ ในส่วนพระภิกษุสามเณรที่มีพื้นฐานมากพอแล้ว ท่านให้ฝึกจิตให้เป็นสมาธิ เป็นบาทฐานแห่งการเจริญวิปัสสนาต่อไป ท่านพร้อมช่วยเหลือผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ที่ไปรุดงค์ในป่าใหญ่ ซึ่งมีโรคภัยไข้เจ็บให้หายจากอาการเจ็บป่วยได้ และเปิดโอกาสให้ศิษย์ได้พิสูจน์จากประสบการณ์ตรง โดยไม่ให้ไปหลงติดในกามราคะต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ข่าววาไรตี้. (28 กุมภาพันธ์ 2561ก). *มงคลชีวิต!! บรมครูผู้ลึกลับของสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ และสุดยอดเกจิชื่อดัง*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2567, จาก <https://www.tnews.co.th/variety/420348>
- ข่าววาไรตี้. (7 กรกฎาคม 2561ข). *หลวงปู่ใหญ่มีจริง!! ตำนานลึกลับ*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2567, จาก <https://www.tnews.co.th/variety/469299>
- ข่าววาไรตี้. (7 ตุลาคม 2559). *เจาะตำนาน "หลวงปู่เทพโลกอุดร" ผู้เป็นบรมครู ของเหล่าสุดยอดเกจิชื่อดัง ในเมืองไทย*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2567, จาก <https://www.tnews.co.th/variety/207415>
- จำจีระสิทธิ์. (10 กรกฎาคม 2557). *พระมรูปรูปเหมือนหลวงปู่เทพโลกอุดร*. สืบค้นเมื่อ 26 มกราคม 2567, จาก <https://www.web-pra.com/>
- ไทยดำ และคณะ. (ม.ป.ป.). *หลวงปู่เทพโลกอุดร เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนโลกทิพย์.
- ภูริ ภัคดี. (ม.ป.ป.). *หลวงปู่เทพโลกอุดร เล่ม 3*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนโลกทิพย์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). *จารีกอโคก*. กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต. (2553). *คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1*. สุเทพ พรหมเลิศ. (ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มนต์ พันลาย. (2551). *อิทธิฤทธิ์หลวงปู่เทพโลกอุดร*. กรุงเทพมหานคร: ไพลินบุ๊คเน็ต.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 11, 80*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สิทธา เซตวัน และคณะ. (ม.ป.ป.). *หลวงปู่เทพโลกอุดร เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: กองทุนโลกทิพย์.

Academic Article:

Received: 2025-07-12;

Revised: 2026-03-01;

Accepted: 2026-03-03.

ฮูปแต้ม: จิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรีกับการสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น

จังหวัดขอนแก่น

Hoop Taem: Mural Paintings of Wat Chai Sri with Reflection of Local Culture in Khon Kaen Province

พระณัฐวุฒิ อภิบุญโย (พันทะลี)*¹, พระครูวุฒิชธรรมสาร²,

พระปลัดวสันต์ ธีรวโร³, แสงอาทิตย์ ไทยมิตร⁴, อนันท์ กรมน้อย⁵

Phra Natthawut Abhipunyo (Phanthali)¹, Phrakruwuddhidhammasara²,

Phrapalad Wasan Terafarad³, Saengatit Thaimit⁴, Anan Komnot⁵

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

Mahamakut Buddhist University, Isan campus

First/Corresponding Author; E-mail: pantalee200134go@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาฮูปแต้มภายในสิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น ในฐานะศิลปะพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อ คติธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน ฮูปแต้มหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังของวัดไชยศรีเป็นมรดกวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่น ได้แก่ 1) ด้านรูปแบบศิลปะ คือ ภาพนรกเจ็ดขุม ภาพเวสสันดรชาดก ภาพสินไซ ภาพทหารยืนเฝ้าประตู ภาพพระพุทธเจ้า ภาพเทพ ภาพบุคคลและภาพสัตว์ต่าง ๆ 2) เทคนิคการสร้างสรรค คือ เทคนิคการก่อสร้างตัวสิมและเทคนิคการเขียนฮูปแต้ม 3) เนื้อหาที่แฝงคติธรรม คือ กฎแห่งกรรม นรก การให้ทานและความเสียสละ ความกล้าหาญและธรรมะชนะอธรรม โดยเฉพาะภายในสิมหรืออุโบสถที่ยังคงรักษารูปแบบสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นอีสาน องค์ความรู้ใหม่จากบทความนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า ฮูปแต้มที่วัดไชยศรีไม่เพียงสะท้อนพุทธประวัติและวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น เวสสันดรชาดก คือชาดกเรื่องสุดท้ายในทศชาติชาดก ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องพระชาติสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และสินไซ คือ วรรณคดีมหากาพย์อีสานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของภาคอีสาน แต่ฮูปแต้มของสิมวัดไชยศรียังบอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตชาวบ้าน ประเพณี ความเชื่อ และศีลธรรมในสังคมอีสาน และเป็นสื่อการเรียนรู้แก่ผู้ไม่รู้หนังสือ ทำหน้าที่เสมือนตำราเงียบที่ถ่ายทอดความรู้ผ่านภาพวาด รวมถึงส่งเสริมอัตลักษณ์ท้องถิ่นและศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ฮูปแต้ม, จิตรกรรมฝาผนัง, สิม, วัดไชยศรี, วัฒนธรรมท้องถิ่น

Abstract

This academic article aims to study the Hoop Taem mural paintings of the sim (ordination hall) at Wat Chai Si, Khon Kaen Province, as folk art reflecting the way of life, beliefs, moral teachings, and local wisdom of the Isan People. The Hoop Taem or wall mural, of Wat Chai Si represents a culturally outstanding heritage, encompassing: 1) artistic forms, including depictions of the Seven Levels of Hell, the Vessantara Jataka, the Sinxay Epic, guardian soldiers at the gates, the Buddha, deities, human figures, and various animals; 2) creative techniques, including the construction techniques of the sim itself and the painting techniques used in creating the Hoop Taem; and 3) morally instructive content, including the law of karma, hell, generosity and self-sacrifice, courage, and the triumph of righteousness over evil. Especially, the sim or ordination hall which still preserves its traditional Isan vernacular architectural style. The body of knowledge indicates that the Hoop Taem at Wat Chai Si is not only reflection of Buddhist history and folk literature such as the Vessantara Jataka, the final tale in the Ten Birth Stories (Tossachat), which recounts the last incarnation of the Bodhisattva before his enlightenment as the Buddha, and Sinxay, the greatest epic in Isan literary tradition but also narrative of villagers' lives, local customs, beliefs, and the moral fabric of Isan society. Furthermore, these murals served as a medium of learning for the illiterate, functioning as a silent textbook that transmitted knowledge through visual imagery. They also reinforce local identity and hold significant potential for development as a cultural tourism destination, capable of sustainably stimulating the local economy.

Keywords: Hoop Taem, Wall Painting, Ordination Hall, Wat Chai Si, Local Culture

บทนำ

ศิลปะพื้นถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของประเทศไทย นอกจากจะสะท้อนวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดคตินิยมและคุณค่าทางพุทธศาสนาในรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสังคมท้องถิ่น ฮูปแต้มหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังในภาคอีสานเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทั้งทางด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะบนผนังของสิมหรืออุโบสถแบบอีสานที่ยังคงรักษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมเอาไว้ ซึ่งฮูปแต้มหรือภาพจิตรกรรมฝาผนังในภาคอีสานจะปรากฏอยู่ที่โบสถ์ วิหาร หอไตรและหอแจก ส่วนใหญ่มักจะเขียนอยู่บนผนังด้านนอกของโบสถ์ที่เป็นภาพพุทธประวัติ พระมาลัย ไตรภูมิ ชาดก ปรีชาธรรมและวรรณกรรมท้องถิ่น ช่างแต้มหรือจิตรกรจะใช้เส้นแถบคั้นเรื่องราวแต่ละตอนหรือปล่อยช่องว่างรอบองค์ประกอบภาพเพื่อมิให้เกิดความสับสนระหว่างเนื้อเรื่องแต่ละตอน และจะมีตัวอักษรบรรยายภาพกำกับไว้ ผนังรองพื้นด้วยสีขาวหรือขาวนวล ลงสีและตัดเส้น

รายละเอียดบางส่วนเฉพาะส่วนที่เป็นตัวละคร สีที่ใช้ ได้แก่ คราม เหลือง แดง เขียวดำ ขาว เป็นต้น ส่วนภายในลิมเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้า เวสสันดรชาดก สิ้นไซ ภาพเทพ บุคคลและสัตว์ต่าง ๆ ส่วนผนังด้านนอกเป็นภาพนรกเจ็ดขุม สิ้นไซและภาพทหารยืนเฝ้าประตู (ไพโรจน์ สโมสร, 2532; ตึก แสนบุญ, ม.ป.ป.)

อุปแต้มหรือจิตรกรรมฝาผนังแบบอีสานถือเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของชาวอีสานที่บ่งบอกความเป็นมาของชาติและชุมชนที่บอกเล่าเรื่องราวที่หลากหลาย ผ่านการเขียนเป็นรูปภาพและตัวอักษร ซึ่งถือได้เป็นมรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่าที่ควรสืบสาน อย่างไรก็ตาม อุปแต้มอีสานมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ เช่น ลักษณะของลิม พื้นที่ที่ใช้ในการวาดภาพ วัสดุที่ใช้เทคนิควิธีของช่างแต้มแต่ละบุคคล และที่สำคัญ คือ ความคิดสร้างสรรค์ของช่างแต้มทำให้เกิดรูปแบบและอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละวัดในปัจจุบัน พื้นที่ภาคอีสานปรากฏอุปแต้มที่มีลวดลายงดงามอยู่ในวัดหลายแห่ง ซึ่งในจำนวนนี้หมายรวมถึงวัดในจังหวัดขอนแก่นด้วยเช่นกัน (ณัฐนิชา มณีพลกษ และคณะ, 2567: 443-465) ซึ่งอุปแต้มในจังหวัดขอนแก่นเป็นจิตรกรรมพื้นบ้านที่ยังคงอัตลักษณ์ความงดงามของลักษณะทางทัศนศิลป์ แต่ด้วยปัจจัยในหลายด้านส่งผลให้ศิลปกรรมอีสานเกิดการชำรุดทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ซึ่งในปัจจุบันมีวิกฤติที่เกิดขึ้นกับฝาผนังอุปแต้มเกิดขึ้นได้ทั้งจากธรรมชาติและจากฝีมือมนุษย์

วัดไชยศรีตั้งอยู่ที่บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นวัดเก่าแก่ที่มีลิมหรืออุโบสถสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2408 ลักษณะเป็นลิมแบบพื้นบ้านอีสานที่มีจิตรกรรมฝาผนัง (อุปแต้ม) บอกเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนอีสานและวรรณกรรมพื้นเมืองเรื่องสิ้นไซที่งดงามมาก อุปแต้มผนังด้านในอุโบสถเป็นเรื่องราวเวสสันดรชาดก สิ้นไซ (สังข์ศิลป์ชัย) ภาพเหล่าเทพ บุคคลและรูปสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งห้ามสุภาพสตรีเข้าไปภายในอุโบสถ ส่วนผนังด้านนอกเป็นอุปแต้มเรื่องเวสสันดรชาดก สิ้นไซ นรกเจ็ดขุม และภาพทหารยืนเฝ้าประตู ถึงแม้เวลาจะผ่านล่วงมากกว่าร้อยปีแล้วและอุปแต้มบางส่วนอาจเลือนหายไปตามกาลเวลาบ้าง แต่โดยรวมถือว่า อุปแต้มที่วัดไชยศรียังมีความชัดเจนและสวยงามอยู่มากและได้รับการยอมรับในฐานะพื้นที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานอย่างแท้จริง

ดังนั้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาอุปแต้มบนผนังภายในลิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากอุปแต้มเป็นศิลปะพื้นบ้านที่สะท้อนวิถีชีวิต ความเชื่อและคตินิยมของชาวอีสาน โดยเฉพาะบนผนังภายในลิมที่ยังคงอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังแบบดั้งเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ ภาพอุปแต้มบนผนังภายในวัดไชยศรีจึงเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อทางพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดผ่านฝีมือของช่างแต้มท้องถิ่น ทั้งในด้านเนื้อหา เทคนิคและบริบททางสังคมวัฒนธรรม ผู้เขียนมุ่งหวังว่า การศึกษานี้จะช่วยเผยให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของอุปแต้มในฐานะมรดกวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์และถ่ายทอดต่อไป

ประวัติวัดและลิม: ศูนย์รวมศิลปกรรมพื้นถิ่นวัดไชยศรี

ตามประวัติได้บันทึกไว้ว่า วัดไชยศรีแห่งบ้านสาวะถีนี้สร้างโดยความศรัทธาของชาวบ้านเมื่อปี พ.ศ. 2408 บนพื้นที่ 8 ไร่ 80 ตารางวา ในยุคแรกไม่มีการบันทึกชื่อนามเจ้าอาวาสวัด กระทั่งสมัยหลวงปู่อ่อนสาจึงค่อยปรากฏหลักฐาน ชาวบ้านจึงถือว่า หลวงปู่อ่อนสาเป็นเจ้าอาวาสวัดรูปแรก ซึ่งเป็นช่วงที่วัดมีความ

เจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติธรรมและการก่อสร้างถาวรวัตถุ มีพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก สิ่งก่อสร้างส่วนมากทำด้วยไม้ เช่น กุฏิ ศาลา เกะสลักลวดลายแบบฝีมือช่างท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลวงปู่อ่อนสาเองเป็นผู้มีฝีมือแกะสลักและออกแบบงานด้านนี้ด้วย ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2492 นอกจากช่วงเวลา หลวงปู่อ่อนสาท่านเป็นเจ้าของแล้ว ยังมีช่วงที่หลวงปู่เปลี่ยน จตปญโญ เป็นเจ้าอาวาสที่เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน และท่านยังดำรงตำแหน่งทั้งพระอุปัชฌาย์และเจ้าคณะตำบลสาเวณี ท่านจึงเป็นอีกรูปหนึ่งที่เป็นผู้นำในการร่วมกับญาติโยมพัฒนาวัดไชยศรีสืบต่อมาเป็นอย่างดี ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2503 หลังยุคหลวงปู่เปลี่ยน มีบางช่วงเวลาที่วัดประสบปัญหาไม่ได้รับการดูแล ตามประวัติกล่าวว่า ลุถึงปี พ.ศ. 2530 วัดไชยศรีแทบไม่มีพระจำพรรษา ขาดผู้ดูแลรักษา ทำให้ศรัทธาชาวบ้านลดลง เป็นช่วงเวลาที่วัดประสบวิกฤติและสูญเสียโบราณวัตถุและศิลปวัตถุไปอย่างมากมาย ถือเป็น การสูญเสียแหล่งเรียนรู้และศูนย์รวมใจของชุมชนไปจนเกือบหมดสิ้น กระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2532 พระอาจารย์วัฒน์ มหาบุญโญ หรือพระครูบุญชยากรในปัจจุบัน ท่านได้ย้ายจากจังหวัดนครพนมมาจำพรรษาอยู่ที่วัดไชยศรีอันเป็นวัดบ้านเกิด ท่านได้นำชาวบ้านและพระเถระฟื้นฟูปฏิสังขรณ์วัดไชยศรี ทั้งในด้านประเพณีวัฒนธรรม พลิกฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นและถาวรวัตถุเสนาสนะในวัดให้กลับมาอยู่ในสภาพที่จะรองรับศรัทธาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนอีกครั้งหนึ่งในบรรดาโบราณสถานโบราณวัตถุของวัดไชยศรี สิมหรืออุโบสถวัดไชยศรีถือเป็นหนึ่งสิ่งก่อสร้างที่สำคัญของทางวัด เริ่มสร้างมาตั้งแต่ราวปี พ.ศ. 2443 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2460 เป็นสิมทึบแบบพื้นบ้านอีสานไทยได้รับอิทธิพลจากช่างญวน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูและบันไดทางขึ้นด้านหน้าเพียงด้านเดียว ก่ออิฐถือปูน ผนังด้านข้างมีหน้าต่าง 3 ช่อง เป็นหน้าต่างจริง 1 ช่อง ผนังด้านหลังปิดทึบ มีหน้าต่างหลอก 3 ช่อง หลังคาทรงจั่ว มีการต่อหลังคาปีกนก มีเสาไม้รองรับโดยรอบ มีกำแพงแก้ว ก่ออิฐถือปูนเตี้ยล้อมรอบ ผนังด้านนอกและด้านในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือฮูปแต้ม เป็นเรื่องพุทธประวัติและวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่องเวสสันดรชาดก สินไซ (สังข์ศิลป์ชัย) ภาพเทวดาและนางฟ้า ภาพบุคคล และสัตว์ภาพนรก ใช้สีฝุ่นวรรณะเย็น คือ สีคราม สีเหลือง สีขาว สีเขียว สีน้ำตาลและสีดำ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2544 เนื้อที่ประมาณ 3 งาน 29.7 ตารางวา (ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน, 2544; Field-feel, 2563)

ภาพ 1 สิมวัดไชยศรี (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2568)

ความหมายและพัฒนาการของอุปเตັม

คำว่า อุปเตັม ในภาษาอีสาน หมายถึง ภาพวาดหรือภาพเขียน โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มักพบในวัดวาอารามของภาคอีสาน อุปเตັมมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากจิตรกรรมไทยแบบราชสำนัก โดยเน้นความเรียบง่าย ใช้เส้นและสีสื่อสารเรื่องราวให้เข้าใจง่าย และสะท้อนโลกทัศน์ของชาวบ้าน

อุปเตັมอีสานในการรับรู้ของคนสยามมีมานานอย่างน้อยก็ก่อนปี พ.ศ. 2476 แต่จิตรกรรมฝาผนังในบริบทการศึกษาเชิงวิชาการเริ่มมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการนำเสนอเรื่องวิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย หลังจากนั้นอุปเตັมก็ไม่ถูกกล่าวถึงในเอกสารเชิงวิชาการอีก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2526 ปรากฏงานศึกษาในรูปของสารนิพนธ์ ซึ่งถือเป็นการเปิดโลกเชิงวิชาการให้กับศิลปะพื้นบ้านแขนงนี้อย่างจริงจัง ทำให้ในยุคต่อมาอุปเตັมได้ถูกศึกษาและเผยแพร่อย่างกว้างขวาง กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์ (2560) ได้สังเคราะห์ผลผลิตทางวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังหรืออุปเตັมอีสาน โดยรวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือและบทความวิชาการที่เผยแพร่ในระหว่างปี พ.ศ. 2520-2554 จากการศึกษาได้แบ่งสถานภาพการศึกษาอุปเตັมอีสานออกเป็น 4 ยุค ดังนี้

ยุคที่ 1 ในช่วง พ.ศ. 2520-2530 เป็นยุคบุกเบิกของงานอุปเตັมอีสาน ซึ่งมีการจัดสัมมนาวิชาการโดยมหาวิทยาลัยขอนแก่นและมีบทความและสารนิพนธ์ในยุคแรกจำนวน 3 บทความ

ยุคที่ 2 ยุคทองของการศึกษาเชิงวิชาการ (พ.ศ. 2531-2540) ปรากฏการณ์ที่สำคัญ คือ การที่สถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในภาคอีสานได้ทำการศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งการตีพิมพ์หนังสือจิตรกรรม

ฝาผนังอีสานของศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น และวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคามอีก 4 เรื่อง ซึ่งเน้นการศึกษาเรื่ององค์ประกอบทางศิลปะของสุปแต่้ม
เฉพาะของแต่ละวัด

ยุคที่ 3 พ.ศ. 2541-2550 งานศึกษาในยุคนี้ถือว่า มีความหลากหลายทั้งบทความวิชาการ วิทยานิพนธ์
และหนังสือ นอกจากนั้นผู้ศึกษายังขยายกลุ่มไปยังนักวิชาการในหน่วยงานราชการอื่น ๆ ซึ่งเดิมจำกัดอยู่ใน
กลุ่มนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา ในส่วนเนื้อหาที่มีความหลากหลายหรือเป็นพหุวิทยา ทั้งมิติทางด้าน
วัฒนธรรมศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ นิเทศศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ซึ่งถือได้ว่า มีการศึกษาในแนวราบมากกว่าใน
ยุคก่อน

ยุคที่ 4 พ.ศ. 2551-2554 งานศึกษาในยุคหลังนี้มีลักษณะที่หลากหลายเช่นเดียวกับยุคก่อนหน้า แต่
มีการเน้นการศึกษาในแนวดิ่งมากขึ้นทั้งการศึกษามิติด้านการสื่อสารในวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตและ
การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสุปแต่้มกับศิลปะแขนงอื่น ตลอดจนความสนใจเข้ามาศึกษาของนักวิชาการ
ชาวต่างชาติ จากสถานภาพการศึกษาที่ผ่านมาจะพบว่า ศิลปะแขนงนี้ยังมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องและมี
ปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ปรากฏการณ์ในทศวรรษนี้คาดคะเนได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมอีสานแขนงนี้ได้รับการศึกษามากขึ้นใน
หลายประเด็นหรือหลายพื้นที่ในประเด็นวัฒนธรรมร่วมและความแตกต่าง ตลอดจนความสัมพันธ์ของสุปแต่้ม
ด้วยกันเองทั้งในพื้นที่แอ่งวัฒนธรรมเดียวกันและต่างแอ่งวัฒนธรรม สุปแต่้มอีสานกับศิลปกรรมร่วมสมัย
การปะปนทางวัฒนธรรมของสุปแต่้มอีสาน การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ในฐานะแหล่งเรียนรู้และแหล่ง
ท่องเที่ยว การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมของเจ้าของชุมชนที่มีสุปแต่้มอีสาน ทั้งการศึกษาเชิงคุณภาพและ
การศึกษาแบบมีส่วนร่วม นอกจากนั้น ผู้ศึกษาจะมาจากหลายกลุ่มทั้งคนในวัฒนธรรมและคนนอกวัฒนธรรม
อันจะทำทนายให้องค์ความรู้เกี่ยวกับสุปแต่้มอีสานเป็นที่รู้จักกว้างขวางต่อไปส่งผลดีต่อการสงวนรักษามรดกทาง
วัฒนธรรมอันมีค่าของชุมชนชาวอีสานสืบไป

สรุปความหมายของสุปแต่้ม คือ ภาพวาดหรือภาพเขียนฝาผนังภายในวัด มีลักษณะเรียบง่าย ใช้เส้น สี
และเรื่องราวที่เข้าใจง่าย สะท้อน โลกทัศน์ วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวบ้าน ส่วนพัฒนาการการศึกษา
สุปแต่้ม แบ่งเป็น 4 ยุคหลัก ได้แก่ ยุคบุกเบิก (พ.ศ. 2520-2530) เริ่มมีการสัมมนาและสารนิพนธ์ชิ้นแรก
ผลงานยังน้อยและจำกัดในวงวิชาการ ยุคทอง (พ.ศ. 2531-2540) สถาบันการศึกษาภาคอีสานเริ่มศึกษาจริงจัง
มีการตีพิมพ์หนังสือและวิทยานิพนธ์จำนวนมาก ยุคขยายตัว (พ.ศ. 2541-2550) งานศึกษาหลากหลายสาขา
เช่น วัฒนธรรมศึกษา นิเทศศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ขยายกลุ่มนักวิจัยสู่หน่วยงานราชการและสาธารณะ ยุคลงลึก
(พ.ศ. 2551-2554) ศึกษาเชิงลึก เช่น การสื่อสาร ความสัมพันธ์กับศิลปะแขนงอื่น และเริ่มมีนักวิชาการ
ชาวต่างชาติเข้ามาร่วมศึกษาด้วย

ภาพ 2 พัฒนาการของสุปแต่้ม (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2568)

บทบาททางสังคมและวัฒนธรรมของสุปแต่้ม

สุปแต่้มไม่ได้เป็นเฉพาะงานศิลปะเพื่อความงาม แต่ยังมีบทบาทในการสื่อสารศีลธรรมและคติธรรมแก่ประชาชนทั่วไปที่อาจไม่รู้หนังสือ ภาพเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตำราเขียนที่ให้ความรู้ผ่านสายตาและสร้างความสำนึกร่วมของชุมชนในศีลธรรม ความดีงามและอัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาททางสังคม ดังนี้

1. สื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราว สุปแต่้มทำหน้าที่เป็นสื่อในการเล่าเรื่องราวทางพุทธศาสนา เช่น พุทธประวัติ นิทานชาดก เรื่องเล่าทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังมีการสอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีของชาวอีสานลงไปด้วย สุปแต่้มอีสานในอดีตสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างสังคมเสมอภาค โดยเฉพาะเรื่องราววิถีที่เกี่ยวกับชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นค่านิยมบางอย่างของความเป็นกันเองมาก แตกต่างจากสังคมที่มีกฎเกณฑ์หรือถูกครอบงำ โดยเฉพาะสาระในรูปแบบจะเป็นเรื่องชาดกต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรามเกียรติ์หรือรามายณะ ซึ่งเนื้อหาสาระสำคัญ คือ การสวดดีพระเจ้าแผ่นดินในฐานะของพระนารายณ์อวตาร มาปราบยุคเข็ญแก่มวลมนุษย์ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมราชสำนักอินเดีย และที่นิยมมากโดยเฉพาะเรื่องพุทธประวัติ ทศชาติ นิทานเวสสันดรชาดก อดีตพระพุทธเจ้า พระมาลัย นรกภูมิ ตลอดจนนิทานพื้นบ้านหรือนิทานม่วนซื่น เช่น ลินไซสุริวงค์ อรพิม ประลักพระลาม และที่สำคัญที่สุด คือ การบอกเล่าประเพณี ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่น เช่น ประเพณีฮอดสร่ง งานบุญผะเหวด พิธีเผาศพ ประเพณีสู่ขวัญ การละเล่นหมอลำหมอละแคน ประเพณีการลงข่วง รสนิยมลักษณะการแต่งกายทั้งคนพื้นเมืองและคนต่างวัฒนธรรม รวมถึงการแสดงออกทางเรื่องเพศอย่างสื่อตรงด้วยเส้นสายลายสื่อที่เน้นความเรียบง่ายตรงไปตรงมาอย่างชัดเจน (ดีก แสนบุญ, 2553: 52-55)

2. แหล่งเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา สุปแต่้มเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนอีสาน โดยเฉพาะในด้านศาสนาและวิถีชีวิต ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏภายในสุมไม่เพียงแต่สะท้อนเรื่องราวใน

พุทธศาสนา เช่น ชาดก พุทธประวัติ ฯลฯ แต่ยังคงแฝงไว้ด้วยคติธรรมและบทเรียนชีวิตที่เข้าใจง่าย ซึ่งชาวบ้านสามารถเข้าถึงได้โดยไม่ต้องผ่านการเรียนรู้ในระบบ นอกจากนี้ ฐูปแต่้มยังเป็นเครื่องมือในการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างแต่้มพื้นบ้าน ซึ่งมีบทบาทในการเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติ การผสมสีและการสร้างสรรค์เรื่องราวให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละท้องถิ่น ภูมิปัญญาเหล่านี้ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วรุ่น ทำให้ฐูปแต่้มกลายเป็นองค์ความรู้ที่มีชีวิต และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมในฐานะห้องเรียนชุมชนที่ไม่เพียงบอกเล่าอดีต แต่ยังปลูกฝังรากเหง้าแห่งอัตลักษณ์ท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป (สุพาสน์ แสงสุรินทร์, 2558)

3. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ฐูปแต่้มถือเป็นศิลปะพื้นบ้านที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสาน ซึ่งแตกต่างจากจิตรกรรมไทยแบบราชสำนักทั้งในด้านรูปแบบ เทคนิคและเนื้อหา ภาพฐูปแต่้มสะท้อนความเชื่อในพุทธศาสนา ค่านิยมด้านศีลธรรม และวิถีชีวิตของท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยมักนำเสนอเรื่องราวพุทธประวัติ ชาดก นิทานพื้นบ้าน คติธรรม ตลอดจนเหตุการณ์ร่วมสมัยผ่านลายเส้นที่เรียบง่ายและสีสดใส ช่างแต่้มซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้มักอิงความรู้และประสบการณ์ของตนเอง ถ่ายทอดผ่านภาพในรูปแบบที่เข้าใจง่ายสำหรับคนในชุมชน การแต่้มภาพจึงไม่ใช่เพียงแค่งานศิลปะ แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ฐูปแต่้มจึงเป็นสื่อวัฒนธรรมที่มีชีวิต และเป็นตัวแทนของความคิด ความศรัทธาและวิถีแห่งอีสานอย่างแท้จริง (อรัญ วาณิชกร, 2559)

4. แหล่งท่องเที่ยวและกระตุ้นเศรษฐกิจ ฐูปแต่้มไม่เพียงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอีสานเท่านั้น แต่ยังสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติให้เข้ามาเรียนรู้และสัมผัส อัตลักษณ์ของท้องถิ่นผ่านจิตรกรรมฝาผนังภายในวัด โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ยังคงรักษาฐูปแต่้มดั้งเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ เช่น วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในชุมชน เช่น การจำหน่ายของที่ระลึก งานฝีมือท้องถิ่น การบริการนำเที่ยว ตลอดจนกระตุ้นให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวโดยใช้ฐูปแต่้มเป็นจุดขายจึงสามารถผสมคุณค่าทางวัฒนธรรมเข้ากับการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่ได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสม

5. การอนุรักษ์และสืบสาน ฐูปแต่้มอีสานเป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่มากไปด้วยคุณค่า อาจกล่าวได้ว่า หากผู้ใดได้ชมฐูปแต่้มสักแห่งหนึ่งก็เท่ากับได้รู้จักความเป็นมาของอีสานได้เป็นอย่างดี นอกเหนือจากคุณค่าด้านสุนทรียภาพ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีชีวิตความเป็นอยู่แล้ว สิ่งสำคัญสูงส่งน่าจะเป็นที่เนื้อแท้ของการสร้างสรรค์ภาพที่ผู้วาดหรือช่างแต่้มวาดขึ้นด้วยความศรัทธาและจิตใจที่ฝักใฝ่ในธรรม เพื่อถ่ายทอดและโน้มน้าวผู้คนให้ยึดมั่นอยู่ในคุณความดี ทำให้ผู้ชมเกิดความชื่นชมปรารถนาที่จะเรียนรู้หลักพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เท่ากับช่วยขัดเกลาจิตใจให้เบาบางลง นำไปสู่การมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ในช่วงเวลาที่กระแสสังคมปัจจุบันซับซ้อนยุ่งเหยิง มีตัวแปรและสิ่งย้ายวนมากมายให้ผู้คนหลงไหลไปในสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ หากเราจะได้ย้อนศึกษาถึงสิ่งที่คนรุ่นก่อนได้สร้างสรรค์ไว้ให้ แม้เพียงเสี้ยวหนึ่ง ก็นับว่า คุ่มค่าแล้วกับการได้รับรู้ศิลปกรรมที่มีคุณค่าสมควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์ไว้ มิใช่แต่เฉพาะในยุคสมัยของเราเท่านั้น แต่ควรรักษาไว้ให้คงอยู่เพื่อส่งต่อมรดกศิลปกรรมของชาติเหล่านี้ไปยังคนรุ่นหลังต่อไปอีกด้วย (ศิริพันธ์ ตาบเพชร, 2541: 117-124)

สรุปอุปถัมภ์ไม่ได้เป็นเพียงงานศิลปะเพื่อความงาม แต่มีบทบาทสำคัญในการสื่อสารศิลปกรรม คติธรรม และวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยเฉพาะในอดีตที่ประชาชนจำนวนมากไม่รู้หนังสือ ภาพอุปถัมภ์จึงทำหน้าที่เสมือนตำราเงียบถ่ายทอดเรื่องราวพุทธประวัติ ชาดกและนิทานพื้นบ้าน รวมถึงสะท้อนค่านิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ อุปถัมภ์ยังเป็นแหล่งเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาของช่างพื้นบ้านที่ถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ถือเป็นศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของอีสาน สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเด่นชัด ปัจจุบันอุปถัมภ์ยังสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน อีกทั้งควรได้รับการอนุรักษ์ในฐานะมรดกทางศิลปกรรมที่มีคุณค่า ทั้งเพื่อการเรียนรู้และส่งต่อให้คนรุ่นหลัง

ภาพ 3 พระพุทธรูปในสิมวัดไชยศรี (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2568)

ภาพ 4 อุปถัมภ์: ภาพสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นในสิมอีสาน วัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น

อุปแต้มสื่อถึงความเชื่อ นิทานและวิถีชีวิตในลิมวัดไชยศรี

ภาพอุปแต้มในลิมวัดไชยศรีมีเนื้อหาหลากหลาย ทั้งพุทธประวัติ นิทานพื้นบ้าน เช่น เวสสันดรชาดก สังข์ศิลป์ชัย ตลอดจนภาพชีวิตชาวบ้าน เช่น การทำนา การละเล่นพื้นบ้าน รวมถึงแนวคิดเชิงศีลธรรมและการเวียนว่ายตายเกิด ถึงแม้เวลาจะผ่านมากกว่าร้อยปีแล้วก็ตาม และแม้จะมีบางส่วนเลือนหายไปตามกาลเวลาบ้าง แต่ถือว่า อุปแต้มของที่นี่ยังคงมีความชัดเจนและสวยงามอยู่มาก ความเพลิดเพลินของการไปชมลิม คือ ได้ชมอุปแต้มที่บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ผ่านภาพวาด ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของลิมไชย เรื่องราวในวรรณกรรม เรื่องลิมไชย ดังนี้

เรื่องมีอยู่ว่า ณ เมืองเปงจาล มีพระยาฤๅษราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครอง มีมเหสีชื่อว่า นางจันทาเทวี และมีน้องสาวชื่อว่า นางสุมณฑา ต่อมามียักษ์ชื่อว่า กุมภภัณฑ์ มาลักลอบฉุดนางสุมณฑาไปเป็นมเหสี พระยาฤๅษราช รู้ดังนั้น ก็เสียใจจึงตัดสินใจออกบวชเพื่อตามหาน้องสาว จนได้พบกับลูกสาวทั้งเจ็ดของเศรษฐีเมืองจำปา เกิดชอบพอกันจึงลาสิกขา และกลับมาสู่ขอเป็นมเหสีรองทั้งเจ็ดคน ต่อมานางจันทามเหสีเอก ได้คลอดลูกเป็นคชสีห์ เป็นราชสีห์เฉพาะลำตัว แต่มีส่วนหัวเหมือนช้างชื่อว่า สีโห และนางลุนธิดา ลูกสาวคนสุดท้องของเศรษฐีได้ลูกแฝด คนหนึ่งชื่อว่า ลิมไชย เพราะมีธนูและดาบออกมาด้วย ส่วนอีกคนมีรูปร่างเป็นหอยสังข์ จึงได้ชื่อว่า สังข์หรือสังข์ทอง ส่วนมเหสีอีก 6 คน คลอดลูกเป็นคนปกติทั่วไป เรียกว่า กุมาร หรือท้าวทั้งหก ต่อมาเกิดการชิงดีชิงเด่นกัน นางจันทา นางลุน ท้าวสีโห ท้าวลิมไชย และท้าวสังข์ ถูกใส่ร้ายว่า เป็นคนที่ไม่ดีต่อบ้านเมือง จึงถูกเนรเทศออกจากเมืองไปอยู่ป่า เมื่อทั้งหมดโตเป็นหนุ่ม ท้าวซึ่งเป็นพระโอรสของ 6 มเหสีได้ออกตามนางสุมณฑา ท้าวทั้งหกพบกับลิมไชยกลางป่าเห็นว่ามีฤทธิ์กล้าหาญ จึงออกอุบายให้ลิมไชยไปตามหานางสุมณฑา ลิมไชยเชื่อจึงออกตามหาพร้อมด้วยสีโหและสังข์ ทั้งสามพี่น้องต้องฝ่าฟันอุปสรรค ต่อสู้กับทั้งยักษ์ นาค ครุฑ งูชวง จนรบชนะและฆ่ายักษ์กุมภภัณฑ์ตาย สุดท้ายก็ได้นำนางสุมณฑากลับคืนมา แต่พอเดินทางกลับมาสวมทับกับท้าวทั้งหก กลับถูกผลักตกเหว ลิมไชยเกือบสิ้นชีวิต แต่พระอินทร์ลงมาช่วยไว้ ต่อมาความจริงถูกเปิดเผย ทำให้ท้าวฤๅษราชสั่งเนรเทศมเหสีและโอรสทั้งหกออกจากเมืองแล้วไปรับนางจันทา นางลุน ลิมไชย สีโห และสังข์กลับเมืองเปงจาลแล้วมอบเมืองเปงจาลให้ลิมไชยขึ้นปกครองแทน ต่อมายักษ์กุมภภัณฑ์ได้รับการชุบชีวิตจากพระยาเวสสุวรรณเจ้าแห่งยักษ์ ให้ฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง จึงมาลักลอบนำนางสุมณฑากลับเมืองอินราช และจับลิมไชยไปเป็นตัวประกัน ทำให้สีโหและสังข์ตามไปช่วย จนเกิดสงครามใหญ่อีกครั้ง พระอินทร์จึงมาไกล่เกลี่ย พร้อมเสนอทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ สุดท้ายทุกฝ่ายได้กลับไปสู่บ้านเมืองดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เป็นเรื่องราวของวรรณกรรมเรื่องลิมไชย ที่ถูกจารึกไว้ผ่านจิตรกรรมฝาผนัง หรืออุปแต้มที่ลิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น (MGR Online, 2556)

ภาพ 5 stup แต่้มความเชื่อ นิทานและวิถีชีวิตในสิมวัดไชยศรี (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2568)

องค์ความรู้ใหม่

1. Stup แต่้ม คือ สื่อมัลติฟังก์ชันก่อนยุคดิจิทัล Stup แต่้มไม่ใช่เพียงงานศิลปะตกแต่ง แต่ทำหน้าที่พร้อมกันหลายมิติ ได้แก่ การศึกษา การสื่อสารศิลปกรรม การเล่าเรื่องประวัติศาสตร์และการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเปรียบได้กับหนังสือ โทรทัศน์ ห้องเรียน ในยุคที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้หนังสือ

2. Stup แต่้มสะท้อนโครงสร้างสังคมแบบเสมอภาค จิตรกรรมฝาผนังอีสานเน้นบอกเล่าชีวิตชาวบ้าน ธรรมดา ประเพณีพื้นบ้านและคุณค่าชุมชน นี่คือ ความโดดเด่นเฉพาะตัวที่ทำให้stup แต่้มเป็นเสียงของประชาชนในอดีต

3. Stup แต่้ม คือ ภูมิปัญญาที่มีชีวิตไม่ใช่แค่โบราณวัตถุ Stup แต่้มรวบรวมองค์ความรู้หลายชั้น ทั้งเทคนิคการใช้สีจากธรรมชาติ การจัดองค์ประกอบภาพ เรื่องเล่าทางพุทธศาสนาและวรรณกรรม เช่น สิบสี่ เวสสันดรชาดก ตลอดจนความเชื่อเรื่องกรรมและนรก สวรรค์ ทั้งหมดนี้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านฝีมือช่างแต่้มท้องถิ่น

4. กรณีศึกษาวัดไชยศรี การฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมโดยชุมชน วัดไชยศรีเคยเข้าสู่ภาวะวิกฤติเมื่อปี พ.ศ. 2530 เกือบไร้พระเจ้าพรหม แต่ฟื้นคืนได้โดยความร่วมมือของพระสงฆ์และชาวบ้าน นี่คือ บทเรียนสำคัญว่า มรดกวัฒนธรรมจะอยู่รอดได้ต้องอาศัยศรัทธา การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนหลัก ไม่ใช่เพียงนโยบายรัฐ

5. Stup แต่้มกับโอกาสทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ ยุคปัจจุบันstup แต่้มมีศักยภาพเป็นทุนวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สื่อการเรียนรู้สมัยใหม่และงานออกแบบร่วมสมัยได้โดยไม่เสียรากเหง้าดั้งเดิม

สรุป

stup แต่้มบนฝาผนังภายในสิมวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น เป็นศิลปกรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศิลปะอย่างลึกซึ้ง ภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้มิได้มีไว้เพื่อประดับตกแต่งฝาผนัง

ลิมให้สวยงามเท่านั้น แต่ยังเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดคตินิยม ความเชื่อ รสนิยมและวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่คนในชุมชนจำนวนมากยังไม่รู้หนังสืออุปแต้มจึงทำหน้าที่เป็นตำราเงียบถ่ายทอดเรื่องราวในพุทธศาสนา ชาตคถและนิทานพื้นบ้าน เช่น พุทธประวัติ เวสสันดรชาดก ลินไซ รวมถึงสะท้อนภาพชีวิตชาวบ้าน ความศรัทธาในธรรมะและประเพณีท้องถิ่นที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมอีสาน และอุปแต้มยังมีบทบาทเป็นแหล่งเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน ทั้งในด้านเทคนิคการสร้างสรรค การใช้วัสดุจากธรรมชาติ และการวางองค์ประกอบภาพที่สื่อสารได้ชัดเจนเข้าใจง่าย ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ ยังสะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่แตกต่างจากศิลปะแบบราชสำนัก และมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอย่างชัดเจน ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ อุปแต้มมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกันในทุกภาคส่วน อย่างไรก็ตาม ความเสื่อมสลายของอุปแต้มจากกาลเวลาและปัจจัยต่าง ๆ กลายเป็นปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขอย่างจริงจัง การอนุรักษ์อุปแต้มจึงไม่ใช่แค่การรักษาภาพวาดโบราณ แต่เป็นการปกป้องมรดกทางจิตวิญญาณ ภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของชุมชนอีสานให้ยังคงอยู่และส่งต่อให้กับคนรุ่นหลังอย่างมีคุณค่า

เอกสารอ้างอิง

- กิตติธันต์ ญาณพิสิษฐ์. (2560). สถานภาพอุปแต้มอีสานศึกษา: อดีตจนถึงปัจจุบัน. *วารสารการบริหารปกครอง*. 6 (ฉบับพิเศษ), 155-173.
- ณัฐนิชา มณีพุกฤษ และคณะ. (2567). ถอดรหัสอุปแต้ม: จากจิตรกรรมฝาผนังอีสานสู่การออกแบบชุดการเรียนรู้สำหรับเยาวชนยุควิถีใหม่ในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*. 24 (1), 443-465.
- ติก แสนบุญ. (2553). อุปแต้มอีสาน: สารรูปลายมือแห่งวิถีชาวบ้านภาษาภาพในระดับสากล. *วารสารศิลปวัฒนธรรม*. 31 (12), 52-55.
- ติก แสนบุญ. (ม.ป.ป.). *อุปแต้มอีสาน*. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.ubu.ac.th/web/research/content/%E0%B8%AE%E0%B8%B9%E0%B8%9B%E0%B9%81%E0%B8%95%E0%B9%89%E0%B8%A1%E0%B8%AD%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%99/>
- ประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน. (21 ธันวาคม 2544). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง.* หน้า 13-14.
- ไพโรจน์ สโมสร. (2532). *จิตรกรรมฝาผนังอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศิริพันธ์ ตาบทเพชร. (2541). อุปแต้มอีสานจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารเมืองโบราณ*. 24 (4), 117-124.
- สุพาสน์ แสงสุรินทร์. (2558ก). จิตรกรรมฝาผนังอีสานอุปแต้ม จากความเชื่ออนรกภูมิสู่รูปแบบและคุณค่าศิลปกรรม. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 7 (1), 84-109.

- อรัญ วานิชกร. (2559). การศึกษาจิตรกรรมไทยเพื่อบูรณาการและส่งเสริมภาพลักษณ์การแพทย์แผนไทย. *ศิลปกรรมสาร*. 11 (1), 187-216.
- Field-feel. (6 มิถุนายน 2563). ลิมวัดไชยศรี บ้านสาวะถี ขอนแก่น. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.facebook.com/FieldfeelbyV/posts/1135685396817478/>
- MGR Online. (2 มิถุนายน 2556). รอบรู้เรื่องเที่ยว “ลิม” อีสาน “วัดไชยศรี” มีเรื่องเล่าผ่านฮูปแต้มสุดคลาสสิก. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2568, จาก <https://mgronline.com/travel/detail/9560000065119>

Academic Article:

Received: 2025-04-14;

Revised: 2026-03-06;

Accepted: 2026-03-09.

พระสงฆ์กับการเมือง: กรณีศึกษาพระมหาโชว์ ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต)
The Sangha and Politics: A Case Study of Phramaha Show Dassaniyo
(Phrasutivirabandit)

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร*¹, ดิเรก ด้วงลอย², มัลลิกา ภูมะธน³
Phrapalad Raphin Buddhisarō¹, Direk Duangloy², Mallika Phumathon³

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์²

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus¹

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

Faculty of Management Sciences, Nakhon Sawan Rajaphat University³

First/Corresponding, Author's E-mail: raphind@yahoo.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพระสงฆ์กับการเมือง โดยการศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์สะท้อนคิด ผลการศึกษาพบว่า พระมหาโชว์ ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในหลายรูปที่โดดเด่นร่วมสมัยในวิถีศาสนา การเมืองและประเด็นสาธารณะทางการเมือง โดยประเด็นสาธารณะที่ท่านเล่าให้ฟัง เช่น การบรรจุพระพุทธรูปเป็นศาสนาประจำชาติ แม้จะไม่ได้ส่งผลเชิงประจักษ์ แต่ก็ได้เห็นบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง การรณรงค์เรียกร้องกระทรวงพระพุทธศาสนา ผลจึงได้มาซึ่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ประเด็นเรียกร้องธนาคารพระพุทธศาสนา การคัดค้านเรื่องการไม่บรรจุวิชาพระพุทธศาสนาของกรมวิชาการ ทรัพย์สินที่ดินของวัด การคัดค้านการเรียกร้องของกลุ่มต่างศาสนา ในสิทธิ์บางประการ กรณีคลุมหัวในโรงเรียนวัด เป็นต้น โดยทั้งหมดเป็นบทบาทที่วัดด้วยการเมือง รัฐ ศาสนาของพระมหาโชว์ ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) องค์ความรู้ใหม่ คือ การเห็นบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองในกรณีของพระมหาโชว์ ทสสนีโย ซึ่งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการขับเคลื่อนจากรัฐสู่ศาสนาในประเด็นการเมือง เป็นต้น

คำสำคัญ: พระสงฆ์กับการเมือง, พระมหาโชว์ ทสสนีโย, พระสุธีวีรบัณฑิต

Abstract

This academic article aims to study Buddhist monk and politics, using documentary study and interview. The study found that Phramaha Show Dassaniyo (Phrasutivirabandit) is

likely to be one of many monks who has been active in contemporary religious circles, politics, and public political issues. The contemporary public issues what he told about, for example, the enshrinement of Buddhism as the national religion, while not having tangible results, has highlighted the role of monks in politics and their participation. Their campaigns for a Ministry of Buddhism, leading to the establishment of the National Office of Buddhism. In addition, addressed issues such as the demand for a Buddhist Bank, objection to the Department of Academic Affairs' decision not to include Buddhism as a subject in the curriculum, protests over temple land and property, and opposition to the demands of non-religious groups regarding certain rights in case of head coverings in temple schools. All of these demonstrate the political, state, and religious roles of Phramaha Show Dassanīyo (Phrasutivirabandit). The body of knowledge is the recognition of the role of monk in politics, particularly in the case of Phramaha Show Dassanīyo (Phrasutivirabandit) which fostered political participation and driven change from the state to religion in political issues, etc.

Keywords: Monk and Politics, Phramaha Show Dassanīyo, Phrasutivirabandit

บทนำ

เรื่องที่เขียนนี้เป็นการพูดคุยเชิงถามต่อพระสุธีวีรบัณฑิต (โช้ว ทสสนีโย: พ.ศ. 2506-ปัจจุบัน) เมื่อวันพระธัมมัสสวนะ (ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 9 ปีเถาะ/24 สิงหาคม 2566) ในลักษณะถามแบบพูดคุยกันธรรมดา แต่เข้มข้นและเต็มไปด้วยสาระที่ท่านอยากเล่า ทั้งการถามด้วยความเป็นผู้ใคร่รู้ และมุ่งตอบข้อสงสัยต่อข้อเท็จจริงบางประการของผู้เขียนเอง ด้วยเหตุผลว่า ท่านยังมีลมหายใจ สอบถามได้ และน่าจะเป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งในหลายรูปที่โลดเล่นอยู่ในวิถีสานาและการเมืองที่ขับเคลื่อนต่อสู้ในประเด็นสาธารณะในหลายครั้งที่ผ่านมา เช่น การบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ กระทรวงพระพุทธศาสนา แม้ในที่สุดจะได้มาเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การเรียกร้องธนาคารพระพุทธศาสนา หรือในประเด็นสาธารณะอื่น ๆ เช่น การเรียกร้องเพื่อระงับการที่จะไม่บรรจุหลักสูตรด้านพระพุทธศาสนาให้มีการเรียนการสอนในโรงเรียน (สมัยนายประพัฒน์ เสนาฤทธิ์ เป็นอธิบดีกรมวิชาการ) มีการเรียกร้องคัดค้านจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงคำสั่งการจะนำเอาไม้กางเขนมาเป็นสัญลักษณ์แทนราชการจักร (สมัยนายวิจิตร ศรีสะอ้าน เป็นรัฐมนตรี/พ.ศ. 2549-2551) ฯลฯ (พระสุธีวีรบัณฑิต, 2566) ข้อมูลที่ยกมาเป็นประเด็นคำบอกเล่าที่สะท้อนถึงบทบาทเชิงนำที่เกิดขึ้นในขณะที่ท่านเป็นพระมหาโช้ว ทสสนีโย (พ.ศ. 2535-2559) เป็นบทบาทของพระมหาหนุ่มที่มีอุดมคติทางการเมือง การศาสนาในแบบผสมผสาน เป็นการต่อสู้ในเชิงแย้งทวน สู่ถึงการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับสังคมในมิติของการเมืองและศาสนาซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอแบ่งปันต่อไป

ถามว่าทำไมออกไป หรือทำไมต้องเป็นพระมหาโชวี

ด้วยความที่ผู้เขียนคุ้นชินกับเจ้าคุณโชวี จึงนั่งคุยสนทนากับท่านอยู่เป็นประจำในเชิงสัพยอกว่า ทำไมต้องเป็นพระเดชพระคุณในการออกไปเคลื่อนไหวทางการเมืองในแต่ละครั้ง ใครเป็นคนให้ออกไป หรือออกไปอย่างไร ท่านก็ตอบว่า (1) ออกไปเองภายใต้กลไกสนับสนุน เช่น ทีมงานสนับสนุนข้อมูลและนำประเด็นสาธารณะเหล่านี้ออกไปพูดหรือทำให้เป็นข่าว (2) มีผู้ใหญ่กว่าส่งสัญญาณให้มีการเคลื่อนไหวในประเด็นสาธารณะต่าง ๆ เช่น การปฏิรูปกระทรวง ทบวง กรม อันเป็นที่มาของการเสนอขอกระทรวงพระพุทธศาสนา และได้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมาแทน โดยเกิดขึ้นในช่วงที่พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเงื่อนไขของการเคลื่อนไหว คือ (1) การเคลื่อนไหวให้สนับสนุนนโยบายรัฐบาลทักษิณ ในขณะที่กำลังปฏิรูปกระทรวง ทบวง กรมเป็นกฎหมายใหม่ จากเดิมเป็น 14 กระทรวง ให้เป็น 20 กระทรวง โดยใช้กลไกเชิงมวลชนประมาณ 11 วัน มีมวลชนสนับสนุนในเหตุการณ์ครั้งนั้นราวประมาณ 1 หมื่น ปิดล้อมรัฐสภาไว้ ทำให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าออกรัฐสภาด้วยความยากลำบาก มีพลตรีอินทรัตน์ ยอดบางเตย (พ.ศ. 2488-ปัจจุบัน) เป็นผู้รับเรื่องในขณะนั้น ส่วนแกนนำมีพระพรหมเมธี วัดสัมพันธวงศ์ พระธรรมกิตติเมธี (เกษม สฤณโตะ: พ.ศ. 2498-ปัจจุบัน) นายสนิท ศรีสำแดง (พ.ศ. 2488-2550) พระมหาโชวี ทสสนีย์โย (พระสุธีวีรบัณฑิต) กลุ่มแกนนำได้ปรึกษากันในรถตู้ พร้อมกับข้อเสนอมาที่จะต้องตัดสินใจว่า ถ้าไม่ได้ให้กระทรวงพระพุทธศาสนา แต่จะให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแทน อย่างนี้รับได้ไหม โดยมีผู้บริหารระดับซี 10 จะใช้ตำแหน่งอะไร (เช่น ผู้อำนวยการ ฯลฯ) ผลได้จึงเป็นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติซึ่งมีใช้กระทรวงฯ (พระสุธีวีรบัณฑิต, 2566) จากข้อมูลนี้เป็นคำบอกเล่า ผู้เขียนฟังแล้วบันทึกไว้เป็นข้อมูลผ่านคำบอกเล่าของท่าน (2) การขับเคลื่อนประเด็นการได้มาของสมเด็จพระสังฆราช มีการเสนอประเด็นเรื่องมาตรา 7 การถวายคืนพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินในการเสนอแต่งตั้งสมเด็จพระสังฆราช เรียกว่าสังฆราชมาตรา 7 โดยนายไพศาล พิษมงคล (พ.ศ.2490-ปัจจุบัน) วุฒิสมาชิกในขณะนั้น โดยมีหลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน (พระธรรมวิสุทธิมงคล: พ.ศ. 2456-2457) เป็นกลไกขับเคลื่อนร่วมสนับสนุน เดิมจะเป็นอาวุโสโดยสมณศักดิ์ จึงมีการคัดค้านต่อประเด็นดังกล่าว แม้ในที่สุด พ.ศ. 2560 กฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้มีการแก้ไขถึงกลไกการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัยก็ตาม และทำให้เห็นว่าสิ่งที่คัดค้านส่งผลต่อเนื่อง จนกระทั่งมีการได้มาซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่แทนสมเด็จพระสังฆราช และสมเด็จพระสังฆราช อันเนื่องด้วยกฎหมาย ถึงการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราชดังปรากฏในปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องที่ดินของศาสนสมบัติกลางของพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ที่ว่าด้วยเรื่องสิทธิประโยชน์และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

ภาพ 1 พระมหาโชว์ ทสสนีโย กับบทบาทของการแย้งย้อนต่อประเด็นทางศาสนา และการเมืองในช่วงที่ผ่านมา (เนชั่นทีวี, 2559ก)

ทั้งหมดเป็นชีวิตของท่านซึ่ง (1) เป็นบทบาทการต่อสู้ (2) ชีวิตต้องไปอยู่กับความเสี่ยงการเผชิญหน้า การปะทะเพื่อชัยชนะหรือขัดแย้งกับฝ่ายตรงกันข้าม (3) การต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่คณะสงฆ์ (4) การขึ้นโรงขึ้นศาล จนกระทั่งนำไปสู่การเสียโอกาส เช่น สมณศักดิ์ชั้นยศ (5) การขึ้นโรงขึ้นศาลเป็นคดี ความ ข้อพิพาทในทางศาล โดยทั้งหมดเป็นสถานภาพชีวิตของนักสู้ หรือหัวหม่ทะลวงฟันที่ชื่อพระมหาโชว์ ทสสนีโย ซึ่งเป็นภาพตัดของพระสงฆ์ในวัยอายุ 60 ปีกว่าในปัจจุบันที่ร่ำศึกต่อสู้มานาน ทำให้เห็นว่า ท่านเป็นพระสงฆ์เพียงไม่กี่รูปที่ดิ้นรนต่อสู้กับงานพระศาสนาในเชิงสัญญา โดยเหตุการณ์ที่ผู้เขียนร่วมกับท่านใน 2 สถานการณ์ คือ (1) เหตุการณ์ที่มีการเจรจาไกลเกลี่ยประเด็นการขอสิทธิในเชิงพื้นที่กรณีโรงเรียน วัดหนองจอก กรุงเทพฯ ในประเด็นการคลุมอัญญาบในโรงเรียน แต่ใช้พื้นที่กลางที่มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งมีคนร่วมสองฝั่ง แต่การพูดคุยไม่มีบทสรุป เพราะทั้ง 2 เหตุการณ์เป็นการคุยกันบนฐานความเชื่อและความต้องการที่ต่างกัน นั้นหมายความว่า ไม่มีบทสรุป จึงแยกและเลิกรากันไป ผู้เขียนอยู่ในเหตุการณ์ด้วยก็เป็นไปด้วยความ ตึงเครียดและการชิงไหวเพื่อชัยชนะหรือการรุกคืบเพื่อแต้มต่อ (2) เหตุการณ์ชุมชนเพื่อการกระตุ้นให้ได้มาซึ่ง สังฆราช พื้นที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560 แม้ผลจะเกิดขึ้นมีการยอมถอย แต่เหตุการณ์เกิดขึ้นจนกลายเป็นภาพข่าวและสิ้นสุดในช่วง 1 วัน ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ผู้เขียนไปมีส่วนร่วม โดยตรง ส่วนเหตุการณ์อื่นไปในฐานะผู้สังเกตการณ์แบบเดินผ่าน แต่เป็นบทบาทหน้าที่เกิดขึ้นกับชีวิตของท่าน ในขณะนั้น

เรื่องที่ทำเป็นเพียงแคคิดหวัง แม้ไม่ได้ผลเป็นบทสรุป

ประเด็นสาธารณะที่พระสุธีวีรบัณฑิตหรือเจ้าคุณโชว์ ตามกรอบการแต่งเรื่องหรือสร้างชื่อเรื่องได้ข้อสรุปว่า ท่านเป็นพระสงฆ์ที่พูดประเด็นสาธารณะ ท่านได้ขับเคลื่อนจนกระทั่งขับเคลื่อนและใช้การขับเคลื่อน ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติ จนกระทั่งกลายเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดประเด็นสาธารณะนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาให้เกิดกลไก ขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติของกลุ่มชาวไทยพุทธที่ได้ประโยชน์จากประเด็นสาธารณะเหล่านี้ ผู้เขียนได้ทวนสอบผ่านการสัมภาษณ์และพูดคุยระหว่างอุทัย มณี (ม.ป.ป.) นักสื่อสารมวลชนกับพระสุธีวีรบัณฑิต และหยิบมาบางประเด็นเพื่อสะท้อนคิดร่วมกับคำสัมภาษณ์ของท่าน

ในประวัติศาสตร์ชาติไทยพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองหลายครั้งหลายรูปแบบ บางรูปถูกการเมืองเล่นงาน บางรูปเข้าไปพัวพันกับการเมืองเอง หลังปี 2500 มาแล้ว เช่น พระพิมลธรรม (อาจ อาสภเถร) ถูกการเมืองในคณะสงฆ์และการเมืองจากภายนอกในยุคเผด็จการสั่งให้ถอดจีวรพระกิตติวุฑโฒ เจ้าของวลี “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ถูกฝ่ายขวา อันได้แก่ นวพล กลุ่มกระหิงแดงในสมัยนั้นนำไปใช้เป็นวาทกรรมโจมตีฝ่ายซ้าย และยุยงให้คนไทยเกลียดชังนิสิตนักศึกษาที่ชุมนุมต่อต้านการกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นำไปสู่การสังหารหมู่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

ในยุคความขัดแย้งระหว่างสี่เส้าคงไม่มีใครไม่รู้จักพระมหาโชวี ทสฺสนิโย หรือ พระสุธีวีรบัณฑิต พระสงฆ์นักกิจกรรมที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับการเมือง จนได้รับฉายาว่า พระจิ๋วแดง เจ้าคุณโชวีเป็นพระนักพูด นักคิด นักปาฐกถา จัดเป็นพระสงฆ์นักกิจกรรมหัวก้าวหน้าที่ดำเนินกิจกรรมทางศาสนาในลักษณะของการเรียกร้องกฎหมายดำเนินกิจกรรมทางศาสนาในหลายกรณีโดยเฉพาะประเด็นการเรียกร้องพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ การเรียกร้องกระทรวงพระพุทธศาสนา จนเป็นที่มาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และอีกหลายเรื่องที่ชาวพุทธและพระสงฆ์เองยังไม่รู้ว่า บางเรื่องที่คุณสงฆ์มีเขียนเป็นสุข กินหลับนอนสบายอยู่ที่นี่ เป็นเพราะผลงานเจ้าคุณโชวีที่เสียสละอุทิศความสุขส่วนตัว อันเลี้ยงต่อติดการติดคุกหลายเพลา

จากประเด็นของการพูดคุยสิ่งหนึ่งที่หนึ่งผู้เขียนเคยสนทนากับท่าน การต่อสู้ของท่านนัยหนึ่งเป็นบทบาทนัยหนึ่งเป็นวิถีแห่งนักบวชผู้ปกครองความถูกต้อง อีกนัยหนึ่งเป็นความภาคภูมิใจของตัวท่านเองต่อความสำเร็จหรือผลสำเร็จที่เกิดขึ้น ดังประโยคที่ท่านพูดกับผู้เขียนว่า ไปเรียกร้องกระทรวงพระพุทธศาสนา แต่ได้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมาแทน (พระสุธีวีรบัณฑิต, 2566) ซึ่งประสานเป็นเรื่องเดียวกันกับข้อมูลของอุทัย มณี ที่เขียนถึงท่านประหนึ่งว่า เป็นเกียรติบัตรแห่งความสำเร็จในชีวิตที่ผ่านมา

“...อาตมาเริ่มเข้าสู่การเมืองโดยการเรียกร้องเพื่อพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ปี 2544 ยุคคุณทักษิณ ชินวัตร ทั้งเรื่องการศึกษาที่นำคนต่างศาสนามาปฏิรูปการเรียนการสอนศาสนาพุทธในโรงเรียน ทั้งเรื่องคุณทักษิณจะนำที่ดินวัดร้างแปลงเป็นทุน เรียกร้องให้ตั้งกระทรวงพุทธ แต่ได้แค่สำนักพุทธฯ เรียกร้อง สู้มาทุกรัฐบาล...สมัยประเทศมีสี่เส้า วิทย์ ไทรทัศน์ ฝ่ายพันธมิตร อาตมาก็เคยไปจัดอยู่ 3-4 ปี, ที่วีเอเซียอ็อปเดท อาตมาก็จัดอยู่หลายปี กลุ่มไหนอาตมาเห็นว่า มีความชอบธรรม ถูกต้อง ยึดกฎหมาย อาตมายืนอยู่ตรงจุดนั้น อาตมามีไฉลิ้วล้อชินวัตรหรือสนธิ ลิ้มทองกุล นี่คือ อาตมา อาตมาต่อสู้เพื่อคณะสงฆ์ ต่อสู้เพื่อพระพุทธศาสนาและความถูกต้อง ความยุติธรรม แม้กระทั่งเรื่องเกี่ยวข้องกับต่างศาสนามาใช้ศัพท์ทางพุทธศาสนา อันนี้ไปเรียกร้องเข้าไปหาถึงผู้นำศาสนาสูงสุดองค์กรของเขาเลย

เพราะเขาใช้ศัพท์ทางพุทธศาสนาเรา ใช้รูปแบบพิธีกรรมแบบเรา ทำให้ศาสนิกชนลัทธิสนมัยคุณทักษิณ นี่เราไปจุดคงค้อยู่หน้ารัฐสภาหลายรอบ” (อุทัย มณี, ม.ป.ป.)

ในส่วนวิถีแห่งการต่อสู้ด้วยความที่ท่านเป็นนักพูด นักบรรยายท่านเคยเล่าให้ฟังว่า ระหว่างเรียน เมื่อไม่มีการบรรยายหรือการเรียนการสอน การจับไม้คัมมาพูดประเด็นทางการเมืองหรือการแสดงทัศนคติเชิงย้อนแย้ง ประหนึ่งเป็นเวทีของการฝึกวิถีแห่งนักสู้ที่ปรากฏในยุคที่ท่านกำลังศึกษาในระดับปริญญาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าคุณโชวีเริ่มสนใจการเมืองและลงสู่ริมถนน ต่อสู้เพื่อพุทธศาสนา ต่อสู้เพื่อความถูกต้อง มาตั้งแต่เมื่อไร เริ่มต่อสู้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ตั้งแต่การปฏิรูปการศึกษา คือการปฏิรูปการศึกษา รัฐบาลตั้งคณะกรรมการมา 9 คน แต่คนที่ไปเป็นพุทธและมีหัวใจเป็นพุทธแท้ ๆ ไม่มีกี่คน เอาคนต่างศาสนาไปปฏิรูปการเรียนการสอนพุทธศาสนา และข้าจะถอดการเรียนการสอนพุทธศาสนาในโรงเรียนออก อาตมาและคณะไล่บี้หลายเวที ก็ไปหาอธิบดีกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ไปซัดกันหลายรอบ จนคุณลลิตกร มณีรินทร์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ต้องวิ่งเข้ามาหาที่มหาจุฬาฯ ไปไม่เป็น จนเป็นที่มาของการผลิตและออกหนังสือหลักสูตรการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนปัจจุบันนี้ เพราะเราต่อสู้ตรงนั้นมา เมื่อวิ่งเข้ามาก็ไปหาพระธรรมโกศาจารย์ (ปัจจุบัน คือ พระพรหมบัณฑิต อธิการบดี มจร) อธิการบดีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอให้ตั้งคณะกรรมการร่างหลักสูตรการเรียนการสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน อันนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เรารู้กันมา คือ ไล่บี้มาจากข้างนอกแล้วตอนเข้ามาหาเรา ซึ่งเรื่องนี้ก็จบลงด้วยดี คือมีการปฏิรูปการเรียนการสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นที่อาตมาเข้ามาเกี่ยวข้องกับ การเรียกร้องเพื่อพระพุทธศาสนา (อุทัย มณี, ม.ป.ป.)

ประเด็นการเรียกร้องในหลายประเด็นตามที่กล่าวมา เรื่องหลักสูตรพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา กลายเป็นประเด็นเหมือนการสร้างงานให้กับมหาวิทยาลัย ด้วยการถูกหยิบมาเป็นประเด็นสาธารณะและนำไปสู่การสร้างคณะทำงาน นายหนึ่งเรียกร้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง นายหนึ่งเพื่อเป็นวิถีและเส้นทางของการต่อสู้ จนกระทั่งได้ผลเป็นหลักสูตรพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาแม้ในที่สุดจะมีการปรับและเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของช่วงเวลาก็ตาม

อุทัย มณี ถาม: อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นให้เจ้าคุณโชวีเข้ามาเกี่ยวข้องกับนักการเมืองนโยบายภาครัฐ

เจ้าคุณโชวี ตอบ: อันนี้เรียกร้องเพื่อความถูกต้องในเรื่องการปฏิรูปการเรียนการสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน ต่อจากนั้น เราก็เป็นที่ปรึกษาของคณะกรรมการการมีส่วนร่วมของ

วุฒิสภา เป็น 7-8 ปี อาตมาทำเป็น 100 กว่าเรื่อง ซึ่งเราเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการกำหนดการประชุม แต่คนเซ็น คือ ประธานวุฒิสภา เช่น กรณีวัดกุ้ จังหวัดนนทบุรี ทะเลาะกันจะต้องเรียกใครมาชี้แจง มาไกล่เกลี่ย เราเป็นผู้กำหนดและชี้เป้าทั้งนั้น เรื่องคนต่างศาสนา เรื่องคนในสำนักงานพุทธไปหาผลประโยชน์จากการเช่าที่ดินวัด ศาสนสมบัติกลางหรือแม้แต่การเอาพระพุทธรูปออกไปจากกระทรวงมหาดไทย สมัยหนึ่งที่มีคนต่างศาสนาเป็นเสนาบดีกระทรวงเราก็ต่อสู้กันมาแบบนี้ คือ เอามาคุยกันในกรรมาธิการ มาไกล่เกลี่ย เรียกร้องความเป็นธรรม ความยุติธรรมในฐานะชาวพุทธ (อุทัย มณี, ม.ป.ป.)

หากดูบทบาทของท่านจึงเหมือนยาสามัญประจำบ้านที่มีไว้เพื่อเป็นกระบอกเสียงหรือกลไกในการสะท้อนคิดเห็นต่างหรือเห็นสนับสนุน แต่สาระสำคัญ คือ ใช้ได้ หรือบอกให้ดำเนินการได้ เรียกว่า กดปุ่มติดอย่างต่อเนื่อง ด้วยความที่ผู้เขียนแม้ไม่ได้สนใจประเด็นการเมืองกับพระสงฆ์นัก แต่ดูในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาและสังคมโดยมีพระมหาโชวี ทสสนิโย เป็นหัวหมในการขับเคลื่อนหลายเรื่องเห็นด้วยแต่ไม่สนับสนุนท่าทีแสดงออก หลายเรื่องไม่เห็นด้วยและทำให้เสียรังวัด แต่ทั้งหมดเป็นความคิดเห็นส่วนตัว ไม่ใช่ความเป็นจริงหรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด

อุทัย มณี ถาม: ในสังคมไทย มันมีชาวพุทธกลุ่มหนึ่งมองว่าพระสงฆ์ ต้องอยู่ในกรอบพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง มติมหาเถรสมาคม คือ ห้ามยุ่งกับการเมือง ทำไมเจ้าคุณโชวี จึงละเมิดกรอบเหล่านี้หมดเลย

เจ้าคุณโชวี ตอบ: คือ หากเราไม่พูด ไม่ชี้แจง ไม่ออกมา ศาสนาพุทธในไทยจะไม่เหลือ ตอนนี้องค์กรพุทธลองคิดสิว่า เราเจอกับอะไรบ้างลองคิดให้ดี ลองทบทวนให้ดี แล้วถามจริง ๆ สิ่งที่ทำอาตมาทำ แล้วบอกว่า เป็นการเมือง ห้ามการเมือง สิ่งที่ทำอาตมาทำมันอิงหรือผิดพระธรรมวินัยข้อไหน แล้วที่ว่า เป็นมติมหาเถรสมาคมนี้ มันเป็นกฎหมายอะไร มีคนเคยเห็นใส่ใจบ้างไหม ตอนนี้องค์คณะสงฆ์ไทยเจอหลายเรื่อง ทั้งเรื่องที่เกิดจากภายในและเรื่องที่เกิดจากภายนอก โดยเฉพาะภายนอกต่างศาสนา เราเคยคิดบ้างไหมว่า ทำไมนับวันรูกหนักขึ้นเรื่อย ๆ เรามีเฉพาะ พ.ร.บ.สงฆ์ ฉบับเดียว แต่ต่างศาสนาบางศาสนามีหลายฉบับ (อุทัย มณี, ม.ป.ป.)

ท่าทีของเจ้าคุณโชวีกับการแสดงออกต่อสาธารณะ อาจมีผู้ตั้งคำถามว่า เป็นพระออกไปทำหรือดำเนินการได้อย่างไร หรือขับเคลื่อนได้อย่างไร

เมื่อมีปัญหาพระสงฆ์และศาสนาพุทธถูกลบหลู่ รังแกและเบียดจากการเมือง คนนอกศาสนาหรือผู้ที่ไม่ถึงการณ์ จะมีพระภิกษุรูปหนึ่งอยู่แถวหน้าออกมาเผชิญหน้าเสมอ ท่านผู้นั้นเมื่อเอ่ยชื่อย่อมเป็นที่รู้จักมักคุ้น คือ ดร.พระมหาโชวี ทสสนิโย

รองผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) ศิษย์สำนักวัดชนะสงคราม (สมาน สุดโต, 2553)

ทั้งหมดเป็นคำอธิบายที่ไม่มีคำตอบหรือต้องตอบ แต่เป็นประเด็นสาธารณะที่ถูกนำเสนอเป็นภาพของบทบาทเชิงบุคคลหรือหมู่คณะที่นำไปสู่การกระทบกระทั่งหรือส่งผลเป็นการตั้งคำถามว่า เหมาะแก่พระสงฆ์หรือสมณสาธุหรือไม่ แต่ทั้งอาจมีคำตอบในกลุ่มของผู้สนับสนุนว่า ทำได้ ในส่วนเห็นต่างก็คำทอไม่เห็นด้วยจนกระทั่งกลายเป็นการตีโต้ เห็นต่าง โต้แย้ง ไม่ส่งเสริมให้กระทำหรือดำเนินการใด ๆ ได้ แต่ในภาพรวมคือบทบาทหรือสิ่งที่เป็นการขับเคลื่อนของพระมหาโชวี ทสสนีโย และคณะในมิติของพระสงฆ์กับการเมืองในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2544- 2562)

ภาพ 2 ภาพของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชาวพุทธที่พระสุธีวีรบัณฑิตมีส่วนร่วมและเป็นแกนนำในเหตุการณ์นั้น (เนชั่นทีวี, 2559ข)

ประเด็นวิเคราะห์

บทบาทของพระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) เป็นการขับเคลื่อนต่อสู้ในประเด็นสาธารณะทางการเมือง การศาสนาและประเด็นที่เนื่องด้วยความขัดกันทางการบริหาร เช่น

(ก) การร้องเรียนพุทธะอิสระ ดังปรากฏภาพข่าว “สนพ.ร้องเจ้าคณะแขวงบางกะปิ-วังทองหลาง ลี้ก ‘พุทธะอิสระ’ ระบุมีพฤติกรรมนำมือบ-ตบทรัพย์ เข้าข่ายต้องอาบัติปาราชิก” (คมชัดลึก, 2558) ในฐานะที่เป็นคู่ขัดแย้งฝ่ายพระระหว่างสื่อเหลืองกับสื่อแดงภายใต้สถานการณ์สีเสื้อ จนนำไปสู่การฟ้องร้องตามกระบวนการทางศาลข้อหาหมิ่นประมาท แต่ในที่สุดศาลจะตัดสินให้ชนะคดีความตามคำพิพากษาคดีดำ อ.985/58 (มติชนออนไลน์, 2559) การโต้แย้งในประเด็นการได้มาซึ่งสมเด็จพะสังฆราชและพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ ดังปรากฏภาพข่าวที่ว่า “มือบพระไล่อดีตทหาร ปีบตั้ง ‘สมเด็จช่วง’ สังฆราช บรรจุ ‘พุทธศาสนา’ ใน รธน.” โดยเป็นเหตุการณ์ชุมนุมของพระสงฆ์มากที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 (MGR Online, 2559) การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการศาสนาที่เนื่องด้วยกันทั้งประเด็นทางศาสนากรณีของวัดหนองจอกกับประเด็นศาสนิกต่างศาสนา (พระครูบวรภิกษุญาณ (อนันต์ วรปญโญ) และคณะ, 2561)

(ข) กรณีประเด็นการปกป้องพระพุทธศาสนาต่อการตีความว่าด้วยเรื่องภาพที่เป็นแนวส่อเสียดพระพุทธศาสนาว่าด้วยภิกษุสันดานกา (ทวีวัฒน์ ปุณฺธิกรวัฒน์, 2550) หรือเรื่องอื่นหลายกรณีหรือเหตุการณ์

แต่ทั้งหมดเป็นความเคลื่อนไหวภายใต้ประเด็นการเมืองและการศาสนา ทำให้ภาพความเคลื่อนไหวออกมาเป็น พระสงฆ์กับการเมืองเสียมากกว่า ด้วยเหตุผลว่า การขึ้นไปปราศรัยกับกลุ่มการเมืองหรือการไปร่วมรายการ โทรทัศน์ของกลุ่มทำให้เกิดความย้อนแย้งในความเคลื่อนไหว ดังกรณีของสุรพศ ทวีศักดิ์ (2554) ที่มีท่าทีสงสัย แข็งแข็งว่า พระสงฆ์ไทยมีพฤติกรรมย้อนแย้งกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งที่ตนเองเป็นคนภายใต้กลไก แห่งรัฐ แต่มาประท้วงหรือแย้งรัฐ ซึ่งอาจมองได้เป็นกรณีเทียบเคียงว่า พระเป็นส่วนหนึ่งของระบบ แต่ในเวลา เดียวกันก็ประท้วงระบบเสียเอง ซึ่งประเด็นนี้เป็นเรื่องของมุมมองและการตีความตามแต่จะเห็นเหมาะสม ตามที่ปรากฏ

ภาพของพระมหาโชวี ทสสนิโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) จึงเป็นภาพลักษณะของพระสงฆ์กับมิติเนื่องด้วย การเมืองและศาสนา โดยในงานศึกษาของพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2557) ที่เสนอประเด็นคิดไว้ในงานวิจัย ว่า แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า ที่เสนอไว้ว่า

ในปัจจุบันและอนาคตนั้น การดำเนินกิจการทางการเมืองของพระสงฆ์โดยการชุมนุมเพื่อ ประท้วงนักการเมืองหรือรัฐนั้น แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัยและกฎหมายรัฐธรรมนูญ จะเปิดพื้นที่ให้ (ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ ทั้งระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำผิดต่อพระพุทธศาสนา (ข) คว่ำบาตรต่อรัฐหรือนักการเมือง ที่ดำเนินนโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองและวิถีธรรมของชุมชน สังคมและศาสนาเพื่อรักษา ผลประโยชน์และวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย แต่พระสงฆ์ควรระมัดระวังท่าทีการแสดงออกทาง ภาย วาจาและใจ เพราะอาจจะส่งผลกระทบต่อความอยู่รอดพระพุทธศาสนาในรูปขององค์กรในระยะสั้นและ ระยะยาว โดยดำเนินการประท้วงภายใต้เกณฑ์ชีวิตใน 3 ประเด็น คือ (1) แนวคิด (Concept) (2) เนื้อหา (Content) และ (3) บริบท (Context)

สำหรับแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับสิทธิการเลือกตั้งในอนาคตขึ้นอยู่กับตัวแปร 3 ประการ คือ (1) การดำเนินนโยบายของรัฐต่อพระพุทธศาสนาที่ขาดความเข้าใจและไม่สนับสนุนพระพุทธศาสนา อย่างจริงจัง แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม (2) การขาดการ ตระหนักของนักการเมืองต่อชะตากรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงพหุวัฒนธรรมและนิตินัย (3) การ ดำเนินนโยบายของศาสนิกและศาสนาอื่น ๆ ที่กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชนหรือการไม่ สามารถที่ป้องกันมิให้ศาสนาหรือศาสนิกของศาสนาอื่น ๆ ทำร้ายหรือกระทำการที่บั่นทอน พระพุทธศาสนาในลักษณะต่าง ๆ

ภาพ 3 ภาพของการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชาวพุทธที่พระสุธีวีรบัณฑิต มีส่วนร่วมและเป็นแกนนำในเหตุการณ์นั้น (MGR Online, 2559)

จากภาพรวมสะท้อนให้เห็นว่า พระมหาโชวี ทสสนีโย เป็นพระภิกษุรูปหนึ่งในนามคณะสงฆ์ไทยที่ออกมาเป็นหัวหมู่ทะลวงฟันที่ทำหน้าที่เป็นตัวหลักออกหน้า เป็นปากเสียงตัวแทนคณะสงฆ์ในการออกไปพูดในประเด็นสาธารณะที่คณะสงฆ์เองคิด แต่ไม่กล้าพูดหรือสะท้อนสภาพปัญหาบางประการในแวดวงสงฆ์ แวดวงศาสนาที่ต้องการคำตอบในเชิงของการแก้ปัญหาหรือการตัดสินใจเชิงระบบ เช่น การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา (พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ, 2559) หรือในประเด็นรัฐกับศาสนา: ศีลธรรม อำนาจและอิสรภาพ ความขัดกันภายใต้ความเป็นอื่น ความรุนแรงจากรัฐสู่ศาสนา (พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ, 2561) หรือประเด็นการเมืองเรื่องพระพุทธรูป (พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ, 2560) และประเด็นสาธารณะอื่น ๆ แม้บางประเด็นจะไม่ได้รับการใส่ใจหรือหยิบมาเป็นปัญหาเหมือนที่ต้องการ แต่ทั้งหมดก็ได้ถูกกล่าวถึงหรืออ้างอิงถึง และ/หรือประเด็นทางการเมืองที่เนื่องด้วยสงฆ์กับการมีส่วนร่วม ดังกรณีที่พระมหานรินทร์ นรินโท ป.ธ. 9 แห่งวัดไทยลาสเวกัส เจ้าของเว็บไซต์ Alittlebuddha ที่วิพากษ์อย่างตรงไปตรงมาในประเด็นศาสนา และการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา แต่ไม่ทราบด้วยเหตุผลโลก กระทั่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2567) กลับเงียบไป ประหนึ่งไม่มีตัวตนอยู่ในสารบบไปได้ แต่บทบาทดังกล่าวคณะสงฆ์ส่วนใหญ่สนับสนุนประหนึ่งเป็นปากเป็นเสียงแก่คณะสงฆ์ หรืออย่างกรณีท่านพระมหาอภิชาติ ปุณณจนโท ป.ธ. 7 แห่งวัดเบญจมบพิตร กับการตีได้กลุ่มต่างศาสนา จนกระทั่งเป็นภัยคุกคามถูกให้ลาสิกขาและเงียบหายไป แม้ข้อมูลล่าสุดว่า ไปรับราชการทหารก็ตาม หรืออย่างกรณีอดีตพระมหาไพโรวัลย์ วรณฺโณ ป.ธ. 9 (แพริ่ ไพโรวัลย์ วรณฺบุตร ในปัจจุบัน) และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต (สมปอง ดีไธสง ปัจจุบัน) ซึ่งอาจเกี่ยวเนื่องกับการเมืองกลาง ๆ จนเป็นประเด็นข้อพิพาททางสื่อและสังคม แต่ก็ต้องลาสิกขาไปด้วยกระแสของการเปลี่ยนผ่านหรือประเด็นของการถูกกล่าวหาและโจมตี อาจใช้คำว่า แรงปะทะหรือแรงเสียดยังไม่เพียงพอ หรือวุฒิภาวะในการเผชิญหน้าแบบปะทะ ยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ การตัดช่องน้อยด้วยการลาเพศจึงเป็นทางออกจากข้อพิพาทดังกล่าว

เรื่องที่ทำของพระมหาโชว์ ทสฺสนีโย ในนามพระสงฆ์กับการเมือง

การเรียกร้องในประเด็นสาธารณหลายเรื่อง เช่น (1) การบรรจุพระพุทธรูปศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (2) การขับเคลื่อนผ่านประเด็นสาธารณะทางศาสนา กรณีธนาคารพระพุทธรูปศาสนา กระทรวงพระพุทธรูปศาสนา สู่การได้มาซึ่งสำนักงานพระพุทธรูปศาสนาแห่งชาติหรือประเด็นสาธารณะอื่น ๆ ที่เนื่องด้วยการขับเคลื่อนในนามศาสนาและการเมือง เมื่อมองกลับไปประเด็นพระสงฆ์กับการเมือง ย่อมเป็นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า พระมหาโชว์ ทสฺสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) เป็นหนึ่งในจำนวนนั้น และในจำนวนเหล่านั้นต้องมีท่านเป็นอันดับต้นของประเทศนี้ที่เรียกว่า พระสงฆ์กับการเมือง ดังที่ปรากฏในงานวิจัยหรือมีผู้ศึกษาไว้ ไม่ว่าจะเรื่องใดจะต้องมีท่านเป็นจักรกลหนึ่งของการขับเคลื่อน ทั้งในงานของพระมหาพรหม ธรรมมหาโส (2557) งานของสุรพศ ทวีศักดิ์ (2554) หรือในงานของพระปลัดระพิน พุทธิสารโ (2567) ที่เขียนเกี่ยวกับประเด็นพระสงฆ์กับการเมือง จะเห็นฉากทัศน์ที่เนื่องด้วยพระมหาโชว์ ทสฺสนีโย มีลักษณะร่วมหลายประการเหมือนผู้เขียน เช่น การเป็นพระภิกษุและทำงานในหน่วยงานเดียวกัน ฯลฯ ฉากทัศน์เหล่านี้ทำให้เห็นว่า ท่านเป็นต้นเค้าที่ไม่แตกต่าง แต่ทั้งหมดสรุปเป็นประหนึ่งว่า ท่านเป็น “ม้าใช้” เป็น “หัวหมูทะเลงฟัน” รวมถึง “โคถึก” ที่ไม่ได้รับการปูนบำเหน็จนัก ผู้เขียนเคยถามท่านว่า เวลาไปขึ้นโรงขึ้นศาลใครจ่าย หรือเวลาประกันตัวใครจ่าย คำตอบ คือ จ่ายเอง (บ้าง) หรือเวลาที่ท่านล้มหมอนนอนสือหรืออาพาธ ดังกรณีที่ต้องไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลศิริราชแล้วต้องนอนที่โรงพยาบาลเป็นแรมเดือน รวมทั้งคนดูแลก็ต้องเป็นพี่น้อง ค่ารักษาพยาบาล อาจมีการหยิบบ้างตามเวลาที่เหมาะสม แต่ก็เป็นผลตอบแทนที่น้อยเมื่อเทียบกับงานที่ท่านทำ ดังนั้น นักรบในสมรภูมิต่างอย่างท่านควรเป็นอย่างไร คงไม่มีคำตอบ แต่อย่างน้อยในทัศนะผู้เขียนก็เห็นว่า ได้ไม่คุ้มเสีย แม้ผลงานที่ได้รับกลับมาจากการขับเคลื่อน อาจใช้คำว่า ไม่ได้เกิดขึ้นจากท่านคนเดียวโดด ๆ แต่อย่างน้อยก็เห็นว่า มีผู้กล้า (วีระ) ที่ผสมรวมกับความเป็นนักการศึกษา (บัณฑิต) หรือคำว่า สุธี (ปราชัญญคิดแล้วทำ) แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่า ทั้งหมดเป็นเส้นทางเดินทางของท่าน การบันทึกไม่ได้ต้องการบอกว่า ท่านทำถูกหรือผิด เพราะบางเรื่องเป็นเอกสิทธิ์ของท่านในเชิงอุดมคติทางการเมืองและการเมืองที่จะแสดงออกภายใต้ความคิดความเห็นของท่าน และผลที่เกิดขึ้นก็เป็นผลเชิงปัจเจกกับท่าน ดังกรณีที่คุณเขียนเคยไปร่วมในเหตุการณ์การชุมนุม แต่ให้บังเอิญมากกว่า เพราะไม่ได้ไปด้วยในฐานะนักต่อสู้เช่นท่าน แต่ผู้เขียนไปในฐานะตกกะไคพลอยใจ เพราะวันนั้นเป็นวันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 ผู้เขียนไปสอนนิสิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธของหน่วยวิทยบริการจังหวัดเพชรบุรี วัดพระรูป (ปัจจุบันวิทยาลัยสงฆ์เพชรบุรี) ตอนขากลับ ขออาศัยติดรถกลับมาพร้อมกับท่าน แต่ไม่ทราบว่าคุณมีภารกิจต่อที่ใด จึงได้แต่ถ้อยตามกันให้ท่าน และถึงปลายทางบริเวณพุทธมณฑล เป็นเหตุการณ์ชุมนุมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองและศาสนา และท่านก็ขึ้นเวทีการปราศรัย ส่วนผู้เขียนก็ได้แต่ส่งยิ้มให้ท่านและเดินไปอยู่ด้านหลังเวทีเรียกว่า อยู่ในเหตุการณ์ทุกอย่าง แต่ต่างกันเพียงว่า มีฉากกั้นอยู่ด้านหลัง ลงเวทีผู้เขียนรับยิ้มและกลับมาพร้อมกับท่าน และมาแยกที่ปลายทางเมื่อถึงกรุงเทพฯ ท่านกลับวัดศรีสุदारาม ผู้เขียนกลับวัดบึงทองหลาง ต่อมาท่านโดนหมายเรียก ส่วนผู้เขียนก็ใช้ชีวิตปกติเป็นเพียงผู้เคยร่วมในเหตุการณ์ ดังนั้น คำว่า เส้นบาง ๆ หรือฉากบาง ๆ เป็นจุดตัดแยกระหว่างคดีความกับผู้กล้าที่ท่านได้รับ ดังนั้น บันทึกนี้จึงเป็นประหนึ่งสะท้อนคิดต่อเหตุการณ์และทางเดินของชีวิตท่านจากมุมมองของผู้เขียน ส่วน

จะเป็นเรื่องการเมือง การศาสนาและวิถีชีวิต ท่านสามารถสืบค้นได้ตามอรรถาจารย์ ในบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองผ่านมิติของพระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต, 2566)

ที่	ประเด็นสาธารณะ/เรื่องที่ขับเคลื่อน	ผลกระทบ	ผลเชิงประจักษ์
1	การบรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ	โต้แย้งสาธารณะ	ไม่เกิดผลเชิงประจักษ์
2	การจัดตั้งธนาคารพระพุทธศาสนา	เกิดประเด็นโต้แย้งสาธารณะ	ผ่านคณะกรรมการธิการ
3	การจัดตั้งกระทรวงพระพุทธศาสนา	เกิดประเด็นโต้แย้งสาธารณะ	สนง. พระพุทธศาสนา
4	การกำหนดตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	ประเด็นถกเถียง	เป็นไปตามที่กำหนด
5	การปรับเปลี่ยนอายุหนังสือเดินทางสำหรับพระภิกษุ	ประเด็นถกเถียง	จาก 2 ปี เป็น 5 ปี
5	สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด	ยื่นข้อเสนอ / มติมหาเถรสมาคม	เกิดสำนักปฏิบัติธรรม
6	กองทุนพระธรรมทูตสายต่างประเทศ	ยื่นข้อเสนอ / มติมหาเถรสมาคม	เกิดกองทุนพระธรรมทูต
7	คำนำหน้านามพระในเอกสารทางราชการ / นายเปลี่ยนเป็นพระ	ยื่นข้อเสนอ / มติมหาเถรสมาคม	เปลี่ยนคำนำหน้านาม “พระ”
8	(ร่าง) พระราชบัญญัติสงวนนียสถาน	โต้แย้งสาธารณะ	ไม่เกิดผลเชิงประจักษ์
9	ประเด็นสาธารณะอื่น ๆ อีกจำนวนมาก		มีผล/ไม่มีผล

ตาราง 1 แนวทางการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะในสังคมไทยของพระสุธีวีรบัณฑิต

จากตาราง 1 สะท้อนให้เห็นว่า การขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะโดยพระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) ที่ได้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนในเรื่องเหล่านี้ ด้วยเหตุผลต่างกรรมต่างวาระและต่างช่วงกัน สะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองได้เป็นปรากฏการณ์ร่วมในสังคมไทยในประเด็นสาธารณะและประเด็นทางการเมือง แม้หลายครั้งไม่ประสบผล แต่ก็มิใช่น้อยที่ส่งผลเป็นการขับเคลื่อนในทางบวกหรือเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวม

องค์ความรู้ใหม่

พระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต) เป็นพระสงฆ์ที่เข้าไปเป็นกลไกร่วมทางการเมืองในวาระต่าง ๆ ทั้งในเชิงเรียกร้อง คัดค้าน สนับสนุน โดยมีส่วนร่วมทั้งกิจกรรมทางการเมืองหรือพระสงฆ์ที่ฝึกฝนการเมืองก็คงไม่ผิด ซึ่งสามารถสะท้อนห้สหภาพการมีส่วนร่วมทางการเมืองของท่านได้ตามแผนภาพ ดังนี้

ภาพ 4 บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพระมหาโชวี ทสสนีโย (พระสุธีวีรบัณฑิต)

สรุป

เรื่องเล่าของพระสุธีวีรบัณฑิต (พระมหาโชวี ทสสนีโย) เป็นประเด็นที่เกิดจากการสนทนาหรือพูดคุยกับท่านอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งเป็นการสะท้อนคิดเล่าเรื่องในแบบของท่านที่มีวีรรอยและรายละเอียดให้ทราบว่า เป็นเรื่องเล่าอะไรและมีรายละเอียดอย่างไร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการบันทึกของเท็จจริงที่เกิดจากเหตุการณ์จริง ทั้งหมดล้วนเป็นบทบาทที่เนื่องด้วยศาสนาหรือเกาะเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะทางศาสนา ทั้งพระพุทธศาสนา ด้วยกันเอง ดังกรณีความขัดแย้งด้วยกันระหว่างนิกายหรือการช่วงชิงการนำผ่านระบบสมณศักดิ์ และ/หรือการได้มาซึ่งสมเด็จพระสังฆราช รวมถึงประเด็นสิทธิทางศาสนาที่เป็นประเด็นโต้แย้งในพื้นที่สาธารณะ ดังกรณีของ วัดหนองจอก (กรุงเทพฯ) กับกลุ่มต่างศาสนาในพื้นที่ของวัด การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มเสื้อเหลืองกับเสื้อแดง จนกระทั่งนำไปสู่การประท้วง รวมทั้งการขึ้นศาลเพราะข้อพิพาทในการฟ้องร้องจากพุทธิอิสระหรือ การแจ้งความจับและแจ้งให้เจ้าคณะลงประกาศว่า พุทธิอิสระขาดจากความเป็นพระหรือการยื่นแย้งต่อสู้ระหว่างคณะสงฆ์กับรัฐในการได้มาซึ่งอำนาจในตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราช แต่ทั้งหมดเป็นการต่อสู้ภายใต้ กระบวนการหรือการได้มาซึ่งกลไกทางการเมืองภายใต้บทบาทและการต่อสู้ทางการเมืองของพระมหาโชวี ทสสนีโย ในประเด็นเกี่ยวกับพระสงฆ์กับการเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นมา

เอกสารอ้างอิง

คมชัดลึก. (14 มีนาคม 2558). สนพ. ร้องเจ้าคณะแขวงบางกะปิ-วังทองหลาง ลี้ก 'พุทธิอิสระ' ระบุ มี พฤติกรรมนำมือบ-ตบทรัพย์ เข้าข่ายต้องอาบัติปาราชิก. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://www.komchadluek.net/amulet/202985>

- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวัฒน์. (14 ตุลาคม 2550). พระสงฆ์ศิลปะ: ฝึกหัดสันดานกา. *มติชนรายวัน*, น. 6.
- เนชั่นทีวี. (15 กุมภาพันธ์ 2559). *ทหาร-ตร.เข้ม คุม มือบพระสงฆ์ รวมตัวพุทธมณฑล*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก <https://www.nationtv.tv/sport/378489718>
- เนชั่นทีวี. (5 สิงหาคม 2559). *ศาลอาญายกฟ้อง! "พระมหาโชวี" ไม่หมิ่น "พุทธะอิสระ"*. สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2568, จาก <https://www.nationtv.tv/news/378511930>
- พระครูบวรภิกษุณฺดาร (อนันต์ วรปญฺโญ) และคณะ. (2561). การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 7 (2) พิเศษ, 419-431.
- พระปลัดระพิน พุทธิสารโร. (2567). *พระสงฆ์ การเมือง คุกในสังคมไทย*. พระนครศรีอยุธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). *แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ. (2559). การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 5 (3), 342-352.
- พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ. (2560). การเมืองเรื่องพระพุทธรูป. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 6 (1), 241-256.
- พระสุธีวีรบัณฑิต และคณะ. (2561). รัฐกับศาสนา: ศีลธรรม อำนาจ และอิสรภาพ ความขัดกันภายใต้ความเป็นอื่น ความรุนแรงจากรัฐสู่ศาสนา. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 7 (2), 273-292.
- พระสุธีวีรบัณฑิต. (2566). ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม มจร. *สัมภาษณ์*. 24 สิงหาคม.
- มติชนออนไลน์. (5 สิงหาคม 2559). *ยกฟ้อง 'พระมหาโชวี-อ.เสถียร' หมิ่นพุทธะอิสระ ศาลชี้เป็นแกนนำ กปปส. เป็นบุคคลสาธารณะ*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก https://www.matichon.co.th/local/crime/news_237587
- สมาน สุดโต. (11 กรกฎาคม 2553). *ดร.พระมหาโชวี ทัตสนีโย ซูเปอร์ดอกเตอร์นักปกป้องพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://www.posttoday.com/lifestyle/38157>
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2554). ความคิดทางจริยธรรมกับการเลือกฝ่ายทางการเมืองของพระสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน. *วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. 18 (2), 49-86.
- อุทัย มณี. (ม.ป.ป.). *คุยกการเมืองกับตำนาน "พระยามแดง..เจ้าคุณโชวี"*. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2567, จาก <https://thebuddh.com/?p=39373>
- MGR Online. (16 กุมภาพันธ์ 2559). *มือบพระไล่อดีตทหาร บีบตั้ง "สมเด็จพระช่วง" สังฆราช บรรจุ"พุทธศาสนา" ในรธน.* สืบค้นเมื่อ 15 เมษายน 2567, จาก <https://mgronline.com/daily/detail/9590000016695>

Academic Article:

Received: 2025-04-14;

Revised: 2026-03-06;

Accepted: 2026-03-09.

สิงคโปร์: พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในงานฉลองครบ 100 ปี

Singapore: Buddhist Pluralism in the Celebration of a Monastery's 100th Anniversary

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร*¹, ดิเรก ด้วงลอย², มัลลิกา ภูมธน³

Phrapalad Raphin Buddhisarō¹, Direk Duangloy², Mallika Phumathon³

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์²

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Sawan Campus¹

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

Faculty of Management Sciences, Nakhon Sawan Rajaphat University³

First/Corresponding, Author's E-mail: raphind@yahoo.com*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพระพุทธศาสนาในสิงคโปร์กับความเป็นพหุลักษณะ หลากนิกาย แต่ต่างวิถีรวมเป็นหนึ่ง ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเขียนนำเสนอในรูปแบบของบทความวิชาการ ผลการศึกษาพบว่า สิงคโปร์เป็นประเทศที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นเมืองที่มีความทันสมัยเจริญก้าวหน้า แต่ในเวลาเดียวกันก็มีความเป็นพหุลักษณะทางชาติพันธุ์ ความเชื่อทางศาสนาค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในการร่วมฉลองครบ 100 ปี ของวัดหนานโฮไฟเหลกวนอิม ทำให้เห็นว่า พหุลักษณะทางศาสนาที่มีความเหมือนในลักษณะร่วมทางศาสนา และความแตกต่างกัน โดยมีจุดเชื่อมต่อเป็นพระพุทธศาสนาเถรวาท มหายานและวัชรยานในประเทศสิงคโปร์ที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยมีเป้าหมายเพื่อเป็นพุทธบูชา สืบอายุพระพุทธศาสนาและเรียนรู้ลักษณะเฉพาะทางศาสนาในกันและกัน พร้อมทั้งส่งต่อความทรงจำร่วมในการทำงานเพื่อพุทธศาสนาร่วมกัน ซึ่งปรากฏที่สิงคโปร์ระหว่างวันที่ 17-20 มกราคม พ.ศ. 2567 องค์ความรู้ที่ได้ บทบาทของผู้หญิงกับพื้นที่ทางศาสนาในประเทศสิงคโปร์ ที่เป็นทั้งผู้บริหาร เป็นทั้งนักบวชและผู้เชื่อมศรัทธาชาวพุทธสิงคโปร์ที่ไม่จำกัดด้วยเพศวัยและนิกายเข้าด้วยกัน

คำสำคัญ: สิงคโปร์, พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนา, วัด 100 ปี, วัดหนานโฮไฟเหลกวนอิม

Abstract

This article aims to study Buddhism in Singapore and its pluralism, multi-sectarianism, and different ways of life. The study method uses documents, and related research works and

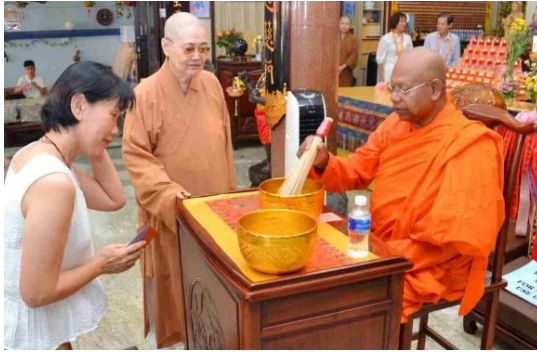

presents it in the form of an academic article. The results of the study conclude that Singapore is a country with physical characteristics that are a modern and advanced city. However, at the same time, it is also a country with ethnic pluralism and relatively high religious beliefs. In particular, the celebration of the 100th anniversary of Nan Hai Fei Lai Guan Yin Temple shows that religious pluralism, which has similarities in religious characteristics and differences, is connected by Theravada, Mahayana, and Vajrayana Buddhism in Singapore. They participated in activities with the aim of paying homage to Buddhism, preserving the life of Buddhism, and learning about the unique characteristics of each other's religions. They also passed on shared memories of working together for Buddhism, which took place in Singapore from January 17-20, 2024. The body of knowledge gained from the article is the role of women in religious spaces in Singapore, as administrators, priests, and connectors of Singaporean Buddhists who are not limited by gender, age or sect.

Keywords: Singapore, Buddhist Pluralism, 100 Years of Monastery, Nan Hi Fai Loei Kuan Yin Monastery

บทนำ

ในช่วงระหว่างวันที่ 17-21 มกราคม พ.ศ. 2567 ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินทางต่างประเทศอีกครั้ง ปลายทางเป็นประเทศสิงคโปร์ เพื่อร่วมกิจกรรมการฉลองสมโภชฉลองวัดครบรอบ 100 ปี ของวัดหนานไห่ เพียวไหลกวนอิม เป็นวัดที่มีภิกษุณีหรือสตรีเพศเป็นเจ้าของสำนัก อายุอานามนางภิกษุณีราวประมาณ 80 ปี โดยเป็นวัดเล็ก ๆ ตั้งอยู่บริเวณถนนเกล็งหรือย่านโคมแดงของประเทศสิงคโปร์ โดยมีกิจกรรมฉลองครบรอบ 100 ปี เป็นการสวดมนต์ ฉลอง มีทั้งพระและโยมจากนานาชาติ และชาวพุทธสิงคโปร์ ร่วมยินดีในพิธีการที่วัด กิจกรรมเนื่องต่อประกอบด้วย การเฉลิมฉลองในโรงแรมใหญ่ มีการเชิญท่านผู้ทรงเกียรติ ซึ่งมีนักการศึกษาของประเทศต่าง ๆ ที่สัมผัสด้วยตาก็มีทั้งพระจากประเทศ ภูฏาน เนปาล แล้วก็อินเดีย จีนแผ่นดินใหญ่ ฮองกง ทั้งมหายาน วัชรยาน และอีกกลุ่มหนึ่งมีพระเถระจากศรีลังกา ทั้งที่มีวัดอยู่ในสิงคโปร์ และบินตรงจากศรีลังกา และจากลอนดอน คล้ายกับผู้เขียนเดินทางจากประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งในการเขียนบันทึกนี้จะได้นำมาเล่า แบ่งปันประสบการณ์การเดินทาง ประสบการณ์เชิงพื้นที่ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสิงคโปร์ รวมทั้งวัดที่เนื่องด้วยผู้หญิงและพื้นที่ทางศาสนาที่ได้พบเห็นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2567 ซึ่งจะได้นำเสนอภาพรวมของกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ต่อไป

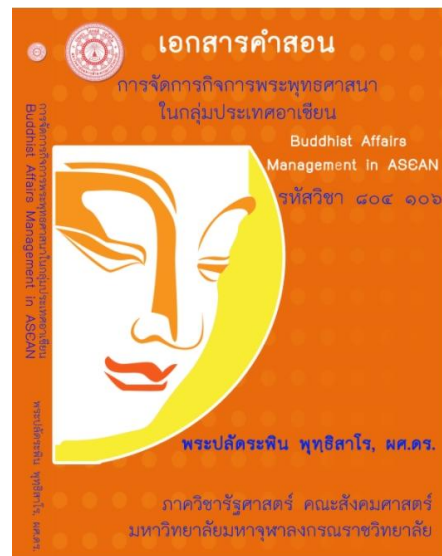
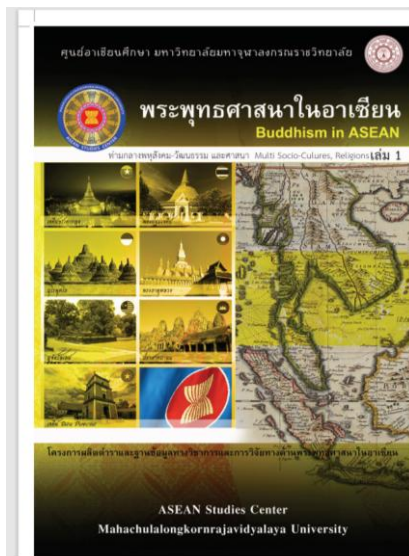

ภาพ 1 Most Venerable Bhikkhuni Shi Miao Xian ประธานจัดงาน 100 ปี และเจ้าอาวาสวัดในปัจจุบัน
ณ วัดหนานไเฮ่เพยไหลกวนอิม (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

จากภาพ 1 เป็นภาพของเจ้าอาวาสที่เป็นสตรีเพศที่อยู่วัดรักษาพระศาสนามาเป็นเวลาหลายสิบปี จากข้อมูลทำให้ทราบว่า ภิกษุณีมีอายุเกือบแปดสิบปี ซึ่งเดินต้อนรับแขกด้วยความคล่องแคล่ว นับได้ว่า มีสุขภาพกายที่แข็งแรง

พระพุทธศาสนาในสิงคโปร์

ผู้เขียนเคยเขียนมีส่วนร่วมในการผลิตหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน ได้สัมผัสเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในหลายประเทศ ในสิงคโปร์เองเป็นอีกประเทศหนึ่งที่เคยมีส่วนร่วม โดยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์พบข้อมูลว่า พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์เป็นศาสนาที่มีผู้นับถือมากที่สุด โดยมีจำนวนผู้นับถือประมาณ 31.1% ของประชากรใน ค.ศ. 2020 (พ.ศ. 2563)

ภาพ 2 ประสบการณ์ของการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน

จากภาพ 2 ผู้เขียนมีประสบการณ์ในการศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในอาเซียน รวมทั้งการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในอาเซียน โดยเฉพาะประเด็นพระพุทธศาสนาในพื้นที่บริเวณประเทศสิงคโปร์

ดังปรากฏในหนังสือชื่อ พระพุทธศาสนาในอาเซียน (ศูนย์อาเซียนศึกษา, 2559) และเอกสารประกอบคำสอน การจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในอาเซียน (พระปลัดระพิน พุทธิสาร, 2564) ที่ผู้เขียนใช้ขอตำแหน่งทางวิชาการในระดับรองศาสตราจารย์ เมื่อ 15 มีนาคม พ.ศ. 2564 และได้รับการอนุมัติตำแหน่งทางวิชาการ เมื่อ 15 มีนาคม พ.ศ. 2567 จึงเป็นที่มาของข้อมูลบางประการเนื่องในบทบันทึกเรื่องสิงคโปร์: พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในงานฉลองครบ 100 ปีในครั้งนี้

ใน ค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ประเทศสิงคโปร์มีประชากรประมาณ 3,276,190 คน โดย 1,087,995 คน (33.21%) ระบุตนเองว่า นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาเริ่มต้นในประเทศสิงคโปร์ตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ต่อมาชาวมลายูมุสลิมและชาวจีนโพ้นทะเลได้มาตั้งรกรากอยู่ที่สิงคโปร์ โดยเฉพาะชาวจีนโพ้นทะเลที่ได้นำพระพุทธศาสนาแบบมหายานมาเผยแพร่ด้วย (Chia, 2009; Kuah-Pearce, 2003; Ong, 2005; Wee, 1997) และเป็นศาสนาที่แพร่หลายมากในประเทศสิงคโปร์ ในอดีตประเทศสิงคโปร์ถือเป็นส่วนหนึ่งของประเทศมาเลเซีย การแผ่ขยายตัวของพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะเช่นเดียวกันกับประเทศมาเลเซีย และส่วนใหญ่ชาวสิงคโปร์จะเป็นชาวจีนโพ้นทะเล พระพุทธศาสนาแบบมหายานจึงเข้ามามีอิทธิพลพร้อมกับกลุ่มชาติพันธุ์จีนและเป็นที่ยอมรับนับถือจนเจริญรุ่งเรืองและประดิษฐานอย่างมั่นคง สถานภาพของพระพุทธศาสนาแบบมหายานในสิงคโปร์มีพัฒนาการที่ต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยมีการปฏิบัติศาสนกิจและการเผยแผ่อย่างจริงจัง โดยการแปลตำราและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นภาษาต่าง ๆ การจัดตั้งโรงเรียนอบรมศาสนาจารย์และโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาชื่อว่า มหาโพธิ์ เพื่อจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาทุกระดับชั้น การก่อตั้งองค์กรยุวพุทธแห่งสิงคโปร์ขึ้นเพื่อจัดกิจกรรมบรรยายธรรมภาษาต่าง ๆ การจัดกิจกรรมการสวดมนต์ การนั่งสมาธิ การสนทนาธรรมและกิจกรรมอื่น ๆ อันแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความศรัทธาทางศาสนาของชาวสิงคโปร์

จากการที่ชาวจีนมาตั้งรกรากและนำพระพุทธศาสนาแบบมหายานมาเผยแพร่ จึงทำให้วัดพระพุทธศาสนาแบบมหายานแผ่ขยายอย่างมากในประเทศนี้ รวมทั้งสมาคมทางศาสนาซึ่งทำหน้าที่เผยแผ่ศาสนาด้วยการจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือ นอกจากวัดพระพุทธศาสนาแบบมหายานแล้ว ในสิงคโปร์มีวัดพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ได้แก่ วัดไทยและวัดของคณะสงฆ์ศรีลังการวมอยู่ด้วย วัดไทยที่สำคัญมี 2 วัด คือ วัดอานันทเมตตยาราม สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2479 และทำการปฏิสังขรณ์ใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2502 อีกวัดหนึ่งชื่อว่า วัดป่าเลไลยก์ สิงคโปร์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2506 และวัดเถรวาทอีกจำนวนหลายวัดที่ผู้เขียนได้เคยเดินทางสำรวจในประเทศสิงคโปร์ (พระปลัดระพิน พุทธิสาร, 2564)

พหุลักษณะทางชาติพันธุ์ในสิงคโปร์

สิงคโปร์เป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (อดิยศ สรรคบุรานุรักษ์ และศศิณัฐ สรรคบุรานุรักษ์, 2561) ด้วยมีกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งจีน มลายู อินเดีย (ทมิฬ) ไทย อินโดนีเซีย เป็นต้น ด้วยเหตุผลว่า สิงคโปร์เป็นดินแดนที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างทะเลจีนกับทะเลอินเดีย และถือเป็นทางผ่านของชุมชนนานาชาติหรือชุมชนการค้านานาชาติ ทำให้สิงคโปร์กลายเป็นฮับ (Hub) หรือกลายเป็นศูนย์กลางทางตลาดนานาชาติที่มีสินค้าจากทั่วโลกไหลมาอยู่ที่สิงคโปร์นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน และด้วยลักษณะทางกายภาพ

จึงทำให้สิงคโปร์เป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่ต้อนรับผู้คนจากนานาชาติเข้ามาค้าขาย ประกอบอาชีพและตั้งถิ่นฐานนับแต่อดีต กลุ่มชาติพันธุ์จีนและอินเดียที่เข้ามาในยุคอาณานิคม คนไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 วัดไทยที่มีอายุเกินกว่า 100 ปี ในปัจจุบันมีทั้งแรงงานข้ามชาติทั้งฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย พม่า ลาว กัมพูชา เป็นต้น เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาแสวงหาอาชีพ ทำงานและตั้งถิ่นฐาน ดังนั้น สิงคโปร์ในปัจจุบันจึงมีลักษณะของความเจริญก้าวหน้า เป็นประเทศที่มีดัชนีทางเศรษฐกิจอันดับต้นของโลกและดัชนีการปลดปล่อยคอร์รัปชันเป็นอันดับต้นของโลกเช่นกัน (สีดา สอนศรี และคณะ, 2559) ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าที่มาพร้อมกับความหลากหลาย ทั้งวัฒนธรรม ศาสนา โดยสามารถสัมผัสได้จากพื้นที่จริงในการเดินทางในครั้งนี้

ภาพ 3 ลักษณะทางกายภาพและสถานที่ประกอบพิธีกรรมของวัดหนานไห่เฟยไหลกวนอิม
(ถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

จากภาพ 3 เป็นลักษณะทางกายภาพของวัดที่คณะของผู้เขียนเข้าร่วมงาน รวมทั้งกิจกรรมที่บริการชาวพุทธผ่านพิธีกรรมการสวดมนต์และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้นและมีชาวพุทธมาร่วมงานตามวิถีทางศาสนาและความเชื่อ ซึ่งยืนยันได้ว่า วัดยังเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อและชุมชน เป็นจุดยืนหยัดของชาวพุทธในสิงคโปร์ แม้คนส่วนใหญ่ที่มาวัดจะมีลักษณะเหมือนประเทศไทย คือ คนสูงอายุ แต่นั่นเท่ากับยืนยันได้ระดับหนึ่งว่า วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน

พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในการฉลอง 100 ปี

ในการร่วมเดินทางในครั้งนี้ สิ่งที่เห็น ก็คือ (1) วัดหนานไห่เฟยไหลกวนอิม (Nan Hai Fei Lai Guan Yin Monastery) ตั้งอยู่เลขที่ 35 Lorong 27 Geylang Road, Singapore เป็นลักษณะวัดจีนที่มีพื้นที่ไม่กว้างขวางนัก โดยสัมผัสได้ในความเป็นพุทธศาสนาแบบจีน แม้อาคารไม่ใหญ่นัก แต่ทุกอย่างในสิงคโปร์มีพื้นที่จำกัดและราคาแพง (2) เป็นมิติพระพุทธศาสนาของชาวจีนสิงคโปร์ ซึ่งผู้เป็นเจ้าของอาวาสเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในสิงคโปร์แล้วพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางความเชื่อในชุมชนของชาวจีน ภิกษุณีผู้เป็นเจ้าของอาวาสก็เชื่อมประสานกับชุมชนชาวพุทธนานาชาติ โดยนิมนต์พระจากประเทศจีน (China Mainland) มาพักอาศัย เช่น พระจากซานตง (จีน) รวมถึงชาวฮ่องกง ไต้หวัน เกาหลี อินเดีย เนปาล ภูฏาน อิตาลี (นิกายวัชรยาน) เช่น Ven. Thuptenserpa (2024) จากภูฏาน Ven. Wanchuck (2024) จากเนปาล ซึ่งเป็น

ข้อมูลศาสนสัมพันธ์งานศาสนาในแต่ละประเทศและเป็นความหลากหลายทางพระพุทธศาสนาที่สิงคโปร์ที่ผู้เขียนพบเห็น ทั้งยืนยันว่า สิงคโปร์เองเป็นประเทศที่เปิดรับความหลากหลายภายใต้มิติที่สร้างสรรค์ ส่วนพระพุทธศาสนาเถรวาทประกอบไปด้วยสายเถรวาทจากศรีลังกาที่อยู่ในสิงคโปร์และสายเถรวาทศรีลังกาจากอังกฤษที่ผู้เขียนสนทนาคด้วย เช่น Ven. Tawalama Bandudla (2024) ซึ่งมีบุคลิกภาพที่เปิดกว้างและชอบเจรจา รวมทั้งคณะผู้เขียนจากประเทศไทย ประกอบด้วยพระครูโกวิทเขตตานุรักษ์ จากจังหวัดสตูล พระมหาพนรัตน์ อภิชาโว ผู้บริหารสถาบันพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสังกัดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) เป็นต้น และพระเถรวาทประเทศไทยจากวัดอานันทเมตตารามที่อยู่ในประเทศสิงคโปร์ เช่น พระมหาอำนาจ กุลยาณเมธี (2567) พระมหาเดชทวี สุขเมธี (2567) ทั้งคู่เป็นเปรียญธรรม 9 ประโยค จากสำนักเรียนวัดสร้อยทอง ผู้เขียนสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีกิจกรรมที่เนื่องด้วยการสวดแบบมหายานกับการสวดในแบบเถรวาท ทำให้เห็นความแตกต่างที่ลงตัวและการปรับตัวเข้าหากัน โดยศาสนิกส่วนใหญ่จะเป็นคนสิงคโปร์ ทั้งคนจีนจากฮ่องกงและจีนแผ่นดินใหญ่ ซึ่งสามารถเข้ากันได้ด้วยดี เช่น (ก) การใช้ภาษาจีนและภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือในการเชื่อมประสานกันและกัน (ข) ภาษาศาสนา อันหมายถึง ภาษาของมนต์ที่ใช้สวดในพิธีกรรม โดยนิคายมหายานใช้ภาษาจีน นิกายวัชรยานใช้ภาษาสันสกฤต และนิกายเถรวาทใช้ภาษาบาลี ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากันได้ (ค) วัฒนธรรมอาหารที่เป็นอาหารจีน การตั้งเครื่องบูชาหน้าโต๊ะหมู่ที่อลังการและจำนวนมาก ซึ่งแตกต่างกับวิถีของชาวเถรวาท แต่ทั้งหมดเป็นการเรียนรู้และภาพลักษณ์ที่อ่อนโยน เป็นมิตรต่อกันจากการปรับตัวเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งเป็นเครื่องมือในการเชื่อมประสานกันและกัน ซึ่งเกิดขึ้นที่สิงคโปร์ผ่านความเป็นพหุลักษณะทางศาสนาในครั้งนี้

ความแนบแน่นระหว่างศาสนากับสังคมสิงคโปร์

จากการสังเกตการณ์พระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ จะพบจุดเชื่อมความเป็นพหุลักษณะทางชาติพันธุ์ หมายความว่า เมื่อชาวพุทธด้วยกันเข้าไปในพื้นที่ของศาสนสถานของนิกายอื่นจะรู้สึกเคอะเขิน เพราะความเป็นพระพุทธศาสนาด้วยกัน หรือแม้แต่ศาสนาอื่น ทั้งศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลามและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีอิทธิพลอยู่ในประเทศสิงคโปร์ก็มีความเกาะเกี่ยว เชื่อมประสานระหว่างกันและกัน เป็นพหุวัฒนธรรมหลอมรวมอยู่ด้วยกันอย่างเป็นปกติ ประสานรวมเป็นสิงคโปร์ในแบบพหุลักษณะดังที่ปรากฏ ดังนั้น การอยู่ร่วมกันของพหุลักษณะทางศาสนา เคารพในกันและกันตามความเชื่อในศาสนาของตัวเองอย่างเคร่งครัด จึงทำให้สิงคโปร์มีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่เบียดเบียนรุกรานหรือคุกคามเมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน จนกลายเป็นความขัดแย้งและสงครามดังปรากฏในหลายพื้นที่ดังเช่นปัจจุบัน ดังนั้น สิงคโปร์จึงถือเป็นต้นแบบของความแตกต่างหลากหลายทางศาสนาและชาติพันธุ์ แต่ในเวลาเดียวกันก็หลอมสร้างจนกลายเป็นเนื้อเดียวกันภายใต้ความเป็นสิงคโปร์ ตามที่ผู้เขียนได้เข้าร่วมสัมผัส สังเกตการณ์และบันทึกไว้ในหนังสือ (พระปลัดระพี พุทธิสาร, 2564)

ภาพ 4 กิจกรรมงานเฉลิมฉลอง 100 ปี วัดหนานไฮ่เพยไหลกวนอิม
(ถ่ายโดยผู้เขียน เมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2567)

จากภาพ 4 ผู้เขียนร่วมกิจกรรมทางศาสนา โดยมีพระสงฆ์ชาวพุทธนานาชาติเข้าร่วมงานเฉลิมฉลองวัด 100 จำนวนมาก ทั้งฝ่ายนักบวชเถรวาท มหายานและวัชรยานได้เข้าร่วมแสดงความยินดี สวดมนต์ ฉันทอาหาร/รับอาหารอาหารและถ่ายรูปหมู่ร่วมกันเพื่อยืนยันการคงอยู่ของพระพุทธศาสนาในประเทศสิงคโปร์ นับแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ภาพ 5 ผู้เขียน พระมหาอำนาจ กลยาณเมธี ป.ธ. 9 และพระมหาเดชวิ สุเมธี ป.ธ. 9
ในงานเฉลิมฉลอง 100 ปี วัดหนานไฮ่เพยไหลกวนอิม ในภาคกลางคืน
(ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2567)

จากภาพ 5 ผู้เขียนได้พบกันกัลยาณมิตรที่วัดอานันทเมตตาราม คือ พระมหาอำนาจ กลยาณเมธี (2567) ในงานฉลองวัดครบ 100 ปี รวมทั้งการเยี่ยมชมกิจการวัดเถรวาทที่วัดอานันทเมตตารามฯ และพบพระมหาเดชวิ สุเมธี (2567) พระอาจารย์บาบู่ ซึ่งทำหน้าที่ในการดูแลวัดและบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในคราวครั้งนั้นเพื่อเก็บข้อมูลพื้นที่ของวัดเถรวาทในประเทศสิงคโปร์ในด้านจำนวนและสัดส่วนพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ประจำในประเทศ รวมทั้งการเข้าร่วมกิจกรรมและการสร้างเครือข่ายระหว่างพระพุทธรมหายานกับเถรวาทในการทำกิจกรรมร่วมกันดังที่ปรากฏในครั้งนี้

ภาพ 6 รัฐมนตรีอาวุโสของสิงคโปร์ พร้อมแขกที่รับเชิญเข้าร่วมงานและแสดงความยินดีกับทางวัดในโอกาสครบรอบ 100 ปี
ณ วัดหนานไห่เพยไหลกวนอิม (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

ภาพ 7 หน่วยงานราชการระหว่างประเทศและทูตศรีลังการ่วมแสดงความยินดีกับทางวัดในโอกาสครบรอบ 100 ปี
ณ วัดหนานไห่เพยไหลกวนอิม (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

ภาพ 8 คณะสงฆ์ชาวพุทธร่วมงาน 100 ปี ณ วัดหนานไห่เพยไหลกวนอิม
(ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

ภาพ 9 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาส 100 ปี (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

ภาพ 10 สัญลักษณ์อายุ 100 ปี ของวัด โดยมีเค้กเฉลิมฉลองการจัดงานครบ 100 ปี ณ วัด หนานไห่เฟยไหลกวนอิม (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

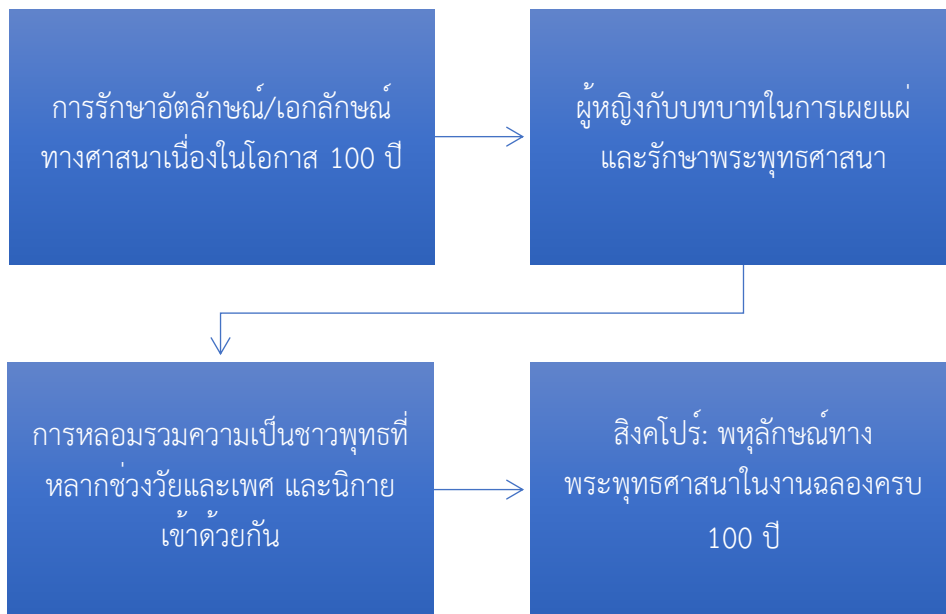

ภาพ 11 การทัศนศึกษาเยี่ยมชมวัดชวงหลิน (Shuang Lin Monastery) ในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งทางวัดหนานไต้เพยไหลกวนอิมจัดกิจกรรมทัศนศึกษาเชิงพื้นที่ (ถ่ายโดยผู้เขียนเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2567)

จากภาพ 6-11 เป็นบรรยากาศในงานฉลองวัด 100 ปี โดยมีคณะสงฆ์นานาชาติและผู้บริหารระดับรัฐมนตรีจากต่างประเทศเข้าร่วมงาน เช่น คณะทูตของศรีลังกา นอกจากนี้ ยังได้จัดนิทรรศการให้เยี่ยมชมกิจกรรมเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของวัดตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน ซึ่งผู้เขียนก็ได้เดินสำรวจและศึกษาข้อมูลเพื่อเป็นการทวนสอบไปในตัวแล้วเห็นพัฒนาการของวัดตั้งแต่อดีต จึงเป็นที่น่าชื่นใจในกิจกรรมที่ภิกษุณีได้ทำด้วยความมุ่งมั่นและส่งต่อมาถึงปัจจุบัน รวมทั้งเห็นอากัปกิริยาของการต้อนรับของนางภิกษุณีที่แสดงถึงความแข็งแรงและมุ่งมั่นต่อการทำงาน จึงทำให้เห็นบทบาทของผู้หญิงกับการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาและศาสนาในแบบสิงคโปร์ รวมทั้งการนำคณะผู้เดินทางจากต่างประเทศได้ทัศนศึกษาในแหล่งสถานที่สำคัญ เช่น วัดพระธาตุเขี้ยวแก้ว (Buddha Tooth Relic Temple) ย่านแหล่งคนจีน (China Town) วัดชวงหลิน (Shuang Lin Monastery) อ่าวมารีนา (Marina Bay) กับภาพทรงจำสิงโตพ่นน้ำ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์สิงคโปร์ (National Museum of Singapore) ซึ่งบอกเล่าความเป็นมาตามช่วงเวลาจนกระทั่งมาเป็นรัฐชาติสิงคโปร์ ทั้งหมดเป็นการประกอบรวมความเป็นพระพุทธศาสนา 100 ปี ที่วัดหนานไต้เพยไหลกวนอิมดังปรากฏในการบันทึกการเดินทางในครั้งนี้

องค์ความรู้ใหม่

จากการจัดงานฉลองวัดอายุครบ 100 ปี สะท้อนให้เห็นว่า วัดเป็นส่วนสำคัญของชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยมีผู้หญิงเป็นผู้ขับเคลื่อนทั้งการบริหาร การเป็นนักบวชที่เชื่อมโยงทางศาสนาระหว่างกัน ซึ่งสามารถเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 12 พหุลักษณะทางพระพุทธศาสนาในงานฉลองครบ 100 ปี

สรุป

การบันทึกเล่าเรื่องการเดินทางในประเทศสิงคโปร์ที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาซึ่งมีอายุมากกว่า 100 ปี ผ่านการเฉลิมฉลองวัดหนานไห้เพยไหลกวนอิม เท่ากับเป็นการยืนยันว่า พระพุทธศาสนามีผู้นับถือ สืบสาน รักษาและส่งต่อ โดยมีผู้ดูแลจากคนสู่คน จากรุ่นสู่รุ่น จากนิกายสู่นิกายที่ปรากฏในประเทศสิงคโปร์ ซึ่งเชื่อมต่อกับความเป็นชุมชนพระพุทธานานาชาติ ดังที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมงานและร่วมแสดงความคิดเห็นในครั้งนี้ อันเป็นสิ่งยืนยันว่า พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตทั้งในส่วนของอาณาจักรวิชัยและอาณาจักรไชยาที่สะท้อนถึงความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอยของพระพุทธศาสนาในอดีตในพื้นที่ปลายแหลมมาอยู่อย่างสิงคโปร์ในปัจจุบัน ดังนั้น จากการเดินทางในครั้งนั้นจึงนำมาบันทึกเล่าเรื่องเป็นข้อมูลดังปรากฏเพื่อยืนยันการมีอยู่ของพระพุทธานับแต่อดีตเนื่องมาจนปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- พระปลัดระพิน พุทธิสารโ. (2564). *เอกสารคำสอนการจัดการกิจการพระพุทธศาสนาในกลุ่มประเทศอาเซียน*. พระนครศรีอยุธยา: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาเดชทวี สุเมธี. (2567). วัดอานันทเมตตยาราม สิงคโปร์. *สัมภาษณ์*. 20 มกราคม.
- พระมหาอำนาจ กลุยานเมธี. (2567). วัดอานันทเมตตยาราม สิงคโปร์. *สัมภาษณ์*. 20 มกราคม.
- ศูนย์อาเซียนศึกษา. (2559). *พระพุทธศาสนาในอาเซียน (Buddhism in Asean)*. พระนครศรีอยุธยา: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สีดา สอนศรี และคณะ. (21 กันยายน 2559). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: การเมือง เศรษฐกิจและการต่างประเทศหลังวิกฤตเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2540-2550)*. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2567, จาก https://southeastasia.sac.or.th/subject.php?c_id=8&sj_id=105

- อดิยศ สรรคบุรานุรักษ์ และศศิณัฐ สรรคบุรานุรักษ์. (2561). เปรอานากัน: บาบ่า-ย่าหยามรดกทางวัฒนธรรมสายเลือดลูกผสมมลายู-จีน. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 11 (3), 2740-2755.
- Chia, Jack Meng-Tat. (2009). Buddhism in Singapore: A State of the Field Review. *Asian Culture*. 33 (June), 81-93.
- Kuah-Pearce, Khun Eng. (2003). *State, Society, and Religious Engineering: Towards a Reformist Buddhism in Singapore*. Singapore: Eastern Universities Press.
- Ong, Y. D. (2005). *Buddhism in Singapore: A Short Narrative History*. Singapore: Skylark Publications.
- Ven. Tawalama Bandudla. (2024). Monk from Sri Lanka. *Interview*. 20 January.
- Ven. Thuptenserpa. (2024). Monk from Nepal. *Interview*. 20 January.
- Ven. Wanchuck. (2024). Monk from Nepal. *Interview*. 20 January.
- Wee, V. (1997). Buddhism in Singapore. In Tan, E.S., et al. (eds.). *Understanding Singapore Society*. (pp. 130–162). Singapore: Times Academic Press.

Academic Article:

Received: 2025-09-21;

Revised: 2026-03-30;

Accepted: 2026-03-31.

อิทธิบาทธรรม: แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด
Iddhipāda: Concept of Theravada Buddhist Philosophy for
Auditing Temple Accounts

พระมหานิติ ธิธรรมโม (พรมขาว)*¹, พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ²Phramaha Niti Thiradhammo (Phromkhaw)¹,Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun²

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

First/Corresponding Author, E-mail: card0034@gmail.com*

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนออิทธิบาท 4 ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนากับกระบวนการบริหารจัดการด้านการเงินและบัญชีของวัดในสังคมไทย อิทธิบาท 4 ประกอบด้วยฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นความสำเร็จแห่งการทำงาน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแล ตรวจสอบและพัฒนาระบบบัญชีวัดให้มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเอกสารด้านการบัญชีและการบริหารองค์กรศาสนาแล้วนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการ ผลการศึกษาพบว่า ฉันทะสามารถใช้เป็นแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานด้านบัญชีมีความรักและศรัทธาในความถูกต้อง วิริยะช่วยเสริมความเพียรในการตรวจสอบข้อมูลอย่างรอบคอบ จิตตะทำให้เกิดความเอาใจใส่และมีสมาธิในการปฏิบัติงาน ส่วนวิมังสาช่วยให้เกิดการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ อิทธิบาทยังสามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบในการตรวจสอบบัญชีวัด โดยเชื่อมโยงกับหลักการควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงเพื่อป้องกันปัญหาการทุจริต ความผิดพลาด และความไม่โปร่งใสที่อาจเกิดขึ้นในองค์กรศาสนา อันจะส่งผลต่อความเชื่อมั่นของชุมชนและความยั่งยืนของวัดในระยะยาว อิทธิบาทมีได้เป็นเพียงหลักธรรมทางจิตใจ หากแต่สามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเชิงปฏิบัติในการตรวจสอบบัญชีวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในมิติของจริยธรรม ประสิทธิภาพ และความโปร่งใส ซึ่งจะช่วยยกระดับการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมและความคาดหวังของสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

คำสำคัญ: อิทธิบาท, พุทธปรัชญาเถรวาท, การตรวจสอบบัญชีวัด

Abstract

The academic article aims to propose Iddhipāda 4 as a Theravada Buddhist philosophical framework for temple accounting, explaining the relationship between Buddhist principles and the financial and accounting management processes of temples in Thai society. Iddhipāda 4 consists of: Chanda, Viriya, Citta, and Vimamsa. This principle, which emphasizes the achievement of goals in work, can be applied as a tool for overseeing, monitoring, and developing accounting systems to ensure transparency, efficiency, and compliance with good governance principles. This study employs documentary analysis, examining data from the Buddhist scriptures (Tipitaka), commentaries, related research, as well as accounting and administrative documents related to religious organizations. This information is then synthesized to form an integrated conceptual framework. The study found that Chanda (desire/enthusiasm) can be used to motivate accounting professionals to have a love and faith in accuracy; Viriya (diligence/effort) reinforces perseverance in carefully checking data; Citta (mind/consciousness) fosters attentiveness and concentration in performing tasks; and Vimamsa (reflection/awareness) helps in rational consideration, analysis, and verification of data accuracy. Furthermore, the Iddhipāda can be developed into a systemic framework for auditing temple accounts, linking it to the principles of internal control and risk management to prevent fraud, errors, and a lack of transparency that may occur in religious organizations. This will impact community trust and the long-term sustainability of the temple. The Iddhipāda is not merely spiritual principles but can also be applied as a practical framework for auditing temple accounts in a concrete manner. This encompasses dimensions of ethics, efficiency, and transparency, which will help elevate the management of temples to align with Buddhist principles and the expectations of contemporary society in a suitable and sustainable manner.

Keywords: Iddhipāda, Theravada Buddhist Philosophy, Auditing of Temple Account

บทนำ

การบริหารจัดการวัดในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับ การบริหารทรัพยากรและการเงินที่มีลักษณะเป็นทรัพย์สินสาธารณะ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ (ศรีนิธนากรณ์ โชคพิริยะภิญโญ และกชพร นรมาศย์, 2566) และตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมควบคู่กับ หลักวิชาการสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบันพบว่า วัดจำนวนมากไม่น้อยยังประสบปัญหาด้านการบริหาร การเงิน เช่น การจัดทำบัญชีไม่เป็นระบบ การขาดความรู้ด้านบัญชีของผู้ปฏิบัติงาน และความเสี่ยงต่อการ

ทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือและศรัทธาของประชาชน การตรวจสอบบัญชีวัดจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือในการป้องกันการทุจริตและพัฒนาการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ปวีณา กองจันทร์, 2568) อย่างไรก็ตาม การตรวจสอบบัญชีที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องบูรณาการทั้งหลักวิชาการและหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างระบบควบคุมภายนอกกับคุณธรรมภายใน

ในพุทธศาสนาเถรวาท หลักกัทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสาได้รับการกล่าวถึงในพระไตรปิฎกว่า เป็นธรรมเป็นเหตุให้ถึงความสำเร็จ อันเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาการกระทำของมนุษย์ให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้อง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 168) หลักธรรมดังกล่าวจึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการตรวจสอบบัญชีวัด โดยช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจ ความเพียร รับผิดชอบต่อและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล อันจะนำไปสู่การบริหารจัดการวัดที่โปร่งใส มีคุณธรรมและยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักกัทธิบาท 4 ในการตรวจสอบบัญชีวัดจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาเถรวาทและหลักการบริหารสมัยใหม่ อันจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของสังคมและความมั่นคงของพุทธศาสนาในระยะยาว

ความสำคัญของการตรวจสอบบัญชีวัด

การตรวจสอบบัญชีวัดเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความน่าเชื่อถือของการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในสังคมไทย เนื่องจากวัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรของสาธารณะ การบริหารการเงินจึงต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความโปร่งใส ตรวจสอบได้และสอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา การตรวจสอบบัญชีจึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางเทคนิค แต่เป็นกระบวนการสร้างคุณธรรมและความไว้วางใจในระดับชุมชนและสังคมโดยรวม (สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ม.ป.ป.; กรมประชาสัมพันธ์, 2568) ด้วยเหตุผลสำคัญดังต่อไปนี้

1. การสร้างความโปร่งใสทางการเงิน การตรวจสอบบัญชีช่วยให้การรับ-จ่ายเงินของวัดมีความชัดเจน สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ ลดความคลุมเครือในการบริหารจัดการทรัพย์สินและทำให้เกิดระบบข้อมูลทางการเงินที่เปิดเผย ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใสและความรับผิดชอบ

2. การป้องกันการทุจริต ระบบการตรวจสอบบัญชีที่มีประสิทธิภาพช่วยลดโอกาสการทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม โดยทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมภายในและการตรวจสอบภายนอก ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติงานมีความระมัดระวังและยึดมั่นในหลักจริยธรรมมากยิ่งขึ้น

3. การส่งเสริมความเชื่อมั่นของชุมชนและพระสงฆ์ เมื่อวัดมีระบบบัญชีที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ ย่อมก่อให้เกิดความเชื่อมั่นแก่พุทธศาสนิกชนและชุมชน ส่งผลให้เกิดการสนับสนุนและความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของวัด อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจของสังคม

4. การนำข้อมูลไปวางแผนพัฒนาวัดอย่างยั่งยืน ข้อมูลทางบัญชีที่ถูกต้องและเป็นระบบสามารถนำไปใช้ในการวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรของวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการบำรุงรักษา การจัด

กิจกรรม และการพัฒนาวัดในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ

ปัญหาการบริหารจัดการทางการเงินของวัด: การวิเคราะห์เชิงทฤษฎี-วิพากษ์เชิงระบบ

การบริหารจัดการทางการเงินของวัดเป็นประเด็นสำคัญที่มีผลต่อความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือของสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย ซึ่งในบริบทปัจจุบันพบว่า วัดจำนวนมากประสบปัญหาด้านการตรวจสอบบัญชี ทั้งในเรื่องการทุจริต การขาดความรู้ด้านบัญชีและระบบกำกับดูแลที่ยังไม่เข้มแข็ง ปัญหาเหล่านี้มิได้ส่งผลเพียงต่อการบริหารภายในวัดเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อศรัทธาของประชาชนโดยรวม ดังนั้น การนำกรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญามาประยุกต์ใช้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างทั้งคุณธรรมและประสิทธิภาพในการตรวจสอบบัญชีวัดอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาสภาพปัญหาการบริหารจัดการทางการเงินของวัดสามารถวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและวิพากษ์เชิงระบบ (พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง), 2565; พระปลัดประจักษ์ มหาปัญญา (เมฆหมอก), 2568; ฌดา จันทรสม, 2557) ดังนี้

1. การทุจริตหรือการใช้จ่ายไม่เหมาะสม ในเชิงทฤษฎี ปัญหานี้สามารถอธิบายผ่านแนวคิดตัวแทน-ตัวการ ซึ่งชี้ให้เห็นความไม่สมดุลของข้อมูลและอำนาจระหว่างผู้บริหารวัดกับชุมชน กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์หรือผู้ดูแลทรัพย์สินวัดทำหน้าที่แทนสาธารณชน แต่ขาดกลไกตรวจสอบที่เข้มแข็ง ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมฉวยโอกาส อันนำไปสู่การทุจริตหรือใช้จ่ายไม่เหมาะสม นอกจากนี้ ยังสัมพันธ์กับแนวคิดธรรมาภิบาลที่เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วม หากขาดองค์ประกอบเหล่านี้ระบบการเงินของวัดย่อมเปราะบาง

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงความล้มเหลวของโครงสร้างการกำกับดูแล กล่าวคือ วัดจำนวนมากยังไม่มีระบบบัญชีมาตรฐาน ไม่มีการแยกหน้าที่ระหว่างผู้รับผิดชอบ และขาดการตรวจสอบจากภายนอกอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดพื้นที่สีเทาทางการบริหารที่เปิดโอกาสให้การทุจริตดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังสะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างโครงสร้างการบริหารแบบดั้งเดิมกับบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ต้องการความโปร่งใสสูงขึ้น

2. การขาดความรู้ด้านบัญชีและการบริหารจัดการวัด ในเชิงทฤษฎี ปัญหานี้สามารถอธิบายผ่านทฤษฎีทุนมนุษย์ ซึ่งมองว่า ความรู้ ทักษะและประสบการณ์เป็นปัจจัยสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร หากพระสงฆ์หรือไวยาวัจกรขาดความรู้ด้านบัญชี ย่อมทำให้การบันทึกข้อมูล การควบคุมภายใน และการรายงานทางการเงินมีข้อผิดพลาด อีกทั้งยังสัมพันธ์กับแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการวางแผน การควบคุมและการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหานี้มิใช่เพียงข้อจำกัดของบุคคล แต่เป็นผลจากโครงสร้างการศึกษาสงฆ์และระบบสนับสนุนที่ยังไม่บูรณาการองค์ความรู้ด้านบัญชีและการบริหารเข้าไว้ในหลักสูตรอย่างเพียงพอ ส่งผลให้พระสงฆ์จำนวนมากต้องเรียนรู้ด้วยตนเองจากประสบการณ์ ซึ่งอาจก่อให้เกิดความคลาดเคลื่อนและความเสี่ยงต่อความผิดพลาดเชิงระบบ อีกทั้งยังสะท้อนช่องว่างระหว่างความรู้ทางธรรมกับความรู้ทางโลกที่ยังไม่ได้รับการเชื่อมโยงอย่างเหมาะสม

3. ผลกระทบต่อความยั่งยืนของวัด ในเชิงทฤษฎี ปัญหาดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านแนวคิดความยั่งยืนขององค์กร ซึ่งครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและคุณธรรม เมื่อระบบบัญชีของวัดขาดความโปร่งใส ย่อมกระทบต่อทุนทางสังคม โดยเฉพาะความศรัทธาของประชาชน ซึ่งถือเป็นทรัพยากรสำคัญของวัดในฐานะสถาบันทางศาสนา

ในเชิงวิพากษ์เชิงระบบ ปัญหานี้สะท้อนถึงวิกฤตศรัทธาเชิงโครงสร้าง กล่าวคือ เมื่อเกิดกรณีทุจริตหรือความไม่โปร่งใสในวัด ย่อมส่งผลกระทบเป็นลูกโซ่ต่อภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาโดยรวมทำให้บทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางจิตใจและสังคมลดลง นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบกำกับดูแลที่ผสมผสานระหว่างหลักธรรมทางพุทธศาสนากับหลักวิชาการสมัยใหม่เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างคุณธรรมและประสิทธิภาพ

ปัญหาการตรวจสอบบัญชีวัดเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วยความบกพร่องด้านระบบกำกับดูแล การขาดองค์ความรู้ และการเสื่อมถอยของความเชื่อมั่นในระดับสังคม การแก้ไขจึงจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะบูรณาการเชิงระบบ โดยผสมผสานหลักธรรม เช่น อิทธิบาท 4 เข้ากับหลักธรรมาภิบาลและระบบบัญชีสมัยใหม่เพื่อเสริมสร้างทั้งคุณธรรมภายในและกลไกควบคุมภายนอกให้ดำเนินไปอย่างสมดุลและยั่งยืน

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการตรวจสอบบัญชีวัด

การบริหารจัดการและการตรวจสอบบัญชีวัดในบริบทสังคมไทยมิได้เป็นเพียงกระบวนการทางเทคนิคด้านการเงิน หากแต่เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและความชอบธรรมของสถาบันพุทธศาสนาในระดับสังคม การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาบูรณาการกับกระบวนการตรวจสอบบัญชีจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างทั้งความโปร่งใสเชิงระบบและคุณธรรมเชิงจิตสำนึกของผู้ปฏิบัติ ซึ่งสามารถสรุปแนวคิดการบูรณาการหลักพุทธธรรม (ฉัตรนภัส แพทย์สิทธิ์, 2566; อรอนงค์ ภูมิพงศ์ไทย และคณะ, 2568) ดังต่อไปนี้

1. การเชื่อมโยงอิทธิบาท 4 กับการตรวจสอบบัญชี อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา สามารถนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการยกระดับคุณภาพการตรวจสอบบัญชีวัด โดยฉันทะเป็นแรงจูงใจภายในให้ยึดมั่นในความโปร่งใส วิริยะเป็นความเพียรในการปฏิบัติงาน จิตตะเป็นความเอาใจใส่ต่อความถูกต้องของข้อมูล และวิมังสาเป็นกระบวนการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับแนวคิดแรงจูงใจและการบริหารผลการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์พบว่า การประยุกต์ใช้ยังคงอยู่ในระดับนามธรรม ขาดการพัฒนาเป็นกลไกเชิงระบบที่สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การนำหลักศีล สมาธิและปัญญามาประยุกต์ ในที่นี้เป็นการบูรณาการหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของการตรวจสอบบัญชี โดยศีลช่วยกำกับจริยธรรมและความซื่อสัตย์ สมาธิช่วยเพิ่มความรอบคอบและลดข้อผิดพลาด และปัญญาช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับจริยธรรมวิชาชีพและการตัดสินใจเชิงวิเคราะห์ ขณะที่ในเชิงวิพากษ์ระบบพบว่า การดำเนินงานยังเน้นเพียงรูปแบบทางบัญชี ขาดการพัฒนาจิตสำนึกภายใน ส่งผลให้ระบบบัญชีขาดความลึกซึ้งและความน่าเชื่อถือ

3. ประโยชน์ของการบูรณาการหลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการตรวจสอบบัญชีวัด ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านความโปร่งใส การลดความเสี่ยงในการทุจริตและการเสริมสร้างความเชื่อมั่นของ ชุมชน ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนของวัดในระยะยาว ในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารอย่างยั่งยืน (Sustainable Governance) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์ยังพบข้อจำกัด เช่น การขาดนโยบายสนับสนุน เครื่องมือวัดผลเชิงคุณธรรม ระบบฝึกอบรมเชิงบูรณาการจึงจำเป็นต้องพัฒนาให้เป็นระบบที่มีความเป็น รูปธรรมมากยิ่งขึ้น (แหวววิมล เชาวลิต, 2568)

กรอบแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเถรวาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัด

การตรวจสอบบัญชีวัดเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนถึงความโปร่งใส ความรับผิดชอบและความชอบธรรม ของสถาบันพุทธศาสนาในสังคมไทย ในเชิงทฤษฎี กระบวนการตรวจสอบบัญชีตั้งอยู่บนหลักธรรมาภิบาลและ การควบคุมภายในที่มุ่งเน้นความถูกต้องและการตรวจสอบได้ อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์เชิงประจักษ์ชี้ให้เห็น ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้มาจากระบบเพียงอย่างเดียว หากแต่เกิดจากปัจจัยภายในของมนุษย์ ได้แก่ เจตคติ คุณธรรมและจิตสำนึกของผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้น การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 เข้ามา บูรณาการจึงเป็นแนวทางที่ช่วยเชื่อมโยงมิติภายนอก (ระบบ) กับมิติภายใน (จิตใจ) ให้เกิดความสมดุลอัน นำไปสู่การตรวจสอบบัญชีวัดที่มีทั้งประสิทธิภาพและความยั่งยืน

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) กรอบแนวคิดนี้ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบที่เชื่อมโยงกัน อย่างเป็นระบบในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ (Input–Process– Output) ได้แก่ กระบวนการทางวิชาการด้านการตรวจสอบบัญชีเป็นปัจจัยนำเข้า หลักธรรมอิทธิบาทเป็น กระบวนการเชิงจิตสำนึกและการตรวจสอบบัญชีวัดเป็นผลลัพธ์

1) กระบวนการทางวิชาการด้านการตรวจสอบบัญชี องค์ประกอบนี้ตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีการควบคุม ภายใน (Internal Control) และธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเน้นความโปร่งใส ความถูกต้อง และ ความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การตรวจสอบบัญชีในบริบทวัดจึงต้องครอบคลุมทั้งการบันทึกข้อมูล การตรวจสอบเอกสาร และการประเมินความเสี่ยง อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิพากษ์พบว่า ระบบดังกล่าวยังมี ข้อจำกัดสำคัญ คือ การเน้นโครงสร้างและขั้นตอนมากกว่าพฤติกรรมของบุคคล ส่งผลให้แม้จะมีระบบที่ดี แต่ หากผู้ปฏิบัติขาดจริยธรรม ระบบก็ไม่สามารถป้องกันความผิดพลาดหรือการทุจริตได้อย่างแท้จริง

2) หลักธรรมอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในในการกำกับ พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน โดยฉันทะเป็นแรงจูงใจในการทำงานอย่างถูกต้อง วิริยะเป็นความเพียรในการ ปฏิบัติหน้าที่ จิตตะเป็นความตั้งใจและความรับผิดชอบ และวิมังสาเป็นการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล ในเชิง ทฤษฎี อิทธิบาท 4 สามารถอธิบายได้ว่า เป็นระบบควบคุมภายในเชิงจริยธรรม (Ethical Internal Control) ที่ช่วยเสริมสร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบบัญชี ในเชิงวิพากษ์แม้หลักธรรมจะมีศักยภาพสูง แต่ยังขาดการ แปลงสู่ตัวชี้วัดและเครื่องมือเชิงปฏิบัติทำให้การนำไปใช้ยังไม่เกิดผลอย่างเต็มที่

3) การตรวจสอบบัญชีวัด เป็นผลลัพธ์ของการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางวิชาการและหลักพุทธ ธรรม ซึ่งนำไปสู่ระบบบัญชีที่มีทั้งประสิทธิภาพและคุณธรรม กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

แต่ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบต่อสังคม ในเชิงระบบ ผลลัพธ์ดังกล่าวจะส่งเสริมความเชื่อมั่นของพุทธศาสนิกชน ลดความเสี่ยงด้านการทุจริต และสนับสนุนความยั่งยืนของวัดในระยะยาว อย่างไรก็ตาม การจะบรรลุผลดังกล่าวได้ จำเป็นต้องมีการสนับสนุนเชิงนโยบาย การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการสร้างกลไกติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

กรอบแนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นว่า การตรวจสอบบัญชีวัดที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยทั้งระบบที่ดีและคนที่ดีควบคู่กัน การบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการวัดให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและความคาดหวังของสังคม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการศึกษานี้ คือ การพัฒนาแนวคิดการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างหลักการด้านการตรวจสอบบัญชีเข้ากับหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะอิทธิบาท 4 ในฐานะกลไกกำกับพฤติกรรมภายในของผู้ปฏิบัติงาน แนวคิดดังกล่าวเสนอให้การตรวจสอบบัญชีมิใช่เพียงกระบวนการเชิงเทคนิค แต่เป็นกระบวนการเชิงจริยธรรมที่พัฒนาทั้งระบบบัญชีและจิตสำนึกของบุคคลในลักษณะบูรณาการในมิติความใหม่และความแตกต่าง องค์ความรู้นี้แตกต่างกับงานวิจัยเดิมที่เน้นการพัฒนาระบบบัญชีหรือการควบคุมภายในเพียงด้านเดียว แต่ยังขาดการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอย่างเป็นระบบ งานศึกษานี้จึงเสนอกรอบแนวคิดแบบสองมิติ ได้แก่ มิติภายนอก คือ กระบวนการตรวจสอบบัญชีตามหลักวิชาการ และมิติภายใน คือ อิทธิบาท 4 ในฐานะระบบควบคุมเชิงจริยธรรม (Ethical Internal Control) อันทำให้การตรวจสอบมีความลึกซึ้งและยั่งยืนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังเสนอการอธิบายเชิงระบบในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ ซึ่งช่วยนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายและการปฏิบัติได้จริง

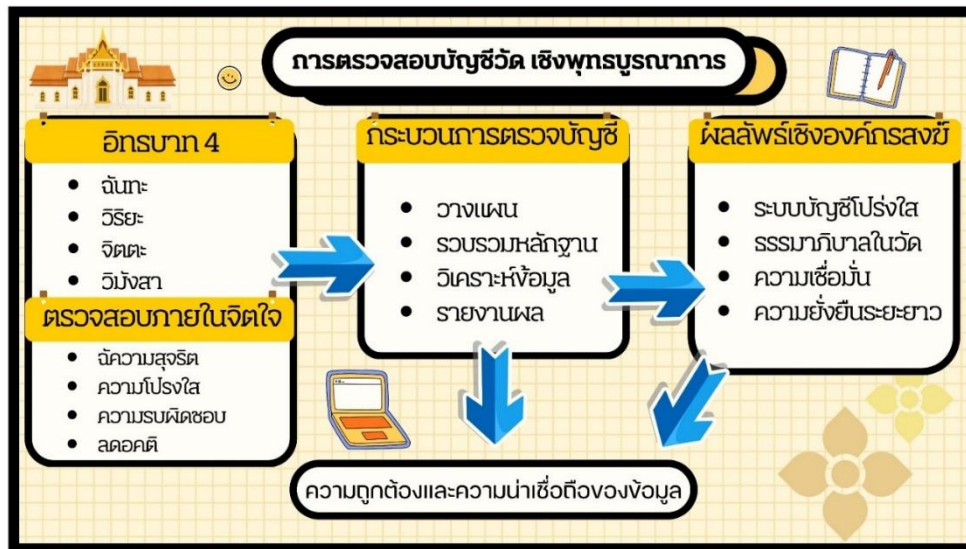
ในด้านข้อดี องค์ความรู้นี้ช่วยเติมเต็มช่องว่างของทฤษฎีการตรวจสอบบัญชีที่มุ่งเน้นเพียงโครงสร้างและขั้นตอน โดยเพิ่มมิติด้านคุณธรรมและจิตสำนึก ทำให้สามารถลดความเสี่ยงจากปัจจัยมนุษย์ (Human Risk) และเสริมสร้างความโปร่งใสจากภายในองค์กรได้อย่างแท้จริง อีกทั้งยังมีความยืดหยุ่นในการประยุกต์ใช้กับบริบทของวัดไทยที่มีลักษณะเฉพาะ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญ คือ หลักธรรมยังอยู่ในลักษณะนามธรรม การแปลงเป็นตัวชี้วัดเชิงประจักษ์หรือเครื่องมือเชิงปฏิบัติยังต้องอาศัยการพัฒนาเพิ่มเติม รวมถึงการขาดระบบสนับสนุนเชิงนโยบายและการฝึกอบรมที่เป็นรูปธรรม

ในด้านคุณค่าเชิงวิชาการ องค์ความรู้นี้ช่วยขยายขอบเขตของพุทธปรัชญาเถรวาทจากมิติทางศาสนาไปสู่มิติการบริหารและการบัญชี เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะพุทธปรัชญาประยุกต์ด้านการตรวจสอบบัญชี ซึ่งสามารถเป็นฐานในการวิจัยต่อยอดในอนาคตได้ ขณะเดียวกันยังช่วยเชื่อมโยงศาสตร์ด้านบัญชีกับศาสตร์ด้านจริยศาสตร์ให้มีความเป็นสหวิทยาการมากยิ่งขึ้น

ในด้านคุณค่าต่อสังคม องค์ความรู้นี้มีบทบาทสำคัญต่อหลายระดับ เช่น 1) ระดับสถาบันสงฆ์ได้ช่วยพัฒนาระบบธรรมาภิบาลของวัดให้มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้และสอดคล้องกับหลักธรรม 2) ระดับชุมชนได้ช่วยสร้างความเชื่อมั่นในระบบการเงินของวัด อันเป็นพื้นฐานของศรัทธาและการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 3) ระดับสังคมโดยรวมได้ช่วยยกระดับภาพลักษณ์ของพุทธศาสนาในฐานะสถาบันที่มีทั้งคุณธรรมและ

ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ องค์ความรู้ใหม่นี้มิได้เป็นเพียงข้อเสนอเชิงแนวคิด แต่เป็นการวางรากฐานของระบบการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการที่สามารถพัฒนาไปสู่การปฏิบัติจริงอันจะนำไปสู่ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือและความยั่งยืนของวัดในสังคมไทยต่อไป

ภาพ 1 การตรวจสอบบัญชีวัดเชิงบูรณาการ

สรุป

แนวคิดการประยุกต์ใช้อิทธิบาทสำหรับการตรวจสอบบัญชีวัดได้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารการเงินของวัดไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องทางเทคนิค แต่เกี่ยวข้องกับความโปร่งใส ศรัทธาและความยั่งยืนของสถาบันพุทธศาสนา การศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญของวัด ได้แก่ การทุจริต การขาดความรู้ด้านบัญชีและระบบกำกับดูแลที่ยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของชุมชน อิทธิบาทธรรมจึงสามารถนำมาใช้เป็นกลไกในการกำกับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน โดยช่วยสร้างแรงจูงใจ ความเพียร ความรับผิดชอบและการตรวจสอบอย่างมีเหตุผล เมื่อบูรณาการเข้ากับหลักการตรวจสอบบัญชีสมัยใหม่ เช่น การควบคุมภายในและการบริหารความเสี่ยงจะช่วยลดข้อผิดพลาดและป้องกันการทุจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ งานศึกษายังเสนอกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการในลักษณะปัจจัยนำเข้า-กระบวนการภายใน-ปัจจัยนำออกหรือผลลัพธ์ โดยใช้กระบวนการบัญชีเป็นปัจจัยนำเข้า อิทธิบาทธรรมเป็นกระบวนการภายใน และผลลัพธ์ คือ ระบบบัญชีวัดที่โปร่งใสและมีคุณธรรม องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจึงเป็นแนวคิดการตรวจสอบบัญชีวัดเชิงพุทธบูรณาการที่ช่วยเชื่อมโยงศาสตร์ด้านบัญชีกับพุทธปรัชญาทำให้เกิดการพัฒนาทั้งระบบและจิตสำนึกอันนำไปสู่ความน่าเชื่อถือของวัดและความยั่งยืนของพุทธศาสนาในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

กรมประชาสัมพันธ์. (16 สิงหาคม 2568). *โครงการถวายเป็นบุญหลวง เรื่อง “การจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายและการจัดการทรัพย์สินของวัด”* โดยสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, และบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน). สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2568, จาก <https://ayutthaya.prd.go.th/th/content/category/detail/id/9/iid/415204>

ฉัตรนภัส แพทย์สิทธิ์. (2566). อิทธิบาท 4: การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ. *วารสาร มจร บาลีศึกษา พุทธโฆสปริทรรศน์*. 6 (1), 151-165.

ณดา จันทร์สม. (2557). การบริหารการเงินของวัดในประเทศไทย: ความสอดคล้องตามหลักธรรมาภิบาล. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*. 54 (1), 107-141.

ปวีณา กองจันทร์. (2 กรกฎาคม 2568). *บัญชีวัด: โอกาสและความท้าทายระหว่างทางสู่ความโปร่งใส*. สืบค้นเมื่อ 15 กันยายน 2568, จาก <https://www.thaipost.net/articles-news/817244/>

พระปลัดบรรจง วิสารโท (บุญเพ็ง). (2565). *การพัฒนาการบริหารจัดการบัญชีทางการเงินของวัดในจังหวัดปทุมธานี*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดประจักษ์ มหาปัญญา (เมฆหมอก). (2568). *การพัฒนาการบริหารจัดการการเงินและการบัญชีของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2557). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16*, พิมพ์ครั้งที่ 9. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

แหวววิมล เชาวลิต. (2568). การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4. *วารสารนวัตกรรม การวิจัยเพื่อสังคม*. 1 (3), 54-70.

ศรินฉากรณ์ โชคพิริยะภิญโญ และกชพร นรมาศย์. (2566). การพัฒนาโปรแกรมงานบัญชีสำหรับวัดในการจัดทำรายงานทางการเงินด้วยไมโครซอฟท์เอ็กเซล. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์*. 17 (2), 176-189.

สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). *คู่มือการจัดทำบัญชีตามระบบบัญชีมาตรฐานสำหรับวัด (สำหรับวัดนาร่อง)*. นครปฐม: สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

อรอนงค์ ภูมิพงศ์ไทย และคณะ. (2568). อิทธิบาท 4: ฤกษ์แจ่มสู่ความสำเร็จของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21. *วารสารธรรมสาส์น*. 4 (2), 169-181.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

*****

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิทยาการ

วารสารมนุษยวิทยาการเป็นวารสารบริการวิชาการแก่สังคม ภายใต้การบริหารจัดการของ ศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา วัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ประกอบด้วย 1) เพื่อให้บริการความรู้เกี่ยวกับ ศาสนพิธีกรรมแก่สังคม 2) เพื่อประกอบพิธีวัฒนธรรมความเชื่อโบราณด้านฤกษ์พิธี/การสู่ขวัญ 3) เพื่อเผยแพร่ องค์ความรู้มานุษยวิทยาด้านบทความทางวิชาการ

สำหรับการจัดทำวารสารวิชาการ ทางศูนย์ฯ ได้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเผยแพร่ผลงานทาง วิชาการและองค์ความรู้ด้านการวิจัยของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงาน ทั่วไป 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอนและผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป 3) เพื่อสร้างความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างบุคลากร หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน

ขอบเขตเนื้อหาที่วารสารเปิดรับ ได้แก่ 1) ด้านพุทธศาสนาและปรัชญา 2) ด้านรัฐศาสตร์และรัฐ ประศาสนศาสตร์ 3) ด้านศึกษาศาสตร์ รวมถึงสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาในรูปแบบการปกปิดชื่อผู้ประเมินและผู้เขียน (Double-blind Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษโดยรับ พิจารณาต้นฉบับของนักวิจัย นักวิชาการ นักเขียน ทั้งจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน รวมถึงนักวิจัย นักวิชาการและนักเขียนอิสระทั่วไป

วารสารได้กำหนดตีพิมพ์ปีละ 4 ฉบับ (ราย 3 เดือน) ดังนี้

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

ทั้งนี้ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากกองบรรณาธิการหรือ ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องตามหลักเกณฑ์ที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นในบทความวารสารมนุษยวิทยาการ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารมนุษยวิทยาการ

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยวิทยาการ

2.1 บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบ และมีความมุ่ง หมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวิชาการ

มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น การตั้งสมมติฐานหรือการกำหนดปัญหาที่สมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์ วิจารณ์ หรือเสนอแนวคิดใหม่ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

2.3 บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) บทความที่วิพากษ์วิจารณ์เนื้อหาสาระให้เห็นคุณค่าของหนังสือ โดยบทวิจารณ์หนังสือจะต้องกล่าวถึงรายละเอียดของหนังสืออันประกอบด้วยชื่อผู้เขียน จำนวนหน้า ปีที่พิมพ์ ครั้งที่พิมพ์และสถานที่พิมพ์ให้ชัดเจน

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

3.1 ต้นฉบับบทความ ต้องมีความยาว 8-15 หน้ากระดาษ A4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ตั้งค่าน้ำกระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า โดยระบุหมายเลขหน้าไว้ด้านบนขวา ด้วยตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ห่างจากขอบกระดาษด้านบนและขอบด้านขวา 0.5 นิ้ว การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวธรรมดา ขนาด 14 pt. เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ ภาพ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

3.2 ชื่อเรื่อง ต้องมีภาษาไทย (TH Sarabun PSK ขนาด 20 pt. ตัวหนา) และภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. ตัวหนา) พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3.3 ชื่อผู้เขียน หน่วยงานสังกัดและอีเมล โดยชื่อผู้เขียนต้องระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษตัวหนา ด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ส่วนหน่วยงานสังกัดระบุภาษาไทยและภาษาอังกฤษตัวธรรมดาด้วยอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author, E-mail) และอีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author, E-mail) สำหรับติดต่อ ให้ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ขนาด 14 pt. ทั้งหมดให้จัดชิดขอบด้านขวา ในกรณีที่มีผู้เขียนมากกว่า 1 ราย ให้ใส่ตัวเลขเป็นตัวยก ท้ายชื่อผู้เขียนและชื่อหน่วยงานสังกัดให้ตรงกัน และในกรณีที่บทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หรือหลักสูตรการศึกษา โปรดระบุชื่อหลักสูตรและสถาบันการศึกษาให้ชัดเจน

กรณีผู้เขียนสังกัดเดียวกัน ไม่ต้องใส่เลขยกที่หน่วยงานสังกัด เช่น

สมชาย รักชาติ*¹, สมบัติ มั่งมี², สมพร ปรารธนา**³
Somchay Rakchat¹, Sombat Mangmee², Sompon Pratthana³
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University
First Author, E-mail: ..... *
Corresponding Author, E-mail: ..... **

กรณีผู้เขียนสังกัดต่างกัน ให้ใส่เลขยกแต่ละคนให้ชัดเจน เช่น

สมชาย รักชาติ*¹, สมบัติ มั่งมี**²
Somchay Rakchat¹, Sombat Mangmee²
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย¹, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย²
Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University¹
Graduate School, Mahamakut Buddhist University²
First Author, E-mail: ..... *
Corresponding Author, E-mail: ..... **

กรณีผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author) และผู้ประพันธ์บรรณกิจ (Corresponding Author) คนเดียวกัน ให้ใส่อีเมลเดียว เช่น

สมชาย รักชาติ*¹, สมบัติ มั่งมี², สมพร ปรารธนา³
Somchay Rakchat¹, Sombat Mangmee², Sompon Pratthana³
คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University
First/Corresponding Author, E-mail: ..... *

3.4 บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทคัดย่อภาษาไทยประมาณ 200-350 คำ

3.5 คำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จำนวน 3-5 คำ

---

* First Author หมายถึง ผู้ประพันธ์อันดับแรก ผู้เขียนต้นฉบับ ผู้มีชื่อคนแรกในผลงาน ผู้รับผิดชอบผลงาน ผู้เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย รวมถึงนักศึกษา/นิสิตผู้เป็นเจ้าของงานวิจัย

** Corresponding Author หมายถึง ผู้ประพันธ์บรรณกิจ ผู้ติดต่อประสานงานในการตีพิมพ์บทความและให้คำแนะนำเกี่ยวกับผลงาน ผู้ร่วมศึกษาข้อมูล คัดวิเคราะห์ วิจัย ประปรุงผลงาน

3.6 การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุดให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 18 pt. หัวข้อรองเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 0.5 นิ้ว (เริ่มพิมพ์ตัวที่ 6) พิมพ์ตัวหนา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. และหัวข้อย่อยใช้ตัวธรรมดา TH Sarabun PSK ขนาด 16 pt. ทั้งหัวข้อรองและหัวข้อย่อยควรพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ควรเว้นระยะพิมพ์ระหว่างบรรทัด แบบ Before 6 pt.

3.7 การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) สำหรับการวงเล็บภาษาอังกฤษ อักษรตัวแรกของทุกคำควรเป็นตัวใหญ่ เช่น Student-centered Learning (ยกเว้นคำสันธานและคำบุพบท)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับ ดังนี้ (รวมผู้เขียนทั้งหมด ไม่เกิน 5 คน หรือตามจำนวนจริงที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับสมบูรณ์)

1. บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์การวิจัย ระเบียบวิธีวิจัย (เช่น ประเภทของการวิจัย เครื่องมือวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูล) ผลการวิจัยและองค์ความรู้จากการวิจัย โดยสรุปให้สั้นและกระชับความภายใน 1 ย่อหน้า

2. บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ช่องว่างของความรู้ที่ต้องการทำวิจัย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบแนวคิด เป็นต้น

3. วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives) ระบุวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับข้อ

4. ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแผนการวิจัย กลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

5. ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปแบบตารางหรือแผนภูมิก็ได้

6. อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียงตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย (เฉพาะประเด็นที่น่าสนใจ) โดยชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่ผ่านมา และชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด พร้อมระบุงองค์ความรู้จากการวิจัย โดยทำแผนภาพหรือตารางประกอบองค์ความรู้จากการวิจัยที่น่าสนใจ

7. สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญตามลำดับวัตถุประสงค์การวิจัย และขอเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8. กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement) (ถ้ามี) ระบุแหล่งทุน หรือข้อปลื้มเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ เช่น งานชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยฉบับเต็มเรื่องใด

9. เอกสารอ้างอิง (References) ระบุรายการอ้างอิงที่อ้างอิงจริงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยให้สอดคล้องกับการอ้างอิงแบบระบบนามปี (APA) ตามที่วารสารนี้ประยุกต์ใช้เท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับ ดังนี้ (รวมผู้เขียนทั้งหมด ไม่เกิน 5 คน)

1. บทคัดย่อ (Abstract) ระบุวัตถุประสงค์ของการเขียน เนื้อหาหลักที่นำเสนอในเนื้อหา องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการเขียนบทความ
2. บทนำ (Introduction) ระบุสภาพประเด็นปัญหา การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเบื้องต้น ประเด็นหลักที่ต้องการนำเสนอ เป็นต้น
3. เนื้อเรื่อง (Content) ระบุสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับหัวข้อ การวิเคราะห์ข้อมูล และแสดงองค์ความรู้ใหม่บนฐานข้อมูลที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด โดยทำแผนภาพหรือตารางประกอบองค์ความรู้ใหม่ที่น่าสนใจ
4. สรุป (Conclusion) ระบุเนื้อหาโดยย่อที่กล่าวมาทั้งหมด
5. เอกสารอ้างอิง (References) ระบุรายการอ้างอิงที่อ้างอิงจริงในเนื้อหาบทความเท่านั้น โดยให้สอดคล้องกับการอ้างอิงแบบระบบนามปี (APA) ตามที่วารสารนี้ประยุกต์ใช้เท่านั้น

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) ให้เรียงลำดับ ดังนี้

1. บทนำ (Introduction) กล่าวถึงประวัติของผู้เขียนหนังสือในเรื่องที่วิจารณ์โดยย่อ รวมถึงผลงานของที่โดดเด่น รางวัลสำคัญที่เคยได้รับ บทบาทหน้าที่ในสังคม ประวัติหรือที่มาของการหนังสือที่วิจารณ์ ประโยชน์ที่เกิดจากหนังสือเรื่องนี้ การนำไปใช้ประโยชน์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากหนังสือเรื่องนี้ องค์ความรู้ที่เกิดจากหนังสือเล่มนี้ เหตุผลที่เลือกวิจารณ์เรื่องนี้ ความสนใจที่เลือกวิจารณ์เรื่องนี้ เป็นต้น
2. เนื้อหา (Content) สรุปเนื้อหาทั้งหมดของหนังสือตามบทหรือตอนของหนังสือ
3. บทวิจารณ์ (Discussion) วิเคราะห์เนื้อหาแต่ละบทหรือตอนอย่างละเอียด สังเคราะห์เนื้อหาที่เป็นประเด็นสำคัญเข้าด้วยกัน วิพากษ์และตีความเนื้อหาอย่างเป็นธรรม สร้างสรรค์และมีเหตุผลประกอบ เพื่อประเมินคุณค่าของหนังสือในแง่ข้อดี-ข้อเสีย จุดเด่น-จุดด้อยของเนื้อหาภาพรวม
4. สรุป (Conclusion) ประมวลเนื้อหาอีกครั้งให้กระชับ เข้าใจง่าย
5. เอกสารอ้างอิง (References) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับ ผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

4.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) หรือระบบนามปี โดยใช้วงเล็บเปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้แต่ง ปีที่จัดพิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เอกสารที่นำมาอ้างอิงในเนื้อหาบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร ดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1. พระไตรปิฎกและอรรถกถา ให้อ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม ข้อ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 16: 282-283)	(พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล เล่ม 16: 256-320)
---	--

2. ผู้แต่ง 1 ราย (ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วิทยานิพนธ์ สัมภาษณ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น) ให้อ้างอิงชื่อผู้แต่ง แล้วใส่เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์ เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง (ถ้ามี) เช่น

(วศิน อินทสระ, 2548: 50)
----

3. ผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งทั้งสอง เครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(แสง จันทร์งาม และสุเชาว์ พลอยชุม, 2565: 44)
--

หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการ ให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น

(เสฐียร โปธินันทะ, 2564: 18; เสฐียรพงศ์ วรรณปก, 2563: 47)
---

4. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างอิงชื่อของผู้แต่งคนแรก เว้นวรรคหนึ่งครั้ง เพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น

(สุวิญ รักสัตย์ และคณะ, 2560: 55)

ทั้งนี้ หากเป็นการอ้างอิงด้วยการสรุปความหรือเอกสารที่ไม่มีเลขหน้า ไม่ต้องใส่เลขหน้า เช่น

(สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2562)

(ประเวศ วะสี และบุญยงค์ เกศเทศ, 2566)

(พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ และคณะ, 2560)

(พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช), 2566; พระเมธีวัชรบัณฑิต, 2564)

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1. ถ้ามีผู้แต่ง 1 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Cleary, 1993: 4)

2. ถ้ามีผู้แต่ง 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง 2 ราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Cronbach & Shavelson, 2004: 3)

และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น

(Stcherbatsky, 2003: 4; Cronbach, 1951: 3)

3. ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วย et al. ปีที่พิมพ์ และหน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น

(Green, et al., 1977: 20)

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นบริษัทหรือสำนักพิมพ์ให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1. บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด ให้ใช้ “21 เซ็นจูรี”

2. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ใช้ “มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

3. กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4.2 เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

ตัวอย่าง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tipitaka Vol. 1*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya Press.

(2) หนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ครั้งที่พิมพ์./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

กรณีผู้แต่ง 1 ราย (หากเป็นภาคภาษาอังกฤษให้เขียนนามสกุลไว้หน้า ตามด้วยชื่อ) เช่น
วศิน อินทสระ. (2548). *ตรรกศาสตร์พหุศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ชรรมดา.
Yamane, T. (1973). *Statistics: An Introductory Analysis*, 3rd ed. New York: Harper and Row Publication.

กรณีผู้แต่ง 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และ” หรือ “and” เป็นคำเชื่อม) เช่น
บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล.(2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม Participatory Democracy*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory, Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

กรณีผู้แต่งมากกว่า 2 ราย (ให้ใช้คำว่า “และคณะ” หรือ “et al.” ต่อท้ายชื่อผู้แต่งคนแรก) เช่น
สุขุม นวลสกุล และคณะ. (2550). *การเมืองและการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.

กรณีมีทั้งผู้แต่งและผู้แปลหรือบรรณาธิการ (ให้เขียนชื่อผู้แต่งไว้หน้า ชื่อผู้แปลหรือบรรณาธิการเขียนไว้หลัง ชื่อเรื่อง ตามด้วยวงเล็บว่า (ผู้แปล) หรือ (บรรณาธิการ) สำหรับภาษาไทย และ (tran.) หรือ (ed.) สำหรับภาษาอังกฤษกรณี 1 คน หรือ (trans.) หรือ (eds.) กรณี 2 คนขึ้นไป) เช่น

เจมส์ แอล เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (ผู้แปล). ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.

Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Lyotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Bennington, G. and Massumi, B. (trans.). Minneapolis: The University of Minnesota Press.

Wittgenstein, L. (1967). *Philosophical Investigations*, 3rd ed. Anscombe, G. E. M. (tran.). Oxford: Basil Blackwell Ltd.

(3) บทความในหนังสือ

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ชื่อเรื่อง/เลขหน้าแรก-สุดท้ายที่ตีพิมพ์./ สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2562). ข้อถกเถียงเรื่องพระพุทธศาสนาประจำชาติไทยในรัฐธรรมนูญ. ใน ปรีดี หงส์ สตัน และอัมพร หมาดเด็น. *ศาสนากับความรุนแรง*, หน้า 400-459. กรุงเทพมหานคร: Illuminations Editions.

Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.

(4) บทความจากวารสาร

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่/(ฉบับที่),/เลขหน้าแรก-หน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์. (บทความที่มี DOI ให้ใส่ DOI ไว้ตอนท้าย)

ตัวอย่าง

สิริพร ครองชีพ และพระสุทธิสารเมธี. (2566). บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเพื่อดูแลคุณภาพชีวิตในสถานการณ์โควิด-19. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*. 3 (1), 25-31.

Piaget, J. (1972). Intellectual Evolution for Adolescence to Adulthood. *Human Development*. 15, 1-12. DOI:10.1159/000271225

(5) บทความในสารานุกรม

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ใน ชื่อสารานุกรม,/เล่มที่อ้างอิง, หน้าเลขหน้าที่อ้างอิง./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์ หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง

สนธิ อาจพันธ์. (2537). หม้อคอกวาย. ใน *สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขตหัวเมืองฝ่ายเหนือ*, หน้า 274-275. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

Sturgeon, T. (1995). Science Fiction. In *The Encyclopaedia Americana* (Vol. 24, pp. 390-392). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า. (กรณีภาษาอังกฤษที่มีหลายหน้า ให้ใช้คำว่า pp. แทน p.)

ตัวอย่าง

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ประชาชนรัฐกิจพอเพียง. *ผู้จัดการรายวัน*, น.13.

Chetchotiros, N. and Yonpiam, Ch. (16 May 2019). PPRP Faces Major Coalition Sang. *Bangkok Post*, p. 1.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย.

ตัวอย่าง

สุรัชย์ พุดชู และคณะ. (2565). *แนวคิดตรรกศาสตร์ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

องอาจ เขียวงามดี. (2566). *การพัฒนาภาวะผู้นำตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

Tyrone, R. (2007). *Effects of Upland Timber Harvest and Road Construction on Headwater Stream Fish Assemblages in a Southeastern Forest*. (Master's Thesis). Texas State University. San Marcos, Texas.

Lim, H. L. (2018). *Contemporary Buddhism: Introduction into Thich Nhat Hanh's Teaching*. (Doctoral Dissertation). Mahidol University. Nakhon Pathom.

(8) สัมภาษณ์

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปีที่สัมภาษณ์)./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วันที่สัมภาษณ์.

ตัวอย่าง

กฤตสุชิน พลเสน. (2566). อาจารย์ประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. *สัมภาษณ์*. 18 เมษายน.

Interviewee A. (2019). Student at Faculty of Buddhism, MCU. *Interview*. 1 March.

(9) สื่อออนไลน์

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)/ ชื่อบทความ./ สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./ จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (27 กรกฎาคม 2563). *พุทธประวัติ*. สืบค้นเมื่อ 20 กันยายน 2566, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/detail/id/72/iid/460>

The Open Buddhist University. (24 September 2024). *What is Buddhist Philosophy?* Retrieved 10 October 2024, From <https://buddhistuniversity.net/courses/philosophy#what-is-buddhist-philosophy>

(10) การสัมมนา/ประชุมวิชาการ

ผู้เขียน./ (ปีที่เผยแพร่)/ ชื่อบทความ./ การสัมมนาหรือประชุม./ หน่วยงานที่จัด./ วันที่ เดือน ที่จัด./ หน้าที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง

พระครูวรธรรมวิฑูรย์ และคณะ. (2561). เปรียบเทียบหลักอุเบกขาธรรมในพระพุทธศาสนาและหฺวู่-เว่ยในเต๋า. *การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ประจำปี 2561 เรื่อง “การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (The Research on Buddhism for Sustainable Development)*. วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วันที่ 20 มีนาคม. หน้า 119-129.

การให้เรียงลำดับเอกสารอ้างอิงให้ปฏิบัติ ดังนี้ 1) เรียงตามลำดับพยัญชนะ ก-ฮ หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระตัว 2) หากซ้ำชื่อผู้แต่งให้เรียงตามลำดับ พ.ศ. โดยเรียง พ.ศ. ที่น้อยสุดไว้หน้า ส่วนเอกสารอ้างอิงที่ซ้ำซึ่งเรียงไว้หลัง ให้เขียนเส้นประแทน โดยมีความยาวเท่าย่อหน้า 3) เรียงลำดับเอกสารภาคภาษาไทยก่อน จากนั้นจึงเป็นภาคภาษาอังกฤษ ซึ่งเรียงตามอักษร A-Z หากซ้ำอักษรให้เรียงตามสระ และหากชื่อผู้แต่งที่ซ้ำกันให้เรียงตามลำดับ ค.ศ. จากนั้นน้อยไปหามากเหมือนภาคภาษาไทย

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิงท้ายเรื่อง

โกนิญฐ์ ศรีทอง. (2558). *การบูรณาการภูมิปัญญาพระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาชุมชน*. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จรรยา รัตนกาล. (2556). *การประยุกต์หลักพุทธธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันของประชาชนในเขตพื้นที่ตำบลสามบัณฑิต อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. รายงานการวิจัย.

- กองทุนสนับสนุนการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. (2538). *ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์
บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ปกเกล้า.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). *โลกทัศน์ชาวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*, พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร:
สหธรรมิก.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณฺโญ). (1 พฤษภาคม 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรมในอุษา
อาคเนย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ*. สืบค้นเมื่อ 4 กันยายน 2556, จาก [http://www.mcu.ac.th/
site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274](http://www.mcu.ac.th/site/artidecontent_desc.php?artide_id=1304&articlegroup_id=274)
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 เล่ม 12*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 12*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. (6 เมษายน 2560). *ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 134 ตอนที่
40 ก. หน้า 1-90*.
- Bergstein, M. (2000). Tubular Function. In Richard, E. B., et al. (eds.). *Nelson Textbook of
Paediatrics*, 16th ed. (p. 596). Philadelphia: Saunders.
- Boo, E. (1990). *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls, Vol. 1 and 2*. Washington, D.C.: World
Wildlife Fund.
- Boo, E. (1991). Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning,
Development, and Management. In *Nature Tourism Managing for the Environment*.
Washington, D.C.: Island Press.
- Hylton, P. (2001). *Blackwell Companions to Philosophy: A Companion to Analytic
Philosophy*. Martinich, A. P. and Sosa, D. (eds.). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Keown, D. (1995). *Are There "Human Right" in Buddhism*. London: University of London.
- Kiarash, A. (2007). Human Dignity in Islamic Bioethics. *The Iranian Journal of Allergy*. 6 (5),
25-28.
- Snyder, C. R., et al. (2011). *Positive Psychology: The Scientific and Practical Explorations of
Human Strengths*, 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- Strauss, A. and Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory,
Techniques and Procedures for Developing*. London: California Sage Publications.

5. การส่งบทความต้นฉบับ

5.1 การเตรียมเอกสารต้นฉบับประกอบด้วย

1. ต้นฉบับที่เป็นไฟล์ *.doc ของ Microsoft Word โปรดดูรายละเอียดที่ระบุในรูปแบบข้างต้น
2. กรอกแบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์ (ใบสมัคร) ให้ถูกต้องและชัดเจน

5.2 การจัดส่งต้นฉบับ

ส่งทางระบบวารสารออนไลน์ “วารสารมนุษยวิทยาการ” ตามลิงก์ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/jah> หากผู้เขียนยังไม่มีบัญชีของระบบ ThaiJO ต้องลงทะเบียน (Register) ในระบบวารสารก่อน จากนั้นเข้าสู่ระบบ (Login) เพื่อส่งบทความต้นฉบับและแนบไฟล์แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์มาให้เรียบร้อย (หรือกรอกใบสมัครทาง Google Form)

6. การพิจารณาบทความเบื้องต้นของกองบรรณาธิการ

บทความต้นฉบับต้องจัดในรูปแบบไฟล์ *.doc ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 8-15 หน้า (รวมบทคัดย่อ ภาพ ตารางและเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้นใน 2 ด้าน คือ 1) ความถูกต้องตามรูปแบบของวารสาร 2) ขอบข่ายเนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์ ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาเบื้องต้นจะส่งกลับไปให้ผู้เขียนแก้ไข ถ้าผ่าน จะเข้าสู่การพิจารณากลับกรองของผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลอย่างไร จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบต่อไป

7. สิทธิของกองบรรณาธิการ

ในกรณีกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้พิจารณากลับกรองบทความมีความเห็นว่า ควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยยึดข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ตีพิมพ์ในกรณีที่บทความไม่ตรงกับวัตถุประสงค์และรูปแบบของวารสารบัณฑิตศึกษา หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้ทรงคุณวุฒิ หากบทความใดได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยเสียงข้างมากให้ตีพิมพ์ ผู้เขียนจะได้รับหนังสือรับรองการตีพิมพ์จากวารสาร (เฉพาะผู้แจ้งความประสงค์ไว้)

8. อัตราค่าตีพิมพ์บทความ

วารสารยังไม่กำหนดค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์ (ส่งบทความฟรี)

แบบฟอร์มเสนอผลงานเพื่อตีพิมพ์
วารสารมนุษยวิทยาการ

วันที่..... เดือน..... พ.ศ. ....

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....

ระดับการศึกษาสูงสุด ..... ตำแหน่งทางวิชาการ.....

ประเภทบทความ บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ

ชื่อบทความ (ภาษาไทย) .....

(English) .....

ชื่อผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) *บทความวิจัย ไม่เกิน 4 ท่าน, บทความประเภทอื่น ไม่เกิน 2 ท่าน*

- 1. ....
- 2. ....
- 3. ....
- 4. ....

หน่วยงานและที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก .....

โทรศัพท์ ..... E-mail .....LINE ID.....

“ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วม (ถ้ามี) ขอรับรองว่า บทความที่เสนอมานี้ ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์และไม่ได้อยู่ระหว่างกระบวนการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่นใด ข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมยอมรับหลักเกณฑ์การพิจารณาต้นฉบับ โดยยินยอมให้กองบรรณาธิการมีสิทธิ์พิจารณา ตรวจสอบต้นฉบับได้ตามที่เห็นสมควร และขอมอบลิขสิทธิ์บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ให้แก่วารสารมนุษยวิทยาการ ในกรณีมีการฟ้องร้องเรื่องการละเมิดลิขสิทธิ์เกี่ยวกับภาพ กราฟ ข้อความส่วนใดส่วนหนึ่ง และ/หรือ ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความนี้ ถือเป็นความรับผิดชอบของข้าพเจ้าและผู้เขียนร่วมแต่เพียงฝ่ายเดียว”

ลงชื่อ.....ผู้เขียน

(.....)

บทความวิจัย

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ – นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

First Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(Before 6 pt.)

คำสำคัญ (18 pt.): .....; .....; .....(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(Before 6 pt.)

Keywords (18 pt.): .....; .....; .....(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

(Before 6 pt.)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

วัตถุประสงค์การวิจัย (18 pt.)

1..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

2.....

3.....

ระเบียบวิธีวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

ผลการวิจัย (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

อภิปรายผล (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

องค์ความรู้จากการวิจัย (16 pt.) (พร้อมภาพไดอะแกรมประกอบเนื้อหา)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (References) (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 10 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

บทความวิชาการ

ชื่อบทความภาษาไทย (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม**³

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม², ผู้เขียนร่วม³

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)³

First Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทคัดย่อ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อย่อย Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(บทคัดย่อไม่เกิน 300 คำ).....

..... (TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

คำสำคัญ (18 pt.): .....; .....; .....(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

Abstract (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อย่อย Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....(Abstract ไม่เกิน 300 คำ).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

.....

Keywords (18 pt.): .....; .....; .....(ขนาด 16 pt.)..... (3-5 คำ)

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อย่อย Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)
.....
.....

เนื้อเรื่อง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)
.....
.....

องค์ความรู้ใหม่ (16 pt.) (พร้อมภาพไดอะแกรมประกอบเนื้อหา)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)
.....
.....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)
.....
.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 10 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

บทวิจารณ์หนังสือ

ชื่อเรื่อง (TH SarabunPSK 20 pt.)

Title in English (TH SarabunPSK 18 pt.)

เว้น 1 บรรทัด

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาไทย (16 pt. ตัวหนา)*¹, ผู้เขียนร่วม**²

ชื่อ - นามสกุล ผู้เขียนบทความภาษาอังกฤษ (16 pt. ตัวหนา)¹, ผู้เขียนร่วม²

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาไทยขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)¹,

ชื่อหน่วยงานย่อย, หน่วยงานหลัก (ภาษาอังกฤษขนาด 14 pt. ตัวธรรมดา)²,

First Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์อันดับแรก(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)*

Corresponding Author, E-mail: .....(อีเมลของผู้ประพันธ์บรรณกิจ(ที่ติดต่อได้) (14 pt. ตัวธรรมดา)**

เว้น 1 บรรทัด

บทวิจารณ์หนังสือ

ผู้เขียน: .....

จำนวนหน้า: .....

ปีที่พิมพ์: .....

ครั้งที่พิมพ์: .....

สถานที่พิมพ์: .....

เว้น 1 บรรทัด

บทนำ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

.....

เนื้อหา (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

.....

บทวิจารณ์ (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

สรุป (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.)

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.).....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

เอกสารอ้างอิง (18 pt.) (การจัดระยะห่างบรรทัดหัวข้อใหญ่ Before 6 pt.) อย่างน้อย 5 รายการ

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

.....(TH SarabunPSK ขนาด 16 pt.).....

(ย่อหน้า 0.5 นิ้ว/1.27 ซม.) .....

วัตถุประสงค์ของศูนย์มนุษยวิทยาการทางศาสนา

- 1) เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและองค์ความรู้ด้านการวิจัยของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป
- 2) เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนการสอนและผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ นิสิต/นักศึกษาของมหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานทั่วไป
- 3) เพื่อสร้างความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างบุคลากร หน่วยงานของภาครัฐและเอกชน